

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΥΒΡΙΣΤΙΚΩΝ, ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΚΩΝ Ή ΕΚΒΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΜΗΝΥΜΑΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΑΡ.
361 ΕΠ. ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Διπλωματική Εργασία

του/της

Δήμητρας Μπιτοπούλου

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2022

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΥΒΡΙΣΤΙΚΩΝ, ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΚΩΝ Ή ΕΚΒΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΜΗΝΥΜΑΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΑΡ.
361 ΕΠ. ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Δήμητρα Μπιτοπούλου
Πτυχίο Νομικής ΑΠΘ, 2016

Διπλωματική Εργασία

υποβαλλόμενη για τη μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Επιβλέποντες Καθηγητές

1. Θεοχάρης Δαλακούρας
2. Ευγενία Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την 17 Ιουνίου 2022

Όνοματεπώνυμο 1

Όνοματεπώνυμο 2

Όνοματεπώνυμο 3

Θεοχάρης Δαλακούρας

Ευγενία Αλεξανδροπούλου -
Αιγυπτιάδου

Νικόλαος Σαββίδης

Δήμητρα Μπιτοπούλου

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλύσει την ποινική αντιμετώπιση της αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών και εκβιαστικών μηνυμάτων στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες, καθώς και τα ζητήματα που δημιουργούν τέτοιες ενέργειες για τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Για το σκοπό αυτό εφαρμόστηκε ο παραγωγικός συλλογισμός. Ξεκινώντας δηλαδή από το γενικότερο πλαίσιο της ελευθερίας της έκφρασης και των μέσων μαζικής δικτύωσης, η εργασία καταλήγει στο ειδικό κεντρικό θέμα. Συγκεκριμένα, η μελέτη εκκινεί από την ελευθερία της έκφρασης, όπως διατυπώνεται στο Σύνταγμα, αλλά και από την ΕΣΔΑ. Στο δεύτερο Κεφάλαιο κεντρική θέση λαμβάνουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ώστε παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξή τους, ο ορισμός τους, οι κατηγορίες τους και τα χαρακτηριστικά τους. Στη συνέχεια, το τρίτο Κεφάλαιο εμβαθύνει στην ποινική αντιμετώπιση της αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών και εκβιαστικών μηνυμάτων στο διαδίκτυο, σύμφωνα με τον ελληνικό ΠΚ. Τέλος, στο τέταρτο Κεφάλαιο αναλύονται οι περιπτώσεις προσβολής των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τις παραπάνω πράξεις, καθώς επίσης και ο τρόπος και τα μέσα προστασίας των δεδομένων αυτών. Περαιτέρω, το γενικότερο συμπέρασμα που συνάγεται είναι πως ως προς το ποινικό κομμάτι απαιτείται να αντιμετωπιστούν κάποιες δυσλειτουργίες, καθώς και να ποινικοποιηθεί αυτοτελώς το cyber bullying. Από την άλλη, το κύριο αντικείμενο της εργασίας δημιουργεί ζητήματα προσβολής προσωπικών δεδομένων, με αποτέλεσμα κατά την έρευνα να διαπιστωθεί πως ο νέος Ν.4624/2019 για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν ανταποκρίνεται ως προς την ποιότητά του με τον Γενικό Κανονισμό 2016/679.

***Λέξεις Κλειδιά:** εξύβριση, συκοφαντική δυσφήμιση, εκβίαση, ηλεκτρονικός εκφοβισμός, προσωπικά δεδομένα.*

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the criminal prosecution of sending abusive, defamatory and extortionate messages to online services, as well as the issues that such actions create for personal data. For this purpose the productive reasoning was applied. In other words, starting from the general framework of freedom of expression and mass media, this thesis ends up researching the specific central issue. Specifically, the study starts from the freedom of expression, as formulated in the Constitution and also in the ECHR. In the second Chapter, social media take center stage, in order to present their historical development, their definition, their categories and their characteristics. Then, the third Chapter goes deeper into the criminal prosecution of sending abusive, defamatory and extortionate messages on the internet, according to the Greek Penal Code. Finally, the fourth Chapter analyzes the cases of infringement of personal data by the above acts, as well as the manner and means of protection of this data. Furthermore, the general conclusion that is drawn is that in terms of the criminal part, it is necessary to address some malfunctions, as well as to criminalize cyber bullying independently. On the other hand, the main object of this thesis creates issues of infringement of personal data, with the result that during the research it was found that the new Law 4624/2019 for the protection of personal data does not correspond in terms of its quality with the General Regulation 2016/679.

Keywords: abuse, defamatory, defamation, blackmail, cyber bullying, personal data.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	7
1.1	Πρόβλημα – Σημαντικότητα του θέματος	7
1.2	Σκοπός – Στόχοι	7
1.3	Συνεισφορά	8
1.4	Διάρθρωση της μελέτης	8
2	Βιβλιογραφική Επισκόπηση – Θεωρητικό Υπόβαθρο	10
3	Επίλογος	75
3.1	Σύνοψη και συμπεράσματα	75
3.2	Όρια και περιορισμοί της έρευνας	76
3.3	Μελλοντικές Επεκτάσεις	76
1		

1 Εισαγωγή

1.1 Πρόβλημα – Σημαντικότητα του θέματος

Η έκφραση και προπάντων η διάδοση της γνώσης και της πληροφορίας γίνεται σήμερα με μεθόδους πολλαπλής αποτυπώσεως και ηλεκτρονικής μεταδόσεως των χαρακτηριστικών της σύγχρονης διαπροσωπικής επικοινωνίας. Στην τυπογραφία που κυριάρχησε στο παρελθόν, αλλά και στις σύγχρονες ηλεκτρονικές μορφές αυτής προστέθηκαν και εξελίσσονται συνεχώς οι εφευρέσεις της φωνογραφίας, του κινηματογράφου, της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης. Αυτά τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης έγιναν απαραίτητα για τη διάδοση οποιουδήποτε μηνύματος. Ο πολιτικός, αλλά και ο οποιοσδήποτε ιδεολογικός ανταγωνισμός είναι πια αδιανόητος με την απουσία των μέσων αυτών (Kaplan και Haenlein, 2010).

Ταυτόχρονα, η συχνότητα της χρήσης του διαδικτύου από τους ανηλίκους που συνδυάζεται με τη δημοτικότητα των κοινωνικών ιστοχώρων δικτύωσης ευνοεί την δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών. Οι έφηβοι αφήφιστα και σχεδόν μαζικά, ανεβάζουν με ευκολία στην προσωπική τους σελίδα, πληροφορίες για την ιδιωτική τους ζωή. Αγνοούν, ωστόσο, βασικά ζητήματα που σχετίζονται με τη διατήρηση επ' αόριστον, των προσωπικών πληροφοριών των χρηστών. Ακόμη και αν κάποιος αποσύρει από την ιστοσελίδα του συγκεκριμένες πληροφορίες, τρίτοι μπορούν να διατηρήσουν αντίγραφα τους σε προσωρινά αποθηκευμένες σελίδες της Google ή του Youtube, αν πρόκειται για βίντεο. Στη συνέχεια, αυτά τα αντίγραφα μπορούν να αποτελέσουν το περιεχόμενο υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών μηνυμάτων που θα απευθύνονται στο υποκείμενο αυτών των πληροφοριών (Γιαννακούλα και Μηλαπίδου, 2017). Δημιουργούνται, με αυτόν τον τρόπο, εξαιρετικά ποινικά ζητήματα, αλλά και ζητήματα παραβίασεως δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία πρέπει να διερευνηθούν.

1.2 Σκοπός – Στόχοι

Κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων της αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών και εκβιαστικών μηνυμάτων και να εξεταστούν τα ζητήματα παραβίασεως δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που δημιουργούνται. Προς αυτήν την κατεύθυνση επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι η ανάλυση των άρθρων του ελληνικού Ποινικού Κώδικα, που

αντιμετωπίζουν αυτή την κατηγορία εγκλημάτων, να εξεταστούν οι προεκτάσεις που έχει το θέμα της εργασίας με την παραβίαση προσωπικών δεδομένων, την νομοθετική αντιμετώπιση αυτών των προεκτάσεων, και τον έλεγχο του κατά πόσο ανταποκρίνεται στο έργο του ο νομοθέτης.

1.3 Συνεισφορά

Κατά τη βιβλιογραφική μελέτη που πραγματοποιήθηκε εξετάστηκε ο τρόπος αντιμετώπισης των περιστατικών αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών και εκβιαστικών μηνυμάτων μέσω των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μέσα από τη σκοπιά του Ποινικού Κώδικα, αλλά και της νομοθεσίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Η παρούσα εργασία απασχολήθηκε με την νομοθετική αντιμετώπιση των εγκλημάτων στο παρελθόν, πριν δηλαδή παρθούν μέτρα για την νομοθετική οριοθέτηση της δραστηριότητας στο διαδίκτυο, αλλά αφού η νομική επιστήμη άρχισε να αντιλαμβάνεται τις απεριόριστες δυνατότητες που προσφέρει το διαδίκτυο και την ανάγκη ελέγχου τους. Πιο συγκεκριμένα, όμως, η παρούσα εργασία διαφεύγει από τα στεγανά της εξέτασης γενικά του ηλεκτρονικού εγκλήματος, εξειδικεύει στα υβριστικά, συκοφαντικά και εκβιαστικά μηνύματα στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και εξετάζει τα ζητήματα παραβίασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα παράλληλα, πράγμα που δεν συναντάται ερευνητικά σε άλλη εργασία. Τέλος, η συνεισφορά συνίσταται, επίσης, και στην επικαιροποιημένη ανάλυση του ζητήματος τόσο με τις αλλαγές του Ν. 4619/2019 στον ΠΚ, όσο και του Ν. 4624/2019 για τα προσωπικά δεδομένα.

1.4 Διάρθρωση της μελέτης

Η διάρθρωση της μελέτης είναι ιδιαίτερα κατανοητή και αποτελείται από 4 κεφάλαια. Αρχικά, στα πρώτα κεφάλαια τίθεται το απαραίτητο υπόβαθρο για την κατανόηση και ανάλυση του κύριου αντικειμένου της μελέτης, της αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών και εκβιαστικών μηνυμάτων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Κατά αυτήν την λογική, στο πρώτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται γενικά η ελευθερία έκφρασης, όπως κατοχυρώθηκε συνταγματικά, αλλά και όπως ερμηνεύτηκε από την ΕΣΔΑ, καθώς θα πρέπει να συνυπολογιστεί και να σταθμιστεί κατά την ποινικοποίηση των εν λόγω εγκλημάτων. Στο δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάζονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης,

ως ένας νέος τρόπος επικοινωνίας πιο εύκολος και ευέλικτος, κρίσιμος ωστόσο για την παρούσα μελέτη. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιείται μια ιστορική ανασκόπησή της εξέλιξής τους, οριοθετούνται εννοιολογικά, κατηγοριοποιούνται και παρουσιάζονται τα βασικά τους χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια, στο τρίτο Κεφάλαιο είναι η ώρα της ανάλυσης του κύριου αντικειμένου. Ως εκ τούτου, αναλύεται η ποινική αντιμετώπιση, σύμφωνα με την θεωρία αλλά και τη νομολογία, της κάθε κατηγορίας μηνυμάτων ξεχωριστά, καλύπτοντας τα υβριστικά, συκοφαντικά και εκβιαστικά μηνύματα, καθώς και την κατηγορία του cyberbullying, λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει για την παρούσα μελέτη. Τέλος, στο τελευταίο Κεφάλαιο η παρούσα μελέτη εστιάζει στο δεύτερο μεγάλο ζήτημα της παραβίασης των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Έτσι, εξετάζεται το ζήτημα από την οπτική τόσο του Ευρωπαϊκού Δικαίου, με τις Οδηγίες 95/46/EK, 2002/ 58/EK και 2006/24/EK, και τον Κανονισμό 2016/679, όσο και του Ελληνικού Δικαίου με τους νόμους 2472/1997 και 4624/2019.

2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση – Θεωρητικό Υπόβαθρο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΓΕΝΙΚΑ

1.1 Έννοια και ratio της συνταγματικής κατοχύρωσης της ελευθερίας της έκφρασης κατά το εθνικό Σύνταγμα και περιορισμοί αυτής

Συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας και ιδιαιτερότητας του ανθρώπου είναι ότι έχει και εκφράζει γνώμες. Η έκφραση της γνώμης δεν αποτελεί μόνο την κατ' εξοχήν εκδήλωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, αλλά και το σπουδαιότερο μέσο ανθρώπινης επικοινωνίας. Ο περιορισμός και η κατάργηση της ελευθερίας της έκφρασης θίγει επομένως την ίδια την ανθρώπινη προσωπικότητα και ιδιαιτερότητα.

Η ελευθερία της έκφρασης δεν ανταποκρίνεται μόνο σε μια εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου, αλλά αποτελεί και μια "condition sine qua non" της δημοκρατίας, καθώς είναι πράγματι συστατικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Με αυτήν την έννοια η ελευθερία της έκφρασης δεν είναι απλώς αποθετικό δικαίωμα, δεν αποτελεί μόνο αξίωση για αποχή του κράτους, αλλά έχει και θετικό περιεχόμενο, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως πολιτικό δικαίωμα. Χωρίς την ελευθερία της έκφρασης δεν είναι δυνατή η διαμόρφωση γνήσιας κοινής γνώμης.

Η ελευθερία της γνώμης κατοχυρώνεται ήδη στις διακηρύξεις της αμερικανικής και της γαλλικής επανάστασης, καθώς και στα ελληνικά συντάγματα ήδη από την επαναστατική εποχή. Ειδικότερα στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 14 του Συντάγματος κατοχυρώνει το δικαίωμα εκφράσεως και διαδόσεως των στοχασμών προφορικός, εγγράφως και διά του τύπου. Διακηρύσσει επίσης την ελευθερία του τύπου και απαγορεύει τη λογοκρισία. Οι έννοιες της γνώμης ή του στοχασμού σημαίνουν τη διανοητική ή αισθηματική αντίδραση ενός ατόμου σε ένα οποιοδήποτε εξωτερικό ερέθισμα. Οι έννοιες αυτές δεν αναφέρονται μόνο σε διανοητική διεργασία, αλλά και σε απόψεις, μηνύματα και ειδήσεις. Δεν είναι μόνο ό,τι εκφράζεται με ιδεολογικά, αλλά και με κερδοσκοπικά κίνητρα (Καρακώστας, 2006).

Το Σύνταγμα προστατεύει την έκφραση και διάδοση των στοχασμών. Εκ πρώτης όψεως βέβαια μόνο η έκφραση και η διάδοση των στοχασμών έχουν ανάγκη προστασίας, αφού οι στοχασμοί είναι εκ φύσεως ελεύθεροι. Για να εκφράσει στοχασμούς ή γνώμες ο άνθρωπος πρέπει πρώτα να τις διαμορφώσει. Πρώτη φάση της ελευθερίας της γνώμης είναι επομένως η ελευθερία διαμορφώσεως της γνώμης,

δεύτερη φάση η ελευθερία να έχει και να εκφράζει κανείς ορισμένες γνώμες χωρίς δυσμενείς γι' αυτόν συνέπειες, ενώ η ελευθερία της έκφρασης της γνώμης αποτελεί την τρίτη φάση.

Στην τελευταία ο ιδιώτης δεν αρκείται να έχει μια γνώμη για τον εαυτό του, αλλά την εξωτερικεύει, τη γνωστοποιεί δηλαδή στους συνανθρώπους του. Η ελευθερία αυτή είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος να καταπιεστεί σε περίπτωση αυταρχικών καθεστώτων και γι' αυτό κατοχυρώνεται ρητώς στο Σύνταγμα. Η έννοια της "έκφρασης" της γνώμης περιλαμβάνει την με οποιονδήποτε τρόπο εξωτερικεύσή της. Το Σύνταγμα αναφέρει την προφορική, έγγραφη και την διά του τύπου έκφραση της γνώμης. Συγκεκριμένα, προφορική είναι η έκφραση γνώμης που γίνεται μέσω της ανθρώπινης φωνής (ελευθερία του λόγου). Η γραπτή έκφραση περιλαμβάνει το χειρόγραφο, καθώς και το κείμενο που είναι στενογραφημένο, δακτυλογραφημένο, γραμμένο στη γλώσσα των τυφλών, διαβιβασμένο με οποιονδήποτε τρόπο και σε οποιαδήποτε ύλη. Τέλος, η διά του τύπου έκφραση της γνώμης αποσκοπεί στην πολλαπλή παραγωγή και διάδοσή της και γίνεται με οποιαδήποτε μέθοδο της τυπογραφικής τέχνης.

Το Σύνταγμα υποβάλλει την ελευθερία της έκφρασης στην επιφύλαξη του νόμου. Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, "έκαστος δύναται να εκφράζει και να διαδίδει...στον στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του κράτους.

Το άρθρο 14, παράγραφος 1, περιέχει μια γενική επιφύλαξη νόμου, την υπαγωγή δηλαδή της εκφράσεως της γνώμης στους γενικούς νομικούς κανόνες συμβιώσεως, με την έννοια ότι ελευθερία της έκφρασης δεν σημαίνει απαλλαγή από τις δεσμεύσεις των γενικών νόμων. Η ελευθερία της έκφρασης δεν περιλαμβάνει δηλαδή την ελευθερία της εξυβρίσεως, ούτε την ελευθερία προκλήσεως ζημίας σε ξένη ιδιοκτησία με την αναγραφή συνθημάτων, ούτε την ελευθερία μολύνσεως του περιβάλλοντος με πρόκληση υπερβολικού θορύβου.

"Νόμοι του κράτους" κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, είναι μόνο οι προσωπικά και αντικειμενικά γενικοί νόμοι, εκείνοι δηλαδή που προστατεύουν ένα έννομο αγαθό, χωρίς να στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου ή ομάδας προσώπων, ούτε κατά ορισμένης γνώμης και χωρίς να καθιστούν αδύνατη ή να δυσχεραίνουν δυσανάλογα την έκφραση και διάδοση της γνώμης. Μόνον όπου και στον βαθμό που η έκφραση και διάδοση γνώμης μπορεί να διακινδυνεύσει δικαιώματα άλλων ανθρώπων, τίθεται ζήτημα περιορισμού της ελευθερίας αυτής. Η στάθμιση που καθίσταται αναγκαία

πρέπει να λάβει υπ' όψη την ιδιαίτερη σημασία που έχει η ελευθερία της έκφρασης για μια φιλελεύθερη δημοκρατία (Ράϊκος, 2008).

Ενώ, όμως, οι γενικοί νόμοι περιορίζουν την ελευθερία της έκφρασης, η ερμηνεία τους πρέπει να γίνεται εν όψη της ιδιαίτερης σημασίας που έχει η ελευθερία αυτή για μια φιλελεύθερη δημοκρατία. Αυτή είναι η λεγόμενη θεωρία της αμοιβαίας επενέργειας, που σημαίνει μια ουσιαστική στάθμιση του προστατευόμενου από το ίδιο το Σύνταγμα αγαθού με την ελευθερία της έκφρασης. Αυτό είναι και το νόημα του άρθρου 10, παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ, κατά το οποίο οι θεμιτοί κατά τα άλλα περιορισμοί της ελευθερίας της έκφρασης πρέπει να είναι και "αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία", μια που μια δημοκρατία είναι μόνο τότε βιώσιμη, όταν είναι στηριγμένη στην ελευθερία.

Τέλος, η ελευθερία της έκφρασης ασκείται υπό την επιφύλαξη των γενικών κανόνων που θέτουν (θεμιτούς) περιορισμούς και ισχύουν για όλους τους πολίτες. Η συκοφαντική δυσφήμιση, η εξύβριση μέσω του διαδικτύου, η προσβολή προσωπικών δεδομένων, ο εκβιασμός, η απάτη, η προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελούν πράξεις που επισύρουν κυρώσεις γι' αυτόν που τις διαπράττει (Δεληγιάννη, 2012).

1.2. Η έννοια της ελευθερίας της έκφρασης κατά την ΕΣΔΑ

Αδιάσπαστη από τη δημοκρατία, η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται σε μια σειρά εθνικών, ευρωπαϊκών και διεθνών αναγνωρισμένων μέσων που προωθούν αυτό το πολιτικό σύστημα ως τη μόνη ικανή εγγύηση να προστατεύσει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά την ερμηνεία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ότι «η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ένα από τα βασικά θεμέλια της (δημοκρατικής) κοινωνίας, μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδο της και για την ανάπτυξη κάθε ανθρώπου» (Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου).

Το άρθρο 10 δεν εφαρμόζεται μόνο για ορισμένα είδη πληροφοριών ή ιδεών ή μορφών έκφρασης, που αφορούν κυρίως την πολιτική. Περιλαμβάνει, επίσης, εντός του πεδίου εφαρμογής του και κάθε καλλιτεχνική έκφραση, όπως πίνακες ζωγραφικής, την παραγωγή κάποιου θεατρικού έργου και πληροφορίες εμπορικού χαρακτήρα. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει σε πολλές περιπτώσεις ότι η ελευθερία της

έκφρασης εκτείνεται και στη δημοσίευση φωτογραφιών ακόμα και στο φωτομοντάζ (Axel Springer AG κατά Γερμανίας).

Ομοίως, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι μια παράσταση διαμαρτυρίας σε έναν καθεδρικό ναό συνίστατο σε ένα μείγμα από λεκτική και μη λεκτική έκφραση, και ισοδυναμούσε με μια μορφή καλλιτεχνικής και πολιτικής έκφρασης, που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση *Tatár και Fábber κατά Ουγγαρίας*, μια παράνομη και σύντομη συγκέντρωση από δύο άτομα που κρέμασαν άπλυτα στα κάγκελα του κτιρίου του Κοινοβουλίου θεωρήθηκε από το Δικαστήριο ως μια μορφή έκφρασης που προστατεύεται από το άρθρο 10. Έχοντας ορίσει το μποϊκοτάζ ως μέσο έκφρασης διαμαρτυρίας, το Δικαστήριο δέχθηκε επίσης ότι η έκκληση για μποϊκοτάζ, που στόχευε στην κοινοποίηση αυτών των απόψεων διαμαρτυρίας, ενώ ζητούσε συγκεκριμένες ενέργειες διαμαρτυρίας, καλύπτονταν καταρχήν από την προστασία που ορίζεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η έκκληση για μποϊκοτάζ συνδύαζε την έκφραση μιας διαμαρτυρόμενης γνώμης με παρότρυνση σε διαφοροποιημένη μεταχείριση, ώστε, ανάλογα με τις περιστάσεις, να ανέρχεται σε μια έκκληση για διάκριση εις βάρος των άλλων. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι η υποκίνηση σε διακρίσεις ήταν μια μορφή υποκίνησης μισαλλοδοξίας, η οποία, μαζί με την υποκίνηση βίας και μίσους, είναι ένα από τα όρια που δεν πρέπει ποτέ να ξεπεραστούν κατά την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης. Ωστόσο, αυτή η υποκίνηση σε διαφορετική μεταχείριση δεν ήταν απαραίτητως η ίδια με την υποκίνηση σε διάκριση.

Στην υπόθεση *Kalda κατά Εσθονίας*, η οποία αφορούσε περιορισμούς στις ευκαιρίες ενός κρατούμενου να αποκτή πρόσβαση σε ιστότοπους του Διαδικτύου που δημοσιεύουν νομικές πληροφορίες, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το άρθρο 10 δεν μπορεί να ερμηνεύεται ως επιβολή μιας γενικής υποχρέωσης να επιτραπεί στους κρατούμενους να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο ή συγκεκριμένα ιστοσελίδες στο Διαδίκτυο. Ωστόσο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ενδέχεται να υπάρξει παρέμβαση στο άρθρο 10 του νόμου ΕΣΔΑ, εάν τα κράτη παρείχαν στους κρατούμενους πρόσβαση στο Διαδίκτυο αλλά τους εμπόδιζαν να συμβουλευτούν ορισμένους ιστότοπους.

Τρεις προϋποθέσεις ως προς το παραδεκτό μπορούν να αναφερθούν σε σχέση με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Πρώτη αναφέρεται η εξάντληση των εγχώριων ένδικων μέσων. Το Δικαστήριο διατύπωσε στην υπόθεση *Fressoz και Roire κατά Γαλλίας* ότι ο σκοπός αυτού του κανόνα είναι να δοθεί στα συμβαλλόμενα κράτη η ευκαιρία να αποτρέψουν

ή να διορθώσουν (συνήθως μέσω των δικαστηρίων τους) τις παραβάσεις που φέρονται σε βάρος τους πριν υποβληθούν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αυτοί οι ισχυρισμοί. Προσέθεσε ότι αυτή η διάταξη πρέπει να εφαρμόζεται με κάποιο βαθμό ευελιξίας και χωρίς υπερβολικό φορμαλισμό, και αρκεί το γεγονός ότι ο αιτών είχε υποβάλλει ενώπιον των εθνικών αρχών, τουλάχιστον επί της ουσίας και σε συμμόρφωση με τις τυπικές απαιτήσεις και τις προθεσμίες που ορίζονται στο εσωτερικό δίκαιο, τις καταγγελίες που επρόκειτο να υποβληθούν στη συνέχεια στο Στρασβούργο.

Δεύτερη προϋπόθεση είναι το καθεστώς του θύματος (victim status). Κατά γενικό κανόνα, η Σύμβαση δεν προβλέπει την άσκηση «action popularis» για την ερμηνεία των δικαιωμάτων που ορίζονται σε αυτό ή δεν επιτρέπουν στα άτομα να παραπονεθούν για μια διάταξη του εθνικού δικαίου απλώς και μόνο επειδή θεωρούν, χωρίς να έχουν επηρεαστεί άμεσα από αυτό, ότι μπορεί να παραβιάζει τη Σύμβαση. Όπου η νομοθεσία που επηρεάζει όλους τους πολίτες επέχει έμμεση, αλλά όχι άμεση, σύνδεση μεταξύ του εν λόγω νόμου και των αποτελεσμάτων που δημιουργεί για τους αιτούντες, με συνακόλουθο το Δικαστήριο να μην θεωρεί ότι έχουν το καθεστώς του θύματος.

Τρίτη προϋπόθεση είναι η πλήρωση του κριτηρίου του «μη σημαντικού μειονεκτήματος». Το Δικαστήριο είχε μόνο περιστασιακά την ευκαιρία να εξετάσει την εφαρμογή του «μη σημαντικού μειονεκτήματος» κριτηρίου του παραδεκτού σε υποθέσεις που έθεταν ζήτημα ελευθερίας της έκφρασης. Στην υπόθεση Τόκές κατά Ρουμανίας, το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση αυτή, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο αιτών καταχρηστικά επιθυμούσε να δείξει ότι ανήκει σε μειοψηφία, λαμβάνοντας υπόψη την πολιτική ευαισθησία των μειονοτικών δικαιωμάτων σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αντίθετα, στην υπόθεση Sylka κατά Πολωνίας, το Δικαστήριο δέχθηκε αυτή την ένσταση, τονίζοντας ότι, σε περιπτώσεις που αφορούν την ελευθερία της έκφρασης, η εφαρμογή αυτού του κριτηρίου θα πρέπει να λαμβάνει δεόντως υπόψη τη σημασία αυτής της ελευθερίας και να υπόκειται σε προσεκτικό έλεγχο από το Δικαστήριο. Αυτός ο έλεγχος θα πρέπει να εστιάζεται σε στοιχεία όπως η συνεισφορά σε μια συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος και εάν η υπόθεση αφορά τον Τύπο ή άλλα μέσα ενημέρωσης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξετάζει το κατά πόσο η παρέμβαση ήταν «προβλεπόμενη από το νόμο» και κατά πόσον «επιδίωξε έναν από τους θεμιτούς σκοπούς» κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 2 και, τέλος, εάν η παρέμβαση ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία». Στην πλειονότητα των περιπτώσεων,

αυτά είναι τα ερωτήματα που καθορίζουν το συμπέρασμα του Δικαστηρίου σε μια δεδομένη υπόθεση.

Αρχικά, λοιπόν, πρέπει να καθοριστεί εάν προβλεπόταν από το νόμο η παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης. Εναπόκειται πρωτίστως στις εθνικές αρχές, και κυρίως στις δικαστήρια, για την ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου, εκτός εάν η ερμηνεία είναι αυθαίρετη ή προδήλως παράλογη. Ο ρόλος του Δικαστηρίου περιορίζεται στο να εξακριβώσει εάν τα αποτελέσματα αυτής της ερμηνείας είναι συμβατά με την ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας κανόνας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «νόμος», παρά μόνο εάν διατυπώνεται με επαρκή ακρίβεια, που θα επιτρέψει στον πολίτη να ρυθμίσει τη συμπεριφορά του και να προβλέπει, σε βαθμό που είναι εύλογος, τις συνέπειες που μπορεί να συνεπάγεται μια συγκεκριμένη ενέργεια. Ωστόσο, συνέχισε δηλώνοντας ότι αυτές οι συνέπειες δεν χρειάζεται να είναι προβλέψιμες με απόλυτη βεβαιότητα, καθώς και η εμπειρία αποδεικνύει ότι κάτι τέτοιο είναι ανέφικτο.

Οι θεμιτοί σκοποί που δικαιολογούν την παρέμβαση στο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης τίθενται εξαντλητικά στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Σε αυτό το στάδιο της εξέτασής του, το δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει ότι μια παρέμβαση δεν χρησιμεύει για την προώθηση του θεμιτού σκοπού που επικαλείται ή να επιλέξουν να διατηρήσουν μόνο έναν από τους νόμιμους σκοπούς που επικαλείται το κράτος, απορρίπτοντας τους άλλους. Το Δικαστήριο μπορεί να θεωρήσει ότι η έλλειψη θεμιτού σκοπού για την παρέμβαση καθιστά από μόνη της παραβίαση της σύμβασης και ως εκ τούτου να αποφασίσει να μην εξετάσει εάν η παρέμβαση είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Μπορεί επίσης να αποφασίσει το αντίθετο, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις της υπόθεσης (Kövesi κατά Ρουμανίας).

Τέλος, οι γενικές αρχές για την αξιολόγηση της αναγκαιότητας παρέμβασης στην ελευθερία της έκφρασης, τέθηκαν πολλές φορές επί τάπητος από το Δικαστήριο. Για να διαπιστωθεί πως υπάρχει αυτή η δικαιολογημένη αναγκαιότητα, είναι απαραίτητο να εντοπιστεί μια επείγουσα κοινωνική ανάγκη. Το Δικαστήριο δεν αποφαινεται πάντοτε ρητά στα συμπεράσματά του σχετικά με το εάν υπήρξε άμεση κοινωνική ανάγκη, αλλά αναφέρεται στο κατά πόσο οι λόγοι που προσεπικαλούνται οι εθνικές αρχές είναι σχετικοί και επαρκείς για το αν μια τέτοια ανάγκη υπήρχε. Παράλληλα, θα πρέπει να γίνει μια εκτίμηση της φύσης και της σοβαρότητας των κυρώσεων που θα επιβληθούν, ώστε να μην είναι δυσανάλογα με την ζημία που προκλήθηκε από την προσβαλλόμενη πράξη. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει κρίνει σε πολλές υποθέσεις ότι

η έλλειψη σχετικής και επαρκούς αιτιολογίας εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων ή η μη λήψη υπόψη των εφαρμοστέων προτύπων κατά την αξιολόγηση της παρέμβασης θα συνεπάγεται παραβίαση του άρθρου 10 (Sapan κατά Τουρκίας).

Αν και αναγνωρίζει τα οφέλη του διαδικτύου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει επίσης αναγνωρίσει ότι αυτά συνοδεύονται από μια σειρά από κινδύνους, που αφορούν τον ξεκάθαρα παράνομο λόγο, συμπεριλαμβανομένων των συκοφαντικών παρατηρήσεων, της ρητορικής μίσους και ομιλίας που υποκινεί τη βία. Αυτά τα φαινόμενα μπορούν να διαδοθούν όσο ποτέ άλλοτε σε όλον τον κόσμο μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα, και μερικές φορές παραμένουν επίμονα διαθέσιμα στο διαδίκτυο.

Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο δέχεται ότι το διαδίκτυο είναι ένα πληροφοριακό και επικοινωνιακό εργαλείο ιδιαίτερα διακριτό από τα έντυπα μέσα, ιδίως όσον αφορά την ικανότητα αποθήκευσης και μετάδοσης πληροφοριών. Έχει αναγνωριστεί ότι το ηλεκτρονικό δίκτυο, εξυπηρετεί δεσεκατομμύρια χρήστες παγκοσμίως, δεν υπόκειται και δυνητικά δεν θα υπόκειται ποτέ στους ίδιους κανονισμούς και έλεγχο από αυτό που επιβάλλουν οι πολιτικές που διέπουν την αναπαραγωγή υλικού από τα έντυπα μέσα. Οι κανόνες που διέπουν το διαδίκτυο πρέπει αναμφισβήτητα να προσαρμοστούν σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά της τεχνολογίας, προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία και η προώθηση των σχετικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Ομοίως, το Δικαστήριο σημείωσε ότι παρόλο που το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παραμένουν ισχυρά εργαλεία επικοινωνίας, οι δυνατότητες που ενυπάρχουν στη χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης συνεπάγονται διαφορετική δυναμική και προστασία από τις πληροφορίες με αυτές που μεταδίδονται στον Τύπο (Animal Defenders International κατά του Ηνωμένου Βασιλείου)(Tan, 2018).

1.3. Φορείς και Αποδέκτες

Κατά το Σύνταγμα, την ελευθερία της έκφρασης έχει "έκαστος", επομένως τόσο οι Έλληνες πολίτες, όσο και οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς, τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των εμπορικών εταιρειών. Ελευθερία της γνώμης έχουν βέβαια και τα πολιτικά κόμματα και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, ανεξάρτητα από το αν έχουν ή όχι νομική προσωπικότητα.

Αποδέκτης, από την άλλη πλευρά, δεν είναι μόνο η κρατική εξουσία, αλλά και οι ιδιώτες. Και αυτό γιατί το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος δεν φαίνεται να διαφοροποιεί ανάλογα με την κατεύθυνση από την οποία προέρχεται η κατά της ελευθερίας απειλή, αφετέρου διότι η τελευταία μπορεί να προκύψει ακριβώς από αυτούς. Το ΕΔΔΑ εξάλλου δέχεται ότι φορείς της ελευθερίας της έκφρασης είναι φυσικά και νομικά πρόσωπα.

Η κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης στο άρθρο 14, παράγραφο 1, αναφέρεται στις σχέσεις του ιδιώτη έναντι του κράτους και των άλλων φορέων δημόσιας εξουσίας. Έξω από το πλαίσιο αυτό η ελευθερία της έκφρασης δεν προστατεύεται στο άρθρο 14. Στις εξωσυμβατικές σχέσεις απορρέει όμως από το δικαίωμα της προσωπικότητας και προστατεύεται από το ιδιωτικό και ποινικό δίκαιο (Δαγτόγλου, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ - SOCIAL MEDIA

2.1 Η ιστορική εξέλιξη των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν πραγματοποιήσει μια επαναστατική αλλαγή στη ζωή των ατόμων, όπως καθώς και στις στρατηγικές προώθησης των οργανισμών. Με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης οι άνθρωποι κατάφεραν να επιτελέσουν διάφορες δραστηριότητες, όπως συνεργασία, ανταλλαγή πληροφοριών, κοινή χρήση και αποστολή μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού μέσου, συλλογική συμμετοχή και αλληλεπίδραση, κοινή χρήση περιεχομένου όπως ιδέες, κείμενο, φωτογραφίες, εικόνες και βίντεο. Επίσης, έχει καταστεί υποχρεωτικό στοιχείο σε πολλές εταιρείες ως στρατηγική μάρκετινγκ και όχι απλώς ένα προαιρετικό στοιχείο για διαφημιστική προώθηση (Hanna et. al., 2011). Η μελέτη της ιστορίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα πόσο πολύ και πόσο γρήγορα αλλάζει ο κόσμος γύρω μας.

Το πρωτόγονο ταχυδρομικό σύστημα χρονολογείται από το 550 π.Χ., όταν τα μηνύματα παραδίδονταν σε μεγάλες αποστάσεις από τους ιπείς. Το 1792 εφευρέθηκαν τα τηλεγραφήματα, τα οποία διευκόλυναν τη μετάδοση μηνυμάτων σε μεγάλες αποστάσεις χωρίς φυσική ανταλλαγή ενός αντικειμένου. Το 1865 αναπτύχθηκε το ταχυδρομείο, που για να μεταφέρει κάψουλες με γράμματα από τη μια περιοχή στην άλλη χρησιμοποιούσε υπόγειους σωλήνες αέρα υπό πίεση και ήταν ένας γρήγορος τρόπος παράδοσης επιστολών. Στη συνέχεια, τα επαναστατικά μέσα επικοινωνίας, δηλαδή το τηλέφωνο και το ραδιόφωνο εφευρέθηκαν το 1876 και το 1895.

Ο εικοστός αιώνας σηματοδότησε μια επαναστατική αλλαγή για την τεχνολογία. Οι υπερυπολογιστές εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1940 και στη συνέχεια ξεκίνησαν τα δίκτυα μεταξύ των υπολογιστών, μια εξέλιξη που αργότερα οδήγησε στην ανάπτυξη του διαδικτύου (Hendricks, 2013). Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, έκαναν την εμφάνισή τους τα «Bulletin Board Systems» (BBS), τα οποία ήταν το πρώτο είδος ιστότοπου κοινωνικής δικτύωσης που επέτρεπε στους χρήστες του να συνδεθούν και να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, παρόμοια με τον τρόπο που πραγματοποιείται αυτήν τη στιγμή, αν και με πολύ πιο γρήγορο ρυθμό σήμερα. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε το «UseNet», ένα από τα παλαιότερα συστήματα επικοινωνιών δικτύων υπολογιστών που ξεκίνησε το 1979 σχεδόν μια δεκαετία πριν από την ανάπτυξη του Παγκόσμιου Ιστού.

Αυτές οι ομάδες συζητήσεων αναπτύχθηκαν ως φόρουμ συζήτησης, που επέτρεπαν στους χρήστες να ανταλλάσσουν περιεχόμενο και υλικό, ενώ αποτελούσαν εξέχουσα πηγή πληροφόρησης των καταναλωτών.

Το 1995, κυκλοφόρησε η ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης «Classmates.com» ακολουθούμενη από την «Six Degrees.com» το 1997. Αυτοί οι ιστότοποι θεωρήθηκαν πρωτοπόροι ιστότοποι κοινωνικών δικτύων, στους οποίους οι χρήστες μπορούσαν να δημιουργήσουν προφίλ, να κάνουν λίστα και να ερευνούν τους φίλους τους. Από το 2000 και έπειτα έχουν παρατηρηθεί διάφορες αξιόλογες εξελίξεις στον τομέα των social media. Η κυκλοφορία της «Ryze.com» το 2001 σηματοδότησε το επόμενο κύμα ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς ήταν περισσότερο προσανατολισμένος προς τις επιχειρήσεις και βοήθησε τους χρήστες του για να αξιοποιήσουν τα επιχειρηματικά τους δίκτυα. Το «Facebook» ήρθε στην επιφάνεια το 2004 ως «εφαρμογή μόνο για το Χάρβαρντ», η οποία αργότερα άνοιξε για μαθητές γυμνασίου και στη συνέχεια για τα άτομα άνω των 13 ετών. Το «Facebook» και το «Twitter» έγιναν ευρέως διαθέσιμα στους χρήστες σε όλο τον κόσμο μέχρι το 2006 και συνέχισαν να είναι μεταξύ τους οι πιο δημοφιλείς ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης μαζί με το «Instagram». Μεγάλη επισκεψιμότητα παρουσίασαν και εφαρμογές, όπως το «Pinterest», το «Foursquare», το «Tumblr» και το «Spotify». Με την ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της δημιουργίας περιεχομένου από τους χρήστες, περισσότεροι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης, βασισμένα στην δημιουργία περιεχομένου εμφανίστηκαν, όπως ο «FM» (μουσική), «YouTube» (κοινή χρήση βίντεο) και ο «Flickr» (κοινή χρήση φωτογραφιών) (Dhingra and Mudgal, 2019).

2.2 Ο ορισμός των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ένας όρος σε κοινή χρήση μόνο από το 2003. Ο όρος έχει οριστεί από πολλούς και γενικά θεωρείται ότι αναφέρεται σε «δικτυωμένα εργαλεία που επιτρέπουν στους ανθρώπους να συναντιούνται, να αλληλεπιδρούν και να μοιράζονται ιδέες, αντικείμενα και ενδιαφέροντα μεταξύ τους». Οι εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης ήταν εξαιρετικά δημοφιλείς με ιστότοπους όπως το Facebook, το MySpace, το SecondLife και το LinkedIn, που αναφέρθηκαν ανωτέρω, μετρώντας τους αριθμούς χρηστών σε δεκάδες εκατομμύρια.

Η «κοινωνική δικτύωση» είναι ένας εγγενώς διαφορούμενος όρος που απαιτεί κάποια διευκρίνιση. Τα ανθρώπινα όντα έχουν κοινωνικά «δικτυωθεί» με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για όσο καιρό βρισκόμαστε στον πλανήτη, και έχουμε χρησιμοποιήσει ιστορικά πολλές διαδοχικές τεχνικές και μέσα για τη διευκόλυνση και τη διατήρηση τέτοιων δικτύων. Αυτές περιλαμβάνουν δομημένες κοινωνικές σχέσεις και ιδρύματα όπως ιδιωτικές και δημόσιες λέσχες, οικίες και εκκλησίες καθώς και τεχνολογίες επικοινωνιών όπως ταχυδρομικά συστήματα και συστήματα ταχυμεταφορών, τηλέγραφοι και τηλέφωνα (Vallor, 2012).

Ωστόσο, όταν οι φιλόσοφοι μιλούν σήμερα για «Κοινωνική Δικτύωση και Ηθική», συνήθως αναφέρονται πιο στενά στον ηθικό αντίκτυπο μιας εξελισσόμενης και χαλαρά καθορισμένης ομάδας τεχνολογιών πληροφοριών, οι περισσότερες βασισμένες ή εμπνευσμένες από τα πρότυπα λογισμικού «Web 2.0» που προέκυψαν την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα. Με αυτά τα δεδομένα ο Kaplan και Haenlein (2010) ορίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σαν «ένα σύνολο από διαδικτυακές εφαρμογές που βασίζονται στα ιδεολογικά και τεχνολογικά θεμέλια του Web 2.0 και επιτρέπουν την δημιουργία και την ανταλλαγή περιεχομένου User Generated Content». Αν και οι πιο ευρέως χρησιμοποιούμενες υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης είναι δωρεάν, λειτουργούν σε μεγάλες πλατφόρμες που προσφέρουν μια σειρά σχετικών προϊόντων και υπηρεσιών που στηρίζουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα, από στοχευμένη διαφήμιση και αδειοδότηση δεδομένων έως αποθήκευση cloud και εταιρικό λογισμικό. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν τελικά συνδυαστεί με παραβιάσεις ιδιωτικής φύσεως, που αφορούν κυρίως την αδικαιολόγητη πρόσβαση σε ιδιωτικές πληροφορίες.

2.3 Κατηγοριοποίηση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Με την ταχύτητα ανάπτυξης που έχει προσδώσει στην κοινωνία της πληροφορίας η τεχνολογία, τα μέσα μαζικής δικτύωσης αυξάνονται ραγδαία σε αριθμό, με αποτέλεσμα να έχουν διαμορφωθεί κάποιες κατηγορίες.

Με βάση τον ορισμό που έδωσαν οι Kaplan και Haenlein (2010), παρέχεται στη συνέχεια μια ταξινόμηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που ομαδοποιεί τις εφαρμογές, που υπάγονται στον γενικευμένο όρο, σε πιο συγκεκριμένες κατηγορίες κατά χαρακτηριστικά. Για την ταξινόμηση αυτή οι παραπάνω θεωρητικοί αξιοποίησαν δύο κύρια χαρακτηριστικά των μέσων μαζικής δικτύωσης, την θεωρία της κοινωνικής

διεργασίας και την θεωρία των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Έτσι, διακρίνουμε τις εξής 5 κατηγορίες:

- Συνεργατικά έργα (Collaborative projects)
- Ιστολόγια (Blogs)
- Κοινότητες περιεχομένου (Content communities)
- Εικονικοί κόσμοι (virtual worlds)
- Ιστοσελίδες Κοινωνικής δικτύωσης (social networking sites)

Και άλλοι θεωρητικοί επιχειρήσαν να κατηγοριοποιήσουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Μια ακόμη προσπάθεια αποτελεί η ταξινόμηση των μέσων μαζικής δικτύωσης σε:

Σελίδες κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook, το MySpace και το LinkedIn. Αυτή η κατηγορία αποτελεί μια κοινότητα χρηστών του διαδικτύου όπου τα μέλη συνδέονται με άλλα μέλη για να μοιραστούν κοινές προτιμήσεις, ενδιαφέροντα και να δημιουργήσουν κοινωνικά δίκτυα.

Ιστότοποι κοινωνικής δημοσίευσης, όπως το Youtube, το Wordpress και το Blogger. Σε αυτήν την κατηγορία υπάγεται οποιαδήποτε μορφή δημιουργίας διαδικτυακού περιεχομένου που συνδέει τον αναγνώστη με τον συγγραφέα για να προσφέρει σχόλια, να κάνει ερωτήσεις και να διευκολύνει τις συνομιλίες.

Ιστότοποι σελιδοδεικτών, όπως το Delicious και το Diigo. Αφορούν, ειδικότερα, την προσθήκη ετικετών (σελιδοδεικτών) σε μια ιστοσελίδα που επιτρέπει την πρόσβαση σε αυτήν από οπουδήποτε.

ιστότοποι κοινωνικής καταλογογράφησης, όπως το BookArmy και το aNobii. Περιλαμβάνει την καταλογογράφηση αντικειμένων ενδιαφέροντος όπως βιβλία και CD (Chugh, 2012).

Όλες αυτές οι κατηγορίες που έχουν αναφερθεί μπορούν να αποτελέσουν το μέσο για σκόπιμες εγκληματικές ενέργειες στο διαδίκτυο. Σκόπιμη, λοιπόν, ήταν η αναφορά σε αυτές τις κατηγορίες για την ανάλυση των εγκλημάτων που θα ακολουθήσουν σε επόμενα κεφάλαια.

2.4 Τα βασικά χαρακτηριστικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Για να γίνουν περισσότερο κατανοητά τα μέσα μαζικής δικτύωσης και για να εξεταστούν τα στοιχεία που εκμεταλλεύονται οι δράστες των εγκλημάτων που θα αναλυθούν στη συνέχεια, είναι αναγκαίο να αναφερθούν τα βασικά χαρακτηριστικά που γίνονται αντιληπτά.

Αναλύοντας ένα ευρύ φάσμα των μέσων μαζικής δικτύωσης που έχουν εμφανιστεί στο διαδίκτυο από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά (συμπεριλαμβανομένων των διαδικτυακών εφαρμογών που δεν δημιουργήθηκαν αρχικά με σκοπό να λειτουργήσουν ως μέσα μαζικής δικτύωσης, αλλά πρόσφατα εξελίχθηκαν σε τέτοια ως αποτέλεσμα της ζήτησης των χρηστών), ως συμπέρασμα έρχεται ότι «τα μέσα μαζικής δικτύωσης είναι οργανωμένα κυρίως γύρω από ανθρώπους, όχι συμφέροντα», δίνοντας έμφαση στη δημιουργία μιας εικονικής ταυτότητας μέσω μεμονωμένων προφίλ ως το χαρακτηριστικό που προσδιορίζει συγκεκριμένα στα μέσα μαζικής δικτύωσης (Medaglia et. al., 2009).

Με αυτήν την ιδιότητα τα μέσα μαζικής δικτύωσης έχουν 4 κοινά χαρακτηριστικά:

- Έλλειψη συγχρονικότητας: Σε αντίθεση με την εφήμερη ποιότητα της ομιλίας δίχως κάποιον διαμεσολαβητή, οι δικτυωμένες επικοινωνίες καταγράφονται και για τους επόμενους. Αυτό επιτρέπει την ασύγχρονη επικοινωνία αλλά και παρατείνει την περίοδο ύπαρξης οποιασδήποτε λεκτικής πράξης.
- Δυνατότητα αναζήτησης: Επειδή οι εκφράσεις καταγράφονται και η ταυτότητα εδραιώνεται μέσω κειμένου, τα εργαλεία αναζήτησης βοηθούν τους ανθρώπους να βρουν κάτι, όπως ένας εγκέφαλος. Ενώ οι άνθρωποι δεν μπορούν επί του παρόντος να αποκτήσουν τις γεωγραφικές συντεταγμένες οποιουδήποτε ατόμου σε χώρους που δεν υπάρχει κάποιος διαδικτυακός διαμεσολαβητής, η εύρεση του ψηφιακού σώματος κάποιου στο διαδίκτυο είναι απλώς ένα θέμα πληκτρολόγησης.
- Αναπαραγωγιμότητα: Οι φήμες μπορούν να εκτραπούν ως παρερμηνεία, αλλά οι δικτυωμένες δημόσιες εκφράσεις μπορούν να αντιγραφούν αυτολεξεί από το ένα μέρος στο άλλο, έτσι ώστε να μην υπάρχει τρόπος να διακριθεί το «πρωτότυπο» από το «αντίγραφο».
- Αόρατο κοινό: Ενώ μπορούμε να εντοπίσουμε οπτικά τους περισσότερους ανθρώπους που μπορούν να κρυφακούσουν την ομιλία μας σε χώρους χωρίς διαμεσολάβηση, είναι σχεδόν αδύνατο να εξακριβώσουμε όλους εκείνους που μπορεί να συναντήσουν τις εκφράσεις μας στον διαδικτυακό χώρο. Αυτό

περιπλέκεται περαιτέρω από τις άλλες τρεις ιδιότητες, καθώς η έκφρασή μας μπορεί να ακουστεί σε διαφορετικό χρόνο και τόπο από το πότε και όπου μιλήσαμε αρχικά (Boyd and Ellison, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΥΒΡΙΣΤΙΚΩΝ, ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΒΙΑΣΤΙΚΩΝ ΜΗΝΥΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

3.1 Ποινική Αντιμετώπιση Εκδηλώσεων Εξύβρισης στο διαδίκτυο

Προστατευόμενο έννομο αγαθό των εγκλημάτων που τυποποιούνται στα άρθρα 361-369 ΠΚ υπό τον τίτλο «Εγκλήματα κατά της τιμής» είναι η τιμή ή η υπόληψη του προσώπου που αποτελεί μέλος μιας οργανωμένης κοινωνίας και κινείται στο πλαίσιο της συναλλακτικής ευθύτητας.

Η εξύβριση ως έγκλημα τυποποιείται στο άρθρο 361 ΠΚ. Σύμφωνα με αυτό «1. Οποιος, εκτός από τις περιπτώσεις της δυσφήμισης (άρθρα 362 και 363), προσβάλλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης. 2. Όταν η προσβολή της τιμής δεν είναι ιδιαίτερα βαριά, αν ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις και το πρόσωπο του ατόμου που προσβλήθηκε, ο υπαίτιος τιμωρείται με κράτηση ή με πρόστιμο. 3. Η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 308 έχει και σ' αυτή την περίπτωση εφαρμογή».

Η εξύβριση συνιστά έγκλημα κοινό, υπαλλακτικώς μικτό, διακινδύνευσης και αποτελέσματος. Εφ' όσον το έγκλημα του άρ. 361 ΠΚ είναι κοινό, δράστης αυτού μπορεί να είναι οποιοσδήποτε. Υλικό αντικείμενο, που εξατομικεύει το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό στο άρθρο αυτό, είναι ο άλλος άνθρωπος, δηλ. κάποιον φυσικό και ζωντανό πρόσωπο. Επομένως δεν αποτελούν αντικείμενο εξύβρισης οι νεκροί, τα νομικά πρόσωπα, οι κρατικές ή υπερκρατικές οντότητες και διεθνείς οργανισμοί, καθώς επίσης οι αρχές και οι θεσμοί, εκτός εάν προβλέπεται ειδικά στο νόμο η προστασία της τιμής τους. Ενδέχεται, όμως, να προσβάλλονται τα μέλη των ομάδων. Ενώ λοιπόν η ίδια η ομάδα δεν μπορεί να είναι αντικείμενο εξύβρισης, μπορούν ωστόσο να είναι τα μέλη της. Για να στοιχειοθετηθεί όμως η ομαδική εξύβριση από τον ομαδικό χαρακτηρισμό, που χρησιμοποιεί ο δράστης, δεν αρκεί η απλή περιφρονητική αναφορά στη σχετική ομάδα, αλλά πρέπει να υπάρξει με οποιοδήποτε τρόπο κάποια σύνδεση της μειωτικής αναφοράς με το συγκεκριμένο μέλος της ομάδας (ΑΠ 916/2010 areiospagos.gr, 1427/1990, ΠΧρ 1991, σ. 589. ΑΠ 1456/1987, ΠΧρ 1988, σ.194).

Για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος αυτού απαιτείται προσβολή της τιμής. Εξύβριση συνιστά: α) είτε η αμφισβήτηση της ηθικής

ή κοινωνικής αξίας άλλου προσώπου με δυσφημιστικό ισχυρισμό ενώπιον μόνο του προσβαλλόμενου ή με εκφράσεις αξιολογικής κρίσεως ενώπιον του προσβαλλόμενου ή τρίτου και β) είτε οποιαδήποτε καταφρονητική συμπεριφορά (ΑΠ 148/2010 areiospagos.gr, 422/1998 ΠοινΧρ 1998). Τελείται με πράξη ή παράλειψη, εφόσον συντρέχουν οι όροι του άρθρου 15 ΠΚ. Στην εξύβριση ο όρος «τιμή» σημαίνει την αξίωση, ήτοι το άτομο να μη τυγχάνει από κάποιον άλλο αρνητικής αξιολογικής κρίσεως ή μεταχείρισης τέτοιας που να δηλώνει έλλειψη εκτίμησης του δράστη προς τον παθόντα σχετικά με τη συνολική αξία του, δηλ. την ηθική και την κοινωνική. Για τη στοιχειοθέτηση της εν λόγω αξιόποινης πράξεως απαιτείται να διατυπωθούν από το δράστη γραπτώς ή προφορικώς για κάποιον άλλον λέξεις ή φράσεις που, κατά κοινή αντίληψη, περιέχουν είτε αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του προσώπου του, είτε περιφρόνηση γι' αυτόν από το δράστη, ο οποίος γνωρίζει ότι με μία τέτοια ενέργεια προσβάλλει την τιμή του άλλου.

Στην εξύβριση, με άλλα λόγια, ο όρος τιμή λαμβάνεται με ευρεία έννοια και σημαίνει την αξίωση όπως το άτομο μη τυγχάνει από κάποιον άλλον αρνητικής αξιολογικής κρίσεως ή μεταχείρισης τέτοιας, που να δηλώνει έλλειψη εκτίμησης του δράστη προς τον παθόντα, σχετικά με τη συνολική αξία του, δηλαδή και την ηθική και την κοινωνική (ΑΠ 1543/2005 ΠΛογ 2005). Οι επίμαχες κάθε φορά εκφράσεις πρέπει να είναι πρόσφορες «κατά την κοινή αντίληψη» για την προσβολή της τιμής, δηλαδή πρέπει, κατ' αντικειμενική κρίση να είναι προσβλητικές της τιμής και της υπόληψης άλλου και όχι με κριτήρια υποκειμενικά. Όταν η χρησιμοποιηθείσα φράση, καίτοι αντικειμενικώς υβριστική, επιδέχεται αναμφισβήτητα ως έννοια διάφορες σημασίες, εκ των οποίων μία είναι βλαπτική της τιμής, ο δόλος πρέπει να αποκλεισθεί, κατά μία άποψη, όχι για έλλειψη της βούλησης προς εξύβριση, αλλά για έλλειψη γνώσης της προσβλητικής σημασίας, οσάκις προκύπτει ότι ο δράστης χρησιμοποίησε τη φράση αυτή υπό έννοια διαφορετική και όχι την υβριστική (Παπανδρέου, 2010).

Για τη στοιχειοθέτηση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εξύβρισης απαιτείται δόλος του δράστη, αρκεί δε και ο ενδεχόμενος, ο οποίος περιλαμβάνει τη γνώση ότι η εκδήλωση είναι πρόσφορη να παραγάγει εξωτερικά την εντύπωση καταφρόνησης ορισμένου προσώπου και τη βούληση όπως η τοιαύτη εκδήλωση περιέλθει σε γνώση του άλλου. Ειδικός σκοπός εξύβρισης δεν απαιτείται, εκτός από τις περιπτώσεις των άρθρων 366 παρ. 3 και 367 παρ. 2 ΠΚ, αρκεί συνεπώς και η καταφρόνηση με σκοπό τον αστεϊσμό, τη σάτιρα κ.λπ. Τετελεσμένο δε είναι το

έγκλημα ευθύς όταν η ύβρις περιήλθε σε γνώση του υβριζόμενου ή τρίτου, αρκεί ο άλλος να μπορεί να κατανοήσει την εκδήλωση (ΑΠ 292/2020, ΑΠ 707/2004 ΝΟΜΟΣ, 967/1987 ΕλλΔνη 1988, ΑΠ 418/1967 ΠοινΧρ ΙΖ').

Με τον Ν. 4619/2019 διατηρήθηκε η διατύπωση του προϊσχύσαντος δικαίου, με την προσθήκη επιβαρυντικής περίπτωσης, όταν η πράξη τελείται δημόσια ή μέσω διαδικτύου και την αφαίρεση της παραγράφου 2 του προϊσχύσαντος δικαίου που προέβλεπε ως προνομιά παραλλαγή σε βαθμό πταίσματος (Χαραλαμπίκης, 2021).

Προβλέπεται, λοιπόν, για πρώτη φορά, διακεκριμένη παραλλαγή του εγκλήματος, όταν η πράξη τελείται δημόσια ή μέσω διαδικτύου. Δημόσια τελείται η πράξη της εξύβρισης, όταν αυτή υποπίπτει στην αντίληψη αορίστου αριθμού προσώπων. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί αυτή της τέλεσης της πράξης στο πλαίσιο πολιτικής ή δημοσίου συμφέροντος συζήτησης. Σύμφωνα με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ απαιτείται υψηλό επίπεδο προστασίας του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης στο Διαδίκτυο, όπως και για άλλα μέσα επικοινωνίας. Η ελευθερία αυτή επιτρέπει, έτσι, σε έναν εκλεγμένο εκπρόσωπο σε ένα πλαίσιο πολιτικής αντιπαράθεσης να χρησιμοποιήσει επικριτικό και καυστικό λόγο για πολιτικούς ηγέτες για θέματα γενικού ενδιαφέροντος (υπόθεση *Renaud v. France* του ΕΔΔΑ).

Η σύνδεση στο νόμο της δημόσιας τέλεσης της εξύβρισης με οποιονδήποτε τρόπο υπογραμμίζει την βούληση του νομοθέτη να μη τίθεται κανένας περιορισμός στην έννοια της δημόσιας τέλεσης της πράξης, αν δηλαδή αυτή γίνεται σε κλειστό ή ανοικτό χώρο. Μέσω διαδικτύου τελείται η πράξη, όταν η εξύβριση γίνεται με οποιαδήποτε ηλεκτρονική μορφή, όπως στο facebook, ανάρτηση με άλλον τρόπο στο διαδίκτυο, ώστε να είναι επισκέψιμη από όσους κάνουν χρήση του διαδικτύου. Από την άποψη αυτή δεν στοιχειοθετεί την διακεκριμένη εξύβριση αυτής της μορφής η εξύβριση μέσω κινητού τηλεφώνου δια ζώσης ή με την αποστολή κάποιου μηνύματος (Κωσταράς, 2020).

Σε αυτή την τελευταία περίπτωση, η απειλούμενη ποινή είναι φυλάκιση μέχρι ένα έτος ή χρηματική ποινή, χωρίς δυνατότητα επιβολής των δύο ποινών σωρευτικά. Ερωτάται λοιπόν: ποια διάταξη θα πρέπει να εφαρμοστεί, σε περίπτωση που η πράξη εισάγεται προς εκδίκαση μετά τη θέση σε ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα; Προκύπτει ότι η νεότερη διάταξη, παρότι τυποποιεί διακεκριμένη παραλλαγή του εγκλήματος, είναι επιεικέστερη και για τον λόγο αυτό εφαρμόζεται σε σχέση με την προηγούμενη

για δύο λόγους: πρώτον, διότι απαλείφει τη δυνατότητα σωρευτικής επιβολής φυλάκισης και χρηματικής ποινής· δεύτερον, διότι, ενσωματώνοντας την επιβαρυντική περίσταση της τέλεσης δημόσια ή μέσω διαδικτύου σε διακεκριμένη παραλλαγή χωρίς να αυξάνει το πλαίσιο ποινής, αφαιρεί την εν λόγω περίσταση από εκείνες που μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής (ΠλημμΛαμ 99/2021, ΝΟΜΟΣ). Δοθέντος αυτού εάν μια πράξη εξύβρισης μέσω διαδικτύου τελέστηκε προ της 01-07-2019 υπάγεται στο νέο άρθρο 361παρ 1 εδ β του νέου ΠΚ εφαρμοζόμενης της διάταξης του άρθρου 2 του ΠΚ.

Με άλλα λόγια, μια πράξη εξύβρισης που τελείται δημόσια ή μέσω διαδικτύου και τιμωρείται με τη νεότερη διάταξη του άρθρου 361 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ όχι μόνο δεν επισύρει σωρευτικά φυλάκιση και χρηματική ποινή αλλά αναμένεται να τιμωρηθεί με χαμηλότερη ποινή σε σχέση με εκείνη που θα επιβαλλόταν υπό την προϊσχύσασα διάταξη, αφού στο πλαίσιο της τελευταίας δεν είχε αξιολογηθεί κατά την τυποποίηση η υπό συζήτηση επιβαρυντική περίσταση.

Ως αποκλίνουσα νομολογία πριν λάβει χώρα αυτή η νομοθετική μεταβολή, τα ελληνικά δικαστήρια αντιμετώπιζαν στην μειοψηφία τους τις περιπτώσεις εξύβρισης μέσω διαδικτύου ως διά του Τύπου τελούμενη εξύβριση. Αυτή ακριβώς η πρακτική διαφαίνεται και στην υπ' αριθμόν 1765/2015 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών. Σύμφωνα με αυτήν την απόφαση *«...τη 15η-12-2012, ο εναγόμενος σε ανάρτησή του στον ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης «Twitter», τέλεσε σε βάρος του την αξιόποινη πράξη της εξυβρίσεως, καθώς αναφερόμενος στο πρόσωπό του, τον αποκάλεσε «προστατευόμενο» και «εθνικό μας μαλάκα...»*. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορούσε προσβολή προσωπικότητας μέσω του διαδικτυακού μέσου κοινωνικής δικτύωσης «Twitter». Το δικαστήριο αποφάνθηκε πως η πράξη του εναγομένου αποτελούσε εξύβριση έναντι του ενάγοντος, μέσω της υπαγωγής της έννοιας του «ηλεκτρονικού εγγράφου στο διαδίκτυο» στην διά του Τύπου τέλεση της εξύβρισης, επισημαίνοντας πως *«...οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας πραγματοποιείται μέσω διαδικτύου («Internet») ...συνιστά διά του Τύπου προσβολή...»* (ΠολΠρΑθ 1765/2015).

Η επικρατούσα πρακτική που εφαρμόζαν τα δικαστήρια πριν το νόμο του 2019 ήταν να αντιμετωπίζεται η εξύβριση και η συκοφαντική δυσφήμιση τελούμενες μέσω διαδικτύου κατά τις διατάξεις του κοινού ποινικού δικαίου και όχι ως δια του τύπου. Αυτό διαφαίνεται και στην υπ' αριθμόν 192/2017 απόφαση του Ποινικού Τμήματος

του Αρείου Πάγου, η οποία αναίρεσε την υπ' αριθμόν 436/2015 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ροδόπης, καθώς όπως διαλαμβάνεται «...Με την κρίση του αυτή στην προσβαλλόμενη απόφαση το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ροδόπης υπέπεσε στην πλημμέλεια, 1) του άρθρου 510 παρ.1 στοιχ.Ε του ΚΠΔ, θεωρώντας εσφαλμένα, ότι ο κατηγορούμενος δεν διέπραξε το αδίκημα της συκοφαντικής δυσφήμισης κατά τις διατάξεις του κοινού ποινικού δικαίου, αλλά εκείνο της συκοφαντικής δυσφήμισης δια του τύπου, δεχόμενο, ότι στις σχετικές περί τύπου διατάξεις υπάγονται εκτός των εφημερίδων και των περιοδικών και οι ιστοσελίδες και τα μπλογκς (blogs), καθόσον αυτά περιέχουν κείμενα και οπτικοακουστικό υλικό που παράγονται με τον συνδυασμό μηχανικής και ηλεκτρονικής διαδικασίας και προορίζονται για την διάδοση μέσω του διαδικτύου...». Στο αιτιολογικό της η απόφαση αναφέρει πως «...καταχώριση στο διαδίκτυο (ιντερνετ) κειμένων με δυσφημιστικά γεγονότα και ανακοίνωση από τηλεοράσεως δυσφημιστικών γεγονότων, αφού το διαδίκτυο και η τηλεόραση δεν αποτελούν τυπογραφία, ούτε θεωρούνται μηχανικά μέσα πολλαπλασιασμού χειρογράφων και δεν θεωρούνται “τύπος” ή “έντυπο” δεν στοιχειοθετούν αδίκημα τελούμενο δια του τύπου (ΑΠ 726/2010, ΑΠ 1030/2009, ΝΟΜΟΣ, 345/2002 ΝΟΒ 2002 1522, ΑΠ 136/2000 Ποιν.Χρ.2000 412)...». Επομένως, σε αυτές τις περιπτώσεις η παραγραφή ήταν 5ετής.

Με τις νομοθετικές αλλαγές που επέφερε ο Ν. 4619/2019, η παραπάνω υπαγωγή δεν είναι πλέον αναγκαία, καθώς προστέθηκε ως επιβαρυντική περίπτωση, η περίπτωση της πράξης που τελείται δημόσια ή μέσω διαδικτύου. Αυτό είναι φανερό και στην υπ' αριθμόν 1432/2019 απόφαση του Ποινικού Τμήματος του Αρείου Πάγου. Συγκεκριμένα, το παραπάνω δικαστήριο πραγματοποίησε ευθεία υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στις διατάξεις του άρθρου 361 του ισχύοντος από 1.7.2019 Π.Κ (άρθρα 460 και 461 του Ν. 4619/2019). Σύμφωνα με το κύριο σώμα της αποφάσεως «αναρτήθηκε από άγνωστο μέχρι και σήμερα άτομο με δηλωθέντα στοιχεία “...” στον διαδικτυακό χώρο αναπαραγωγής πολυμέσων youtube ηχητικό υλικό με τον τίτλο “...”...Στο δημοσίευμα αυτό με τίτλο “...” “μαύρα” ο δήμαρχος” αναφέρεται ότι “ο Δήμαρχος ... “μαύρες” πληρωμές σε εργαζόμενους, ενώ τους προτρέπει και σε άλλες παράνομες ενέργειες”... Τα αναφερόμενα στο δημοσίευμα ότι ο δήμαρχος ... μαύρα δεν είναι ψευδή... Ως εκ τούτου δεν στοιχειοθετείται η άδικη πράξη της συκοφαντικής δυσφήμισης, εφόσον δε είναι αληθινός ο ανωτέρω περιλαμβανόμενος στο δημοσίευμα ισχυρισμός απαλλάσσονται οι κατηγορούμενοι της τιμωρίας για την πράξη της απλής

δυσφήμισης. Όμως από τον τρόπο και το ύφος του δημοσιεύματος αλλά και τη δημοσιοποίηση του περιεχομένου του ηχητικού ντοκουμέντου εθίγη ο πολιτικός ενάγων, σε αυτό δε απέβλεπαν δια του δημοσιεύματος οι κατηγορούμενοι, όπως προκύπτει και από την χρήση της έκφρασης "μαύρα χρήματα" (ΑΠ 1432/2019).

Γίνεται από τα παραπάνω φανερό, πως οι νέες τεχνολογίες και η εξάπλωση του διαδικτύου έχουν καταστήσει την παραγωγή και πρόσβαση σε περιεχόμενο πολύ εύκολη. Η δε σύγκλιση των τεχνολογιών έχει μεταφέρει στον ψηφιακό κόσμο ένα μεγάλο μέρος της δραστηριοποίησης των ΜΜΕ, στα οποία η επίδραση του διαδικτύου είναι καταλυτική διότι αποτέλεσε τον τρόπο πρόσβασης στην ύλη τους χωρίς χρονικούς και χωρικούς περιορισμούς και μεγάλα κόστη. Το σημαντικότερο όμως χαρακτηριστικό του νέου τρόπου διάδοσης περιεχομένου είναι ότι κάθε χρήστης του διαδικτύου μπορεί μέσα από τα συστήματα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης και δημιουργίας ψηφιακού περιεχομένου να καθιστά το περιεχόμενο προσβάσιμο από κάθε άλλο χρήστη όπου κι αν βρίσκεται αυτός. Η δημοσίευση παίρνει έναν εντελώς καινοφανή χαρακτήρα, αφού δεν αποτυπώνεται σε οιονδήποτε υλικό φορέα, αλλά υπάρχει σε ψηφιακή μορφή που μεταφράζεται από τις γλώσσες προγραμματισμού σε αναγνώσιμο περιεχόμενο, προσδίδοντας ένα εξαιρετικά ευρύ πεδίο εφαρμογής στο άρθρο 361 ΠΚ (Βλαχόπουλος, 2017).

3.2 Ποινική Αντιμετώπιση Εκδηλώσεων Συκοφαντικής Δυσφήμισης στο διαδίκτυο

Με τα άρθρα 362 και 363 ΠΚ ορίζεται ότι όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλο γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του, διαπράττει το έγκλημα της δυσφήμισης και αν το γεγονός αυτό είναι ψευδές και ο υπαίτιος γνώριζε ότι τούτο είναι ψευδές, τότε διαπράττεται το έγκλημα της συκοφαντικής δυσφήμισης. Επομένως, για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης απαιτείται: α) ισχυρισμός ή διάδοση ενώπιον τρίτου για κάποιον άλλο γεγονός που θα μπορούσε να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του τελευταίου, β) το γεγονός αυτό να είναι ψευδές και γ) εκείνος που ισχυρίστηκε ή διέδωσε το ψευδές γεγονός να προέβη ηθελημένα στην ενέργεια αυτή και να τελούσε εν γνώσει της αναλήθειάς του και της δυνατότητας του να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του άλλου. Ως γεγονός νοείται κάθε συγκεκριμένο περιστατικό

του εξωτερικού κόσμου που ανάγεται στο παρελθόν ή το παρόν, υποπίπτει στις αισθήσεις και είναι δεκτικό αποδείξεως, καθώς και κάθε συγκεκριμένη σχέση ή συμπεριφορά, αναφερόμενη στο παρελθόν ή το παρόν, που υποπίπτει στις αισθήσεις και αντίκειται στην ηθική και την ευπρέπεια. Περαιτέρω, κατ' άρθρο 368 παρ. 1 ΠΚ η συκοφαντική δυσφήμιση του κοινού ποινικού δικαίου, η οποία συντρέχει και στην περίπτωση της καταχώρισης δυσφημιστικών γεγονότων στο διαδίκτυο, ιστοσελίδες και τα blogs, καθόσον αυτά περιέχουν κείμενα και οπτικοακουστικό υλικό που παράγονται με το συνδυασμό μηχανικής και ηλεκτρονικής διαδικασίας (ΑΠ 192/2017), διώκεται μόνο ύστερα από έγκληση (ΑΠ 307/2018 ΤΝΠ Qualex) (Παπανδρέου, 2010).

Δεδομένης της ποικιλομορφίας της σύγχρονης, νεοφυούς ψηφιοποιημένης πραγματικότητας, οι ιστοσελίδες και οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην κοινωνική αλληλεπίδραση, στην καθημερινή πληροφόρηση και επικοινωνία. Μολαταύτα, στο παρελθόν παρατηρήθηκε έλλειψη εξειδικευμένου νομικού πλαισίου για τις προσβολές της τιμής που συντελούνται στο διαδίκτυο (internet) μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων, οι οποίες λειτουργούν ως διεθνές μέσο διακίνησης πληροφοριών. Πλέον, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι «χώρος ελεύθερος δικαίου», τουναντίον, ό,τι καταχωρείται παραμένει αναρτημένο και κάποιες ανακρίβειες ή/ και προσβολές που περιέχονται σε μία δημοσίευση μπορεί να φέρουν το χρήστη αντιμέτωπο με τη δικαιοσύνη. Μάλιστα, αυτό δεν αφορά μόνο τα παραδοσιακά social media (Facebook, Twitter), αλλά ακόμη και αναρτήσεις σε άλλα μέσα π.χ. YouTube (ΠΠρΑθ 643/2020). Με τις αλλαγές του Ν. 4619/2019, οι προαναφερόμενες διατάξεις εφαρμόζονται και επί προσβολών της τιμής, οι οποίες συντελούνται στο διαδίκτυο (internet), μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων ή άλλων διαδικτυακών ιστοτόπων (όπως το «YouTube», που πραγματοποιεί διανομή οπτικοακουστικού υλικού – βίντεο, με τη μέθοδο «streaming»), που λειτουργούν ως διεθνές μέσο διακίνησης πληροφοριών, ως επιβαρυντική περίσταση των βασικών εγκλημάτων (Δαλακούρας, 2019).

Αυτό άλλωστε υποδεικνύεται και από το ΕΔΔΑ. Ο συκοφαντικός και οποιοσδήποτε άλλος λόγος που παραπέμπει σε παράνομη ομιλία, συμπεριλαμβανομένης της ρητορικής μίσους και της υποκινητικής ρητορικής, μπορεί να διαδοθεί όσο ποτέ άλλοτε, παγκοσμίως, μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα διαμέσου του διαδικτύου. Αυτές οι δύο αντικρουόμενες πραγματικότητες αποτέλεσαν την καρδιά της υπόθεσης «Delfi AS v. Estonia» στο ΕΔΔΑ. Η υπόθεση αφορούσε σχόλια που είχαν αναρτηθεί ως

αντίδραση σε άρθρο που δημοσιεύτηκε σε διαδικτυακή πύλη ειδήσεων. Τα συγκεκριμένα σχόλια ήταν απαξιωτικά και συκοφαντικά, υποβάθμισαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και περιείχαν απειλές. Η διαδικτυακή πύλη ειδήσεων «Delfi AS» δεν τα αφαίρεσε μέχρι να ειδοποιηθεί από το θιγόμενο μέρος λίγες εβδομάδες αργότερα. Το Δικαστήριο σημείωσε εξαρχής πως η διαδικτυακή αυτή πύλη προσέφερε καταφανώς την δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης των υποκειμένων. Ωστόσο, στο πλαίσιο της προστασίας των άρθρων 8 και 10 της ΕΣΔΑ το Δικαστήριο, παρόλο που αναγνώρισε τα οφέλη από την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης στο Διαδίκτυο, υπογράμμισε τον κίνδυνο που ελλοχεύει για την προσβολή της τιμής και της υπόληψης και κατέληξε πως πρέπει να διατηρηθεί το αξιόποινο και να προστατευθεί αποτελεσματικότερα αυτό το έννομο αγαθό.

Στην ελληνική έννομη τάξη, προστατευόμενο και προσβαλλόμενο με την αντίστοιχη παραβατική συμπεριφορά έννομο αγαθό είναι η τιμή και η υπόληψη, δηλαδή η καλή φήμη και η εκτίμηση ή ο σεβασμός που έχει ένα πρόσωπο στη συνείδηση των μελών της κοινωνίας. Τιμή και υπόληψη είναι οι δύο όψεις ενός και του αυτού έννομου αγαθού. Κατά την άποψή μου πρόκειται για εγκλήματα δυνητικής διακινδύνευσης, αφού ο νόμος κάνει λόγο για δυνατότητα βλάβης. Δυνατότητα βλάβης συνάγεται, όταν προηγείται η ύπαρξη κινδύνου. Η έκφραση «γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψή του» ισοδυναμεί με την έκφραση «γεγονός από το οποίο μπορεί να προκύψει κίνδυνος να βλαβεί η τιμή ή η υπόληψή του». Δεν απαιτείται λοιπόν να αποδεικνύεται και να αιτιολογείται στην καταδικαστική απόφαση η επέλευση βλάβης στην τιμή ή στην υπόληψη του προσώπου αλλά απλώς η δυνατότητα να προκύψει κίνδυνος να επέλθει βλάβη σ' αυτήν, καθώς και ο δόλος του δράστη για τη δυνατότητα αυτή. Δεν απαιτείται επομένως να διαπιστώσει με βάση τα αποδεικτικά μέσα το δικαστήριο, ότι πράγματι επήλθε βλάβη στην τιμή ή στην υπόληψη του προσώπου. Αρκεί να διαπιστώσει, ότι μπορούσε το γεγονός να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη αυτού (Σατλάνης, 2019).

Στην υποκειμενική του υπόσταση το άρ. 363 ΠΚ περιέχει το άλλο στοιχείο, που τυποποίησε ο νομοθέτης για να φτιάξει αυτή την διακεκριμένη εγκληματική παραλλαγή: την γνώση από τον δράστη της αναλήθειας του γεγονότος που ισχυρίστηκε ή διέδωσε για τον άλλο. Επομένως, για να στοιχειοθετηθεί πλήρως η υποκειμενική υπόσταση του άρ. 363 ΠΚ, πρέπει ο δράστης να έχει τον δόλο του βασικού εγκλήματος της δυσφήμισης και επί πλέον τουλάχιστον αναγκαίο δόλο (άμεσο δόλο β' βαθμού) για

τον ψευδή χαρακτήρα του γεγονότος, που ισχυρίστηκε ή διέδωσε. Πρέπει με άλλα λόγια ο δράστης να γνωρίζει και να θέλει κατ' αρχάς να ισχυρισθεί ενώπιον τρίτου ή να διαδώσει παραπέρα το συγκεκριμένο γεγονός. Πρέπει επίσης να γνωρίζει ότι το γεγονός αυτό μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη άλλου και παρ' όλ' αυτά να θέλει να το ισχυρισθεί ή να το διαδώσει. Και τέλος πρέπει ακόμη να είναι απολύτως βέβαιος ο δράστης ότι το συγκεκριμένο γεγονός, που ισχυρίζεται ή διαδίδει, είναι ψευδές. Εάν ο δράστης αμφιβάλλει για την αλήθεια του σχετικού γεγονότος, έχει ενδεχόμενο δόλο, ο οποίος όμως δεν αρκεί για την τιμωρία του στο άρ. 363 ΠΚ (Κωσταράς, 2020, 478).

«Ισχυρίζομαι» σημαίνει προβαίνω σε μια ανακοίνωση ή διατυπώνω έναν ισχυρισμό. «Διαδίδω» σημαίνει προβαίνω σε μια ανακοίνωση για κάτι που έχω πληροφορηθεί από άλλο πρόσωπο. «Ενώπιον τρίτου» σημαίνει ένα τρίτο πρόσωπο, δηλαδή έναν πολίτη ή μια αρχή (δικαστήριο, εισαγγελέας, γραμματέας εισαγγελίας, ΔΟΥ κ.λπ.). οποιονδήποτε τρόπο» σημαίνει είτε με προφορική ανακοίνωση είτε με γραπτή δήλωση και μάλιστα ρητά ή σιωπηρά (με υπαινιγμούς, με έγερση υποψιών, με επιφυλάξεις, με ερωτηματικά ή και με συμπεράσματα). «Γεγονός» είναι κάθε περιστατικό ή συμβάν και κάθε κατάσταση του εξωτερικού ή εσωτερικού κόσμου που αναφέρεται στο παρελθόν ή και στο παρόν και είναι δεκτικό αποδείξεως (ΑΠ 221/2009, ΠοινΔικ 2009, ΑΠ 1334/2007, ΠοινΧρ 2008) (Μπιτζιλέκη, 1990).

Ωστόσο, δεν αποτελούν γεγονότα οι λεγόμενες αξιολογικές κρίσεις, οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με γεγονότα και οι οποίες μπορούν να τιμωρηθούν μόνο ως εξυβρίσεις (ΑΠ 819/2006, ΠοινΧρ 2007, ΑΠ 68/2003, ΠοινΧρ 2003). Στην απλή δυσφήμιση το γεγονός είναι αληθές ή μπορεί να είναι ψευδές αλλά στην τελευταία περίπτωση ο δράστης αγνοεί το ψευδές ή αναληθές του γεγονότος. Αν όμως το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο δράστης είναι ψευδές και ο υπαίτιος γνώριζε ότι τούτο είναι ψευδές, τότε θα έχει τελεσθεί συκοφαντική δυσφήμιση (ΑΠ 841/2019, ΤΝΠ Qualex).

Τετελεσμένο είναι το έγκλημα από την στιγμή, που ο τρίτος θα λάβει γνώση του γεγονότος. Πριν από την χρονική αυτή στιγμή υπάρχει απόπειρα, η οποία είναι νοητή στο έγκλημα αυτό. Η συμμετοχή στο έγκλημα αυτό είναι δυνατή σε όλες τις κατά τα άρ. 45 επ. μορφές της. Σε περίπτωση δυσφήμισης με ομαδικό χαρακτηρισμό τελούνται τόσες δυσφημίσεις όσα είναι και τα δυσφημούμενα πρόσωπα. Κατά τα λοιπά το έγκλημα του άρ. 362 ΠΚ συρρέει φαινομενικά με την εξύβριση (άρ. 361 ΠΚ) (αρχή

επικουρικότητας), την συκοφαντική δυσφήμιση (άρ. 363 ΠΚ) (αρχή ειδικότητας) και την ψευδή καταμήνυση (άρ. 229 ΠΚ) (αρχή απορρόφησης), ενώ συρρέει αληθινά με την ψευδή κατάθεση.

Στην περίπτωση της διά του Τύπου τέλεσης, για τη στοιχειοθέτηση των εγκλημάτων, τα οποία προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα ή από τους ειδικούς ποινικούς νόμους, όταν τελούνται με κατάχρηση του Τύπου, ως μέσου για την εκδήλωσή τους (Ολ Α.Π. 759/1988) δεν αρκεί να συντρέχει το στοιχείο του εντύπου, όπως εννοιολογικώς προσδιορίζεται από το άρθρο 1 του αν.ν. 1092/1938, αλλά προσαπαιτείται και η δημοσίευση του, η οποία θεωρείται ότι υπάρχει, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του ίδιου νόμου, όταν συντελεσθεί η διανομή ή πώληση του εντύπου, καθώς και η τοιχοκόλληση ή έκθεση αυτού σε δημόσιο μέρος ή σε δημόσια συνάθροιση ή σε μέρος προσιτό στο κοινό.

Κατά συνέπεια, καταχώριση στο διαδίκτυο κειμένου με δυσφημιστικά γεγονότα και ανακοίνωση από τηλεοράσεως δυσφημιστικών γεγονότων, αφού το διαδίκτυο και η τηλεόραση δεν αποτελούν τυπογραφία, ούτε θεωρούνται μηχανικά μέσα πολλαπλασιασμού χειρογράφων και δεν θεωρούνται «τύπος» ή «έντυπο» δεν στοιχειοθετούν αδίκημα τελούμενο δια του τύπου (ΑΠ 726/2010, ΑΠ 1030/2009, ΝΟΜΟΣ, 345/2002 ΝΟΒ 2002, ΑΠ 136/2000 ΠοινΧρ 2000).

3.3 Ποινική Αντιμετώπιση Εκδηλώσεων Εκφοβισμού – Εκβιασμού στο διαδίκτυο

3.3.1 Ορισμός Cyberbullying

Στη σύγχρονη εποχή της πληροφορίας, του διαδικτύου και της κοινωνικής δικτύωσης, έχουν γεννηθεί πολυποίκιλες ευκαιρίες για εγκληματική δράση. Παραδοσιακώς τελούμενα εγκλήματα, όπως αυτό της σεξουαλικής παρενόχλησης, της παιδικής πορνογραφίας, των οικονομικών απατών, της παρενόχλησης, του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, χρησιμοποιούν σαν Δούρειο Ίππο τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα και μετεξελίσσονται στο χώρο και στο χρόνο. Παράλληλα, νέες μορφές εγκληματικών συμπεριφορών (hacking, virus & malware infection, espionage, cracking and Distributing Denial of Service attacks) αναφέρονται και σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα συγκροτούν τη νεοεκκολαφθείσα κατηγορία των ηλεκτρονικών εγκλημάτων (Δημόπουλος, 2012, σ. 116).

Ο Διαδικτυακός Εκφοβισμός ή Κυβερνοεκφοβισμός (Cyberbullying) αποτελεί εξέλιξη του παραδοσιακού εκφοβισμού σε τεχνολογικό επίπεδο, και αφορά «οποιαδήποτε πράξη εκφοβισμού, ψυχολογικής κακοποίησης, επιθετικότητας, απειλής, ταπείνωσης, παρενόχλησης, τρομοκρατικής ή αυταρχικής συμπεριφοράς παιδιών, προ εφήβων και εφήβων που πραγματοποιείται μέσω του Διαδικτύου, κινητών τηλεφώνων είτε άλλων ψηφιακών τεχνολογιών από ομηλικούς τους και η οποία επαναλαμβάνεται σε βάθος χρόνου ανά τακτά ή άτακτα χρονικά διαστήματα». Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε από τον Καναδό παιδαγωγό Belsey (2004) και εντάσσεται, σύμφωνα με τους Αντωνιάδου και Κόκκινο (2013), στις συμπεριφορές προληπτικής επιθετικότητας, οι οποίες και δύναται να διεξάγονται από άτομο ή ομάδα ατόμων με απώτερο στόχο την πρόκληση συναισθηματικής ή/και σωματικής βλάβης στο εκάστοτε θύμα.

Ειδικότερα ο διαδικτυακός εκφοβισμός ή «Cyberbullying» είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει «τη χρήση του Διαδικτύου, των κινητών τηλεφώνων, ή άλλης τεχνολογίας για να αποστείλει ή να ταχυδρομήσει το κείμενο ή τις εικόνες που προορίζονται για να βλάψουν ή να στενοχωρήσουν ένα άλλο πρόσωπο» (Wolak and Mitchell (2007)). Το Cyberbullying εξετάζει παραδοσιακά τη δίωξη των ανηλίκων. Οι κακόβουλες, βλαπτικές δηλώσεις δεν είναι απαραίτητο να σταλούν άμεσα στο θύμα. Οι έμμεσες δραστηριότητες, όπως η ηλεκτρονική ταχυδρόμηση μιας κακεντρεχούς φήμης σε έναν δημόσιο πίνακα μηνυμάτων (ιστολόγιο, τοίχος στο facebook), μπορούν επίσης να αποτελούν πράξεις ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Αν και ο όρος χρησιμοποιείται μερικές φορές εναλλακτικά, συνήθως περιλαμβάνει τις παρενοχλητικές συμπεριφορές που εμφανίζονται στο διαδίκτυο (online) και όχι εκτός σελίδων κοινωνικής δικτύωσης. (offline) (Servanc, 2003).

3.3.2 Μέσα άσκησης και μορφές Cyberbullying

Η δημόσια φύση του διαδικτύου και η εύκολη διανομή πληροφοριών, σε συνδυασμό με την ανωνυμία που ευνοεί και υποθάλπει, αυξάνει τους κινδύνους παρενόχλησης, απειλής και εκφοβισμού των χρηστών, καθώς οι δράστες έχουν τη δυνατότητα να εκφέρουν απόψεις και κατηγορίες, που σπάνια θα διατύπωναν κατά πρόσωπο (Goodno, 2007). Στη συνειδητή επιθυμία να βλάψουν τους συνομήλικούς τους κυρίως, οι

δράστες του ηλεκτρονικού εκφοβισμού αποστέλλουν ή δημοσιεύουν κακοήθες υλικό μέσω του διαδικτύου, με την συνδρομή και άλλων μορφών ψηφιακής τεχνολογίας.

Τα μέσα που μετέρχονται οι δράστες cyberbullying προκειμένου να παρενοχλήσουν τα επικείμενα θύματά τους είναι η χρήση των ιστοχώρων του διαδικτύου, των δωματίων συνομιλίας (chatrooms), του στιγμιαίου μηνύματος, των μηνυμάτων κειμένων (textmessages) και των εικόνων στα τηλέφωνα τους (mms), τα blogs (Auerbach, 2009).

Όσον αφορά τις μορφές του διαδικτυακού εκφοβισμού, οι Patchin & Hinduja (2006) εντοπίζουν 2 κύριες μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού. Πρώτον, χρησιμοποιώντας έναν προσωπικό υπολογιστή, ένας διαδικτυακός εκφοβιστής μπορεί να στέλνει e-mail και άμεσα μηνύματα και μπορεί να δημοσιεύει άσεμνα, προσβλητικά και συκοφαντικά μηνύματα σε διαδικτυακούς πίνακες ανακοινώσεων ή μπορεί να δημιουργήσει ιστοσελίδες για την προώθηση και τη διάδοση δυσφημιστικού περιεχομένου. Στη δεύτερη μορφή τα υβριστικά μηνύματα μπορούν να σταλούν από κινητές τηλεφωνικές συσκευές.

Οι Tettegah et. al. (2006) ανέφεραν λεπτομερέστερα τις μορφές που μπορεί να λάβει ο διαδικτυακός εκφοβισμός:

- αποστολή σκληρών, υβριστικών και μερικές φορές απειλητικών μηνυμάτων,
- δημιουργία ιστοσελίδων που έχουν ιστορίες, κινούμενα σχέδια, εικόνες και αστεία που γελοιοποιούν τους άλλους,
- δημοσίευση φωτογραφιών συμμαθητών στο διαδίκτυο, ζητώντας από τους μαθητές να τις βαθμολογήσουν, με ερωτήσεις όπως "Ποιος είναι ο μεγαλύτερος (προσθέστε έναν υποτιμητικό όρο);"
- διάρρηξη λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και αποστολή υβριστικού ή ενοχλητικού υλικού σε άλλους και
- εμπλοκή κάποιου σε ανταλλαγή άμεσων μηνυμάτων, εξαπάτηση αυτού του ατόμου ώστε να αποκαλύψει ευαίσθητες προσωπικές πληροφορίες, προωθώντας αυτές τις πληροφορίες σε άλλους.

3.3.3 Χαρακτηριστικά Cyberbullying

Ο κυβερνοεκφοβισμός, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί τη συνέχεια του παραδοσιακού εκφοβισμού, με συγκεκριμένες διαφοροποιήσεις οι οποίες και εστιάζονται στα ακόλουθα σημεία:

Αρχικά επισημαίνεται η ευκαιρία που δίνεται για άμεση θυματοποίηση στον πολύ ιδιαίτερο προσωπικό χώρο των επισκεπτών του διαδικτύου, πραγματοποιείται σε παγκόσμια κλίμακα, με ελάχιστο κόστος και πρόσβαση καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας και τους θύτες. Η προσφορά της «ανωνυμίας» με το ταυτόχρονο αίσθημα ασφάλειας και ελευθερίας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην επιλογή του διαδικτύου. Η εκάστοτε εγκληματική ενέργεια είναι δυνατόν να διαπραχθεί αφού ο εν λόγω θύτης παραμένει άγνωστος πίσω από μία ψεύτικη ταυτότητα και με τον τρόπο αυτό αόρατος, με ίχνη στον ψηφιακό χώρο δυσδιόρατα, αίρει τις οποιοσδήποτε αρχικές συστολές του για τη διάπραξη του εγκλήματος, αφού ο εντοπισμός του καθίσταται σχεδόν αδύνατος από τις διωκτικές αρχές. Ακόμη μία ιδιαιτερότητα που προστίθεται στα παραπάνω είναι η απουσία άμεσης και προσωπικής επικοινωνίας θύτη – θύματος, η οποία οδηγεί στην απουσία ενσυναίσθησης από τον θύτη των αποτελεσμάτων και συνεπειών της επιθετικής συμπεριφοράς του. Στην παρούσα κατηγορία εγκλημάτων, επίσης, εντοπίζεται ένα ικανό πλήθος ακούσιων ή εκούσιων μαρτύρων (bystanders), χωρισμένο σε δύο βασικές κατηγορίες: α) αυτοί που με οδηγό τη συμπεριφορά τους είτε επιβραβεύουν την εγκληματική επίθεση είτε αδιαφορούν και β) οι επονομαζόμενη βοηθοί παρατηρητές οι οποίοι, καθώς αντιδρούν άμεσα, παρασύρουν και κινητοποιούν ένα πλήθος ατόμων προς την αντιμετώπιση και καταπολέμηση του φαινομένου.

Αυτό που πρέπει να ληφθεί οπωσδήποτε υπόψη είναι το ίδιο το διαδίκτυο με την ιδιαίτερη φύση του αφού ακυρώνει την ανάγκη της επαναπροβολής, μιας και αναρτήσεις ή βίντεο (σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως YouTube, blog, Facebook κ.ά.) βρίσκονται σε συνεχή διαθεσιμότητα, και προσβάσιμα ορατά από πληθώρα ατόμων παντού και πάντοτε, μεγιστοποιώντας έτσι τον αντίκτυπο στο θύμα. Κλείνοντας, κρίνεται αμελητέα η ύπαρξη δυσανάλογης δύναμης ανάμεσα στις δύο πλευρές, θύτη και θύμα, αφού ακόμη και άτομα με ελάχιστες σωματικές ικανότητες είναι δυνατόν να γίνουν θύτες σε τεράστιο αριθμό ατόμων (Σπάθη, 2017).

3.3.4 Το cyberbullying σε παγκόσμιο επίπεδο

Το ηλεκτρονικό έγκλημα ως κύριο γνώρισμα του έχει το διεθνικό, διακρατικό και παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα. Θα μπορούσαμε να το πούμε κι ως έγκλημα της «Παγκοσμιοποίησης», με την έννοια ότι διενεργείται όλο και περισσότερο σε διασυνοριακό επίπεδο και μέσω διεθνών ή παγκοσμίων δικτύων (Gerben and Weisburd, 2014).

Τα εγκλήματα που διαπράττονται με τη βοήθεια των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, τόσο σε εθνικό όσο σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, λόγω της ιδιότυπης φύσης τους που απαιτεί άρτια τεχνολογική κατάρτιση και εξοικείωση με τις προσφερόμενες υπηρεσίες του διαδικτύου, δημιούργησαν αρκετά προβλήματα κατά την περιστολή τους. Η διαφορετική έκταση των προσβολών σε μέγεθος αλλά και στο *modus operandi* των δραστών σε συνδυασμό με τη νομοθετική τους αντιμετώπιση από χώρα σε χώρα, καλλιέργησαν την ανάγκη μεμονωμένων, αλλά και συντονισμένων προσπαθειών για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας στο διαδίκτυο και δη στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης.

Αρχικά, στην Ευρώπη ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Ασφάλεια του Δικτύου και των Πληροφοριών (ENISA) έχει πραγματοποιήσει συστάσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό. Παράλληλα, το έργο Cyber Training ξεκίνησε στην Ευρώπη το 2008 με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με στόχο να βοηθήσει τα κράτη-μέλη στην έρευνα και αξιολόγηση των αναγκών του εκπαιδευτικού ιστού όσον αφορά τον διαδικτυακό εκφοβισμό, δημιουργώντας ένα εκπαιδευτικό εγχειρίδιο μέχρι το 2011. Περαιτέρω, στη Γερμανία, ο Γερμανικός Ποινικός Κώδικας *Strafgesetzbuch* και η Διακρατική Συνθήκη για την προστασία των ανηλίκων από μέσα με ακατάλληλο περιεχόμενο, τα οποία είναι στενά συνδεδεμένα, αποτελούν παραδείγματα νομοθεσίας που καλύπτει βίαιο περιεχόμενο στα μέσα ενημέρωσης και πράξεις του διαδικτυακού εκφοβισμού (Jager et. al., 2009).

Από την άλλη πλευρά, στις ΗΠΑ ο πρωταρχικός ομοσπονδιακός νόμος σχετικά με την ασφάλεια στο διαδίκτυο είναι ο Νόμος για την προστασία των παιδιών στο διαδίκτυο του 2000 (CIPA). Τα σχολεία και οι βιβλιοθήκες που υπόκεινται στον CIPA πρέπει να διαθέτουν μια πολιτική ασφάλειας στο διαδίκτυο για τους υπολογιστές τους που φιλτράρει και αποκλείει το άσεμνο περιεχόμενο. Περαιτέρω, σε σύνολο 41 από τις 50 πολιτείες των ΗΠΑ έχουν νόμους και πολιτικές για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού στα σχολεία και σε ορισμένες πολιτείες ο εκφοβισμός εμφανίζεται στον ποινικό κώδικα και μπορεί να εφαρμοστεί σε ανηλίκους.

Η Νέα Ζηλανδία δημιούργησε μια νομική επιτροπή για τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, η οποία πραγματοποιεί συστάσεις στην κυβέρνηση για τον τρόπο καταπολέμησης της αυξανόμενης απειλής του διαδικτυακού εκφοβισμού. Στις εκθέσεις της ορίζει την επιβλαβή ψηφιακή επικοινωνία ως απειλές, παρενόχληση, διάδοση ευαίσθητου προσωπικού οπτικού ή ηχητικού υλικού και υποκίνηση σε αυτοκτονία. Η επιτροπή ζήτησε τη δημιουργία ενός νέου ποινικού αδικήματος για τον διαδικτυακό εκφοβισμό, τροποποιώντας το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο και την εξουσιοδότηση ενός οργάνου να καταργεί υλικό από το διαδίκτυο, να δίνει εντολές παύσης, και να δίνει συστάσεις στα σχολεία για μεταρρυθμίσεις σχετικά με τον εκφοβισμό γενικά, αλλά και τον διαδικτυακό εκφοβισμό ειδικότερα (Mark, 2012).

Υπάρχουν τέσσερα νομοθετικά κείμενα στο Ηνωμένο Βασίλειο που ασχολούνται με τον διαδικτυακό εκφοβισμό. Ο Νόμος για την προστασία από την παρενόχληση του 1997 προτάθηκε για την καταπολέμηση της ανεπιθύμητης παρακολούθησης. ωστόσο αυτό καλύπτει την παρενόχληση με την ευρύτερη έννοια. Η πράξη απαγορεύει σε κάποιον να ακολουθήσει μια συνεχόμενη συμπεριφορά, από την οποία παρενοχλείται κάποιο άλλο φυσικό πρόσωπο ή όταν γνωρίζει ή πρέπει να γνωρίζει ότι παρενοχλείται κάποιος. Επίσης, ο Νόμος περί ποινικής δικαιοσύνης και δημόσιας τάξης του 1994 ασχολείται επίσης με την παρενόχληση. Ορίζει ως πράξη σκόπιμης παρενόχλησης, όταν ένα άτομο έχει πρόθεση να προκαλέσει παρενόχληση, άγχος ή αγωνία για κίνδυνο σε άλλο άτομο, χρησιμοποιώντας απειλητική ή εκβιαστική γλώσσα ή συμπεριφορά ή γραφή, η οποία είναι απειλητική ή προσβλητική για να προκαλέσει παρενόχληση ατόμου, άγχος ή αγωνία για κίνδυνο. Από την άλλη, ο Νόμος περί κακόβουλων επικοινωνιών του 1998 και ο Νόμος περί τηλεπικοινωνιών του 1984 ασχολείται με την ηλεκτρονική επικοινωνία. Αυτοί περιλαμβάνουν τηλεφωνικές κλήσεις στο πλαίσιο του τελευταίου νόμου που αναφέρθηκε και οποιαδήποτε απρεπή, προσβλητική ή απειλητική επικοινωνία στο πλαίσιο του πρώτου. Τέλος, ο Νόμος περί επικοινωνιών του 2003 είναι ένας νόμος που ψηφίστηκε πρόσφατα και ασχολείται επίσης με την επικοινωνία. Αναφέρει ότι ένα άτομο διαπράττει αδίκημα εφόσον: στείλει ένα μήνυμα ή κάποιο άλλο αντικείμενο, που έχει κατάφωρα προσβλητικό ή απρεπή ή άσεμνο ή απειλητικό χαρακτήρα. Είναι επίσης παράνομο η αποστολή ψευδούς μηνύματος με σκοπό να προκαλέσει ενόχληση ή άγχος. Παράνομη καθίσταται επίσης η πρόκληση ένα τέτοιο μήνυμα να σταλεί (Kaough, 2018).

3.3.5 Ποινική Αντιμετώπιση Εκδηλώσεων Εκφοβισμού – Εκβιασμού στο διαδίκτυο

Από άποψη νομοθετικών παρεμβάσεων, παρά το γεγονός πως το cyberbullying έχει καταστεί ιδιαίτερα διαδεδομένο την τελευταία δεκαετία, ο έλληνας νομοθέτης δεν έχει ακόμη προβεί στην πρόβλεψη μιας ρητής νομοθετικής διάταξης που να ποινικοποιεί τέτοιες εγκληματικές συμπεριφορές.

Ωστόσο, για να μην μείνουν ατιμώρητες τέτοιες ενέργειες και νομικώς απροστάτευτα τα θύματα αυτών, το άρθρο 312 παρ.1. του Ν.4332/2015, το οποίο και προβλέπονταν στον παλαιό Ποινικό Κώδικα ανέφερε πως, *«Αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, τιμωρείται με φυλάκιση, όποιος με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σε τρίτον σωματική κάκωση ή άλλη βλάβη της σωματικής ή ψυχικής υγείας. Αν η πράξη τελείται μεταξύ ανηλίκων δεν τιμωρείται εκτός αν η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι μεγαλύτερη από τρία (3) έτη, οπότε επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.»*. Έτσι, παρόλο που έλειπε μια ρητή νομοθετική πρόβλεψη, ο εκφοβισμός (bullying) ποινικοποιούταν εάν συνέτρεχαν ορισμένες προϋποθέσεις μέσω της παραπάνω διάταξης. Ειδικότερα στο περιεχόμενό της φράσης «βλάβη της ψυχικής αλλά και σωματικής υγείας», πέρα από την πρόκληση σωματικών κακώσεων που δηλώνεται ρητώς, η διάταξη περιλάμβανε και τον εκφοβισμό (bullying) όταν η συμπεριφορά του δράστη μέσω διαδικτύου κατέτεινε στην ύπαρξη βλάβης στην ψυχική υγεία του θύματος (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2020). Πιο συγκεκριμένα η ανωτέρω συμπεριφορά εάν αμέσως και αιτιωδώς οδηγούσε στην βλάβη της ψυχικής υγείας του θύματος μπορούσε να τύχει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 312 παρ 1 του ΠΚ.

Η διάταξη αυτή, βέβαια, έχει αλλάξει με τον Ν. 4619/2019, που τροποποίησε τον Ποινικό Κώδικα. Σύμφωνα με τη νέα διάταξη *«Όποιος προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας σε ανήλικο ή σε πρόσωπο που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, εφόσον τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συνοικούν με τον δράστη ή έχουν μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας, τιμωρείται: α) για την πράξη του άρθρου 308 παρ. 1 εδάφιο α', με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, β) για την πράξη του άρθρου 309, με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών, γ) για την πράξη του άρθρου 310 παρ. 1 εδ. α', με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών και αν επεδίωκε την πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης, με κάθειρξη και δ) για την πράξη του άρθρου 311, με κάθειρξη»*. Για να είναι, όμως, εφαρμοστέα η παραπάνω διάταξη στην περίπτωσή μας και να καλύπτει και την

ψυχική ακεραιότητα, πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με την παράγραφο 4 του άρθρου, η οποία αναφέρει «*Με την πρόκληση σωματικής βλάβης κατά την παράγραφο 1 στοιχείο γ' εξομοιώνεται και η μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης επικίνδυνης για την υγεία, ή ψυχικού πόνου ικανού να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, ιδίως με την παρατεταμένη απομόνωση σε βάρος των προσώπων της πρώτης παραγράφου*».

Η συγκεκριμένη διάταξη όμως του Ποινικού Κώδικα αφορά κυρίως εγκληματικές πράξεις που προσβάλλουν το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας. Η συμπεριφορά με την μορφή του cyberbullying εντάσσεται στην ανωτέρω διάταξη μόνο εάν προκληθεί σωματική εξάντληση επικίνδυνη για την υγεία ή ψυχικός πόνος ικανός να φέρει σοβαρή ψυχική βλάβη. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι μόνο σε δύο περιπτώσεις εφαρμόζεται η άνω διάταξη στην εγκληματική συμπεριφορά του cyberbullying: α) όταν προκαλείται σωματική εξάντληση επικίνδυνη για την υγεία στο θύμα και β) όταν υπάρχει ψυχικός πόνος ικανός να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη. Πρόκειται για δύο έννοιες οι οποίες οφείλει το δικαστήριο να τις εξειδικεύσει σε κάθε περίπτωση που φέρονται ενώπιον του και μόνο εάν η συμπεριφορά του δράστη οδηγεί αιτιωδώς στην πρόκληση του υπό α ή β να καταλήγει στην καταδίκη του δράστη. Σε κάθε άλλη περίπτωση δεν είναι επιτρεπτή η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς αυτής βάσει του άρθρου 7 του Συντάγματος.

Η διαφορά της καινούργιας διάταξης από την προηγούμενη έγκειται στο γεγονός πως πλέον το πεδίο εφαρμογής της διάταξης περιορίζεται στις περιπτώσεις που το θύμα είναι ανήλικο, είτε πρόσωπο που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και μάλιστα αυτό (ήτοι το θύμα) βρίσκεται υπό την εποπτεία ή προστασία του δράστη, ή μένουν μαζί ή υπάρχει μεταξύ τους εργασιακή σχέση. Με αυτά τα δεδομένα το νέο άρθρο 312 ΠΚ απαιτεί μια σχέση εξάρτησης μεταξύ του θύματος και του δράστη που δεν προβλέπονταν ως προϋπόθεση για την πλήρωση της αντικειμενικής υποστάσεως της προηγούμενης μορφής του άρθρου.

Όσο περισσότερο εισβάλλουν στην ζωή των ανθρώπων τα μέσα μαζικής δικτύωσης, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ανάγκη για νομοθετική οριοθέτηση του συγκεκριμένου πεδίου. Εκτός από τις πολλές διευκολύνσεις και τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν τα social media, παρουσιάζουν και επισφαλή σημεία, τα οποία αφορούν στη συγκεκριμένη εργασία την αποστολή υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών

μηνυμάτων μέσω αυτών σε αποδέκτες διαφόρων χαρακτηριστικών (Χαραλαμπίκης, 2021).

Τέτοια παραδείγματα ήταν η αυτοκτονία της Αυστραλής πρώην τοπ μόντελ Πρέσβειρας κατά του διαδικτυακού Bullying, Charlotte Dawson, το έτος 2014, η οποία σε ηλικία 47 ετών οδηγήθηκε στην αυτοκτονία από αυτήν ακριβώς την παράνομη συμπεριφορά, την οποία προσπαθούσε να πολεμήσει: το ιντερνετικό bullying. Χαρακτηριστική, είναι επίσης η περίπτωση μίας 16χρονης κοπέλας στην Ελλάδα, η οποία μέσω ειδικής τεχνικής επεξεργασίας κάποιας φωτογραφίας της, έγινε πρωταγωνίστρια σε ταινία πορνογραφικού περιεχομένου, με δράστη έναν συμμαθητή της, ο οποίος προέβη σε αυτήν την πράξη διότι το θύμα είχε καλύτερους βαθμούς από εκείνον. Η κοπέλα έκανε τρεις απόπειρες αυτοκτονίας σε διάστημα 22 ημερών. Συγκλονιστική είναι και η περίπτωση 13χρονης μαθήτριας, η ερωτική συνεύρεση της οποίας με τον 14χρονο φίλο της «ανέβηκε» στο ίντερνετ, με αποτέλεσμα η κοπέλα να έχει αλλάξει ήδη δύο σχολεία. Τέλος, σοκαριστική είναι και η περίπτωση 15χρονης μαθήτριας, η οποία γνώρισε έναν 28χρονο μέσω ίντερνετ, με τον οποίο βγήκε ραντεβού. Όταν, μετά από τη συνάντησή τους, του γνωστοποίησε ότι δεν επιθυμεί τη συνέχιση της επικοινωνίας τους, εκείνος άρχισε να τη βομβαρδίζει με υβριστικά μηνύματα (ακόμα και για τον πρόσφατα αποθανόντα πατέρα της), να την παρακολουθεί στο σπίτι και στο σχολείο της, και να «ανεβάζει» φωτογραφίες της και τα στοιχεία επικοινωνίας της σε διάφορες ιστοσελίδες για ανεύρεση ερωτικών συντρόφων (Βόζεμπεργκ, 2016, σ. 799-807).

3.4 Ζητήματα δικονομικού δικαίου για τις ανακριτικές αρχές

Η παγκοσμιότητα του ίντερνετ παρέχει ένα ισχυρό «ατού» στους ηλεκτρονικούς εγκληματίες, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω: καθιστά εύκολη τη μεταξύ τους επικοινωνία και ανταλλαγή στοιχείων και πληροφοριών. Έτσι, οι παιδόφιλοι για παράδειγμα μπορούν να δικτυώνονται σε αντίστοιχα news groups ή chat rooms, να ανταλλάσσουν παράνομα αρχεία και να επικοινωνούν άμεσα και ανέξοδα, χρησιμοποιώντας μάλιστα ψευδή στοιχεία, με αποτέλεσμα να γίνεται ακόμα δυσκολότερος ο εντοπισμός και ως εκ τούτου η δίωξη και τιμωρία τους (Θεολόγη, 2012) .

Με δεδομένα τα ανωτέρω καθίσταται προφανές ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι αντιμετώπισης και δίωξης του εγκλήματος δεν χωρούν στο ηλεκτρονικό έγκλημα.

Όπως, όμως, στα «κλασσικά» αδικήματα υπάρχει τρόπος ταυτοποίησης του δράστη, μέσω του DNA του, έτσι και στα αδικήματα που τελούνται μέσω του διαδικτύου υπάρχει ένα μοναδικό στοιχείο που συνδέει την πράξη, όχι με τον δράστη αυτόν καθ' εαυτόν, αλλά με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή που χρησιμοποίησε κατά την τέλεσή της.

Αυτό το ηλεκτρονικό ίχνος ή ηλεκτρονικό DNA, ονομάζεται ip address, και είναι ένας μοναδικός αριθμός που χρησιμοποιείται από συσκευές για τη μεταξύ τους αναγνώριση και συνεννόηση σε ένα δίκτυο υπολογιστών. Κάθε συσκευή που ανήκει στο δίκτυο – όπως επίσης δρομολογητές (routers), υπολογιστές, time-servers, εκτυπωτές, μηχανές για fax μέσω Internet, καθώς και ορισμένα τηλέφωνα - έχει τη δική της μοναδική διεύθυνση. Μία διεύθυνση IP μπορεί να θεωρηθεί το αντίστοιχο μιας διεύθυνσης κατοικίας ή ενός αριθμού τηλεφώνου για έναν υπολογιστή ή άλλη συσκευή δικτύου στο Διαδίκτυο. Όπως κάθε διεύθυνση κατοικίας και αριθμός τηλεφώνου αντιστοιχούν σε ένα και μοναδικό κτίριο ή τηλέφωνο, μια IP address χρησιμοποιείται για τη μοναδική αναγνώριση ενός υπολογιστή ή άλλης συσκευής που συνδέεται στο δίκτυο.

Όπως είναι λογικό, ακριβώς όπως η ταχυδρομική διεύθυνση ενός ατόμου ή το τηλέφωνό του αποτελούν προσωπικά δεδομένα, προσωπικό δεδομένο θεωρείται και η διεύθυνση ip, και μάλιστα με ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα, καθώς αποκαλύπτει όλες τις κινήσεις στις οποίες προβαίνει κανείς μέσω του διαδικτύου, ήτοι τις ιστοσελίδες που έχει επισκεφθεί. Έτσι, για την αποκάλυψη του ηλεκτρονικού υπολογιστή που κρύβεται πίσω από μία ip address και της διαδικτυακής «διαδρομής» που αυτός ακολούθησε, απαιτείται άρση του απορρήτου, κατά τις διατάξεις της οικείας νομοθεσίας, και συγκεκριμένα στην Ελλάδα, κατά τις διατάξεις του Ν. 2225/1994. Η άρση του απορρήτου διατάσσεται από Δικαστικό Συμβούλιο υπό αυστηρές προϋποθέσεις, για τη διακρίβωση αδικημάτων περιοριστικώς απαριθμούμενων στον αντίστοιχο νόμο, κυρίως κακουργημάτων, στα οποία δεν περιλαμβάνονται αδικήματα όπως αυτά της συκοφαντικής δυσφήμισης, της απειλής, της εξύβρισης, με αποτέλεσμα το ίντερνετ να αποτελεί δελεαστικό πεδίο εγκληματικής δράσης για όσος επιθυμούν να δρουν μέσω της ανωνυμίας.

Αν και η νομολογία στον τομέα του ηλεκτρονικού εγκλήματος δεν είναι ακόμη πλούσια, οι περιπτώσεις που βλέπουν το φως της δημοσιότητας αυξάνονται ολοένα και περισσότερο, με αποτέλεσμα να έχει ξεκινήσει μία παγκόσμια προσπάθεια ενημέρωσης και πρόληψης του ηλεκτρονικού εγκλήματος, που στοχεύει στην πλήρη

ενημέρωση των γονέων, των καθηγητών και των χρηστών του διαδικτύου για τους κινδύνους που αυτό ελλοχεύει (Χλούπης, 2015).

3.5 Η ανακριτική διαδικασία και η χρήση των μηνυμάτων ως αποδεικτικά μέσα

Κατά το άρθρο 4 παρ. 1 του Ν. 3471/2006, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2002/58/EK, «οποιαδήποτε χρήση των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών που παρέχονται μέσω δημοσίου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών [...] προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών. Η άρση του απορρήτου είναι επιτρεπτή μόνο υπό τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες που προβλέπονται από το άρθρο 19 του Συντάγματος».

Είναι σαφές ότι η έννοια του επιβαλλόμενου από τη διάταξη αυτή απορρήτου των επικοινωνιών συμπίπτει με την έννοια του απορρήτου «των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας» κατά το άρθρο 19 παρ. 1 του Συντάγματος. Το Σύνταγμα δεν αναφέρεται σε οποιαδήποτε επικοινωνία ή ανταπόκριση μεταξύ προσώπων. Καθιερώνει την προστασία της επικοινωνίας με την έννοια της ανταλλαγής διανοημάτων, ειδήσεων, γνώμων και συναισθημάτων και ειδικότερα αυτής που γίνεται εντός πλαισίων οικειότητας και εμπιστευτικότητας (Δαγτόγλου, 2012). Προστατεύεται το δικαίωμα του ατόμου να μοιράζεται με πρόσωπο της επιλογής του σκέψεις, ιδέες και συναισθήματα χωρίς τον κίνδυνο της αποκάλυψης αυτών σε τρίτους και χωρίς να ζει με το καταθλιπτικό συναίσθημα ότι κάθε αστόχαστη ή υπερβολική έκφραση, στα πλαίσια μιας ιδιωτικής επικοινωνίας, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εναντίον του (Ολ. ΑΠ 1/2001, ΕλλΔνη 2001).

Η προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών ως θεμελιώδους δικαιώματος προβλέπεται στο άρθρο 19 του Συντάγματος καθώς και στα άρθρα 8 της ΕΣΔΑ και 7 του ΧΘΔΕΕ. Το άρθρο 19 του Συντάγματος, κατοχυρώνοντας το απόρρητο των επιστολών και εν γένει της επικοινωνίας κάθε μορφής (έντυπης ή ηλεκτρονικής) ως «απαραβίαστο», εξειδικεύει την υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την ιδιωτική ζωή του ατόμου στην ειδική αυτή εκδήλωσή της κατά τη «μεταβίβαση μηνυμάτων» πέραν αυτής της προστασίας που ήδη απολαμβάνει εντός του ασύλου της κατοικίας του κατά το άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος.

Το Ελληνικό Σύνταγμα ορίζει ότι η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο για λόγους εθνικής ασφαλείας ή διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Η διαδικασία της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών περιγράφεται στον εκτελεστικό του Συντάγματος Ν. 2225/1994. Σύμφωνα με το άρθρο 4 § 4 του Ν. 2225/1995 η άρση του απορρήτου επιτρέπεται μόνο κατόπιν δικαστικής απόφασης από το καθ' ύλην και κατά τόπο αρμόδιο συμβούλιο πλημμελειοδικών ή εφετών. Τέλος, το Σύνταγμα ρητώς απαγορεύει τη χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του απορρήτου των επικοινωνιών.

Για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του απορρήτου το Σύνταγμα προβλέπει τη συγκρότηση ανεξάρτητης αρχής. Πρόκειται για την Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών, που ιδρύθηκε με τον Ν. 3115/2003.

Η προστασία της ιδιωτικής ζωής περιλαμβάνει την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου. Κατ' αντιδιαστολή προς την κοινωνική ζωή του ατόμου, ως ιδιωτική ζωή του νοείται το σύνολο των σχέσεων και των δραστηριοτήτων του εκείνων που το ίδιο θέλει να κρατήσει μακριά από τη δημοσιότητα, είτε αποκλειστικά για τον εαυτό του, είτε για έναν στενό κύκλο, τον οποίο ο ίδιος κάθε φορά προσδιορίζει. Έτσι, εκτός από την ερωτική ζωή, τα ζητήματα υγείας και την οικογενειακή ζωή του ατόμου, που βρίσκονται στον πυρήνα του προστατευτέου δικαιώματος, στην έννοια της ιδιωτικής ζωής εμπίπτει ένας ευρύτερος κύκλος υποθέσεων του, ο οποίος ενδέχεται να εμπλέκεται και με την επαγγελματική ζωή. Έτσι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει κρίνει ότι τα τηλεφωνήματα και η ηλεκτρονική αλληλογραφία από τον χώρο της δουλειάς ενδέχεται να θεωρηθούν ιδιαίτερες εκφάνσεις της ιδιωτικής ζωής του εργαζομένου και να προστατεύονται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Το ίδιο και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ, πρώην ΔΕΚ), που, ενώ στην αρχή (1989) είχε αποφανθεί ότι το αντικείμενο της προστασίας του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ «αφορά το πεδίο της ανάπτυξης της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου και, επομένως, δεν μπορεί να επεκταθεί στους χώρους εμπορικών δραστηριοτήτων», στη συνέχεια (2008) προσέγγισε την ως άνω απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου (ΟΛΑΠ 1/2017).

Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων (19 § 1 Σ).

Έτσι, με το άρθρο 19 § 1 του Συντάγματος κατοχυρώνονται ως ατομικά δικαιώματα (α) η ελευθερία της ανταπόκρισης / επικοινωνίας και (β) το απαραβίαστο του απορρήτου αυτής. Το έννομο αγαθό, που προστατεύεται με τις παραπάνω συνταγματικές διατάξεις, είναι η ελεύθερη ανταπόκριση / επικοινωνία. Περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανταπόκρισης / επικοινωνίας είναι η επικοινωνία του καθενός σε συνθήκες οικειότητας με μέσο, τρόπο, χρόνο, περιεχόμενο και συνομιλητή/ες της ελεύθερης επιλογής του, χωρίς την παρεμπόδιση τρίτων μερών. Περιεχόμενο του δικαιώματος στο απαραβίαστο του απορρήτου της επικοινωνίας είναι η άσκηση της επικοινωνίας του καθενός σε συνθήκες οικειότητας με συνομιλητή/ες της επιλογής του με όρους απορρήτου, δηλαδή χωρίς αυτή να γνωστοποιείται σε τρίτα μέρη. Απόρρητο σημαίνει το απολύτως μυστικό ή εμπιστευτικό ως προς κάθε τρίτο πρόσωπο, πέραν του έτερου μέρους – δέκτη της επικοινωνίας (Τσόλιας, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 2013 : 7).

Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι κατοχυρώνεται απολύτως η προστασία του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας με οποιονδήποτε τρόπο, όχι μόνον έναντι των δημοσίων οργάνων και επιχειρήσεων, αλλά και έναντι των ιδιωτών, εφόσον, κατά την έννοια των συνταγματικών αυτών διατάξεων της παρ. 2, με αυτές θεσπίζεται υποχρέωση του κοινού νομοθέτη να λαμβάνει μέτρα διασφάλισης του απορρήτου της επικοινωνίας και έναντι των ιδιωτών (ΣτΕ 1091/2015). Στην έννοια του απορρήτου εμπίπτει κατ' αρχήν το περιεχόμενο της επικοινωνίας, με όποιο τρόπον και αν αυτή διεξάγεται. Αντικείμενο της συνταγματικής προστασίας δεν είναι το μήνυμα καθ' εαυτό (αυτό προστατεύεται από το άρθρο 14 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει την ελευθερία εκφράσεως και διαδόσεως της γνώμης) αλλά το απόρρητο του μηνύματος. Η προστασία του απορρήτου αφορά όχι μόνο τα γραπτά μηνύματα (επιστολές) αλλά και οποιαδήποτε μορφή ιδιωτικής, δηλαδή μη δημόσιας επικοινωνίας, όπως τηλεγραφήματα, τηλεφωνήματα, τηλεομοιοτυπικά μηνύματα, ηλεκτρονικά μηνύματα (e-mails), που είναι η σύγχρονη μορφή των επιστολών. Και τούτο, είτε η επικοινωνία πραγματοποιείται από την κατοικία είτε από τον χώρο εργασίας των επικοινωνούντων. Το άρθρο 19 παρ. 1 του Συντάγματος προστατεύει μόνο την «επικοινωνία σε οικειότητα και όχι την επικοινωνία σε δημοσιότητα». Έτσι, η προστασία του απορρήτου δεν εφαρμόζεται σε όλες τις επικοινωνίες αλλά μόνον σε όσες επικοινωνίες τελούνται σε συνθήκες οικειότητας. Οικειότητα τεκμαίρεται σε οποιαδήποτε κατ' ιδίαν επικοινωνία μεταξύ πεπερασμένου αριθμού μερών και εφόσον έστω και ένα από τα μέρη σιωπηρά ή ρητά αναμένει τη

διατήρηση της οικειότητας του χαρακτήρα της επικοινωνίας μεταξύ των μερών της επικοινωνίας και την εμπιστευτικότητα αυτής σε σχέση με οποιονδήποτε τρίτο.

Σύμφωνα με μία άποψη, που αποτελεί μειοψηφία, η συνταγματική προστασία του απορρήτου εκτείνεται και μετά τη λήξη της επικοινωνίας και μέχρι να εκφραστεί αντιθετη θέληση των επικοινωνούντων. Την άποψη αυτή υποστηρίζουν οι Κ. Χρυσόγονος, στο έργο του, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2006, σελ. 256 επ., και ο Στ. Τσακυράκης, στη μελέτη του, *Το απόρρητο της επικοινωνίας*, ΝοΒ 1993, σελ. 995. Σύμφωνα με την άλλη άποψη, που είναι η κρατούσα και δέχεται ως ορθότερη, η συνταγματική προστασία του απορρήτου εντοπίζεται κατά το στάδιο της επικοινωνίας, δηλαδή κατά τον χρόνο που αυτή πραγματοποιείται και λήγει με τη λήξη της. Η προστασία του απορρήτου τελειώνει από τη στιγμή που ο παραλήπτης λάβει γνώση του περιεχομένου του μηνύματος. Από το χρονικό σημείο λήξης της επικοινωνίας και έπειτα κάθε στοιχείο (μήνυμα και εξωτερικά στοιχεία) μπορεί να εμπίπτει στο ρυθμιστικό πεδίο της συνταγματικής προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων (άρθρα 9 και 9 Α του Συντάγματος, αντιστοίχως), αλλά δεν καλύπτεται πλέον από την συνταγματική προστασία του απορρήτου. Έτσι και τα ηλεκτρονικά μηνύματα, που όπως προαναφέρθηκε εμπίπτουν και αυτά στο απόρρητο των ανταποκρίσεων, προστατεύονται κατά την παρ. 1 του άρθρου 19 Συντάγματος μόνο κατά το στάδιο της επικοινωνίας. Μετά την ολοκλήρωσή της, ηλεκτρονικά μηνύματα που διατηρεί ο αποστολέας ή ο παραλήπτης τους σε τυπωμένη μορφή ή στον υπολογιστή του, χωρίς χρήση κωδικού πρόσβασης, δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 19 παρ. 1 Συντάγματος, αλλά σε εκείνο των διατάξεων 9 και 9 Α του Συντάγματος. Ειδικά για τα ηλεκτρονικά μηνύματα και το ότι αυτά δεν καλύπτονται από τις εγγυήσεις του απορρήτου, μετά την ανάγνωσή τους, έχει εκδοθεί η από 2.3.2006 απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, εάν έχουν αποθηκευτεί στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του παραλήπτη τους δεν προστατεύονται από το απόρρητο των επικοινωνιών (άρθρο 10 παρ. 1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης), αλλά με βάση το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού (άρθρο 1 παρ. 1 και 2 παρ. 1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης). Αντιθέτως, το προϊόν τηλεφωνικής υποκλοπής, όπως έχει αποτυπωθεί σε μαγνητοταινία, εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 19 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι δεν μπορούσε να συλλεγεί παρά μόνο κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας, και για τον λόγο αυτόν και η αυστηρή μεταχείριση της χρήσης και ειδικότερα της αναμετάδοσης του προϊόντος υποκλοπής όχι μόνο τη στιγμή που αυτή πραγματοποιείται, αλλά και πολύ μεταγενέστερα (ΑΠ Ολ

1/2017). Να σημειωθεί τέλος ότι στην υπ' αριθ. 6/2008 Γνωμοδότησή του ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου δέχεται ότι ο σκληρός δίσκος ενός υπολογιστή δεν αποτελεί είδος επικοινωνίας και ότι, συνεπώς, τα στοιχεία τα οποία βρίσκονται αποθηκευμένα στο σκληρό δίσκο ηλεκτρονικών υπολογιστών δεν εμπίπτουν στην προστατευτική σφαίρα του απορρήτου της επικοινωνίας.

Κατ' εξαίρεση, και μόνο υπό την διαδικασία που ορίζει εκτελεστικός του Συντάγματος νόμος, μπορεί το απόρρητο των επικοινωνιών να αρθεί και τα στοιχεία της επικοινωνίας, τα οποία είναι καταρχήν απόρρητα, να γίνουν γνωστά σε συγκεκριμένες Αρχές και μόνο για τους συγκεκριμένους λόγους που προβλέπει το Σύνταγμα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 19 παρ. 1 in finem του Συντάγματος, η άρση αυτή είναι δυνατόν να ισχύσει μόνο για τη δικαστική αρχή -όχι έναντι της διοίκησης-, για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Δεν επιτρέπεται δηλαδή η άρση του απορρήτου για συνηθισμένους λόγους ή για απλή διευκόλυνση του έργου της αστυνομίας ή για τη διακρίβωση αξιόποινων πράξεων μεν, αλλά μη εντασσόμενων στον κατάλογο των ιδιαίτερος σοβαρών εγκλημάτων.

Την διαδικασία, τις τεχνικές και τις οργανωτικές εγγυήσεις για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών προβλέπουν, εξειδικεύοντας τη διάταξη του άρθρου 19 του Συντάγματος, οι διατάξεις του ν. 2225/1994 για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας, του ν. 3115/2003, με τον οποίο συστάθηκε η ανεξάρτητη αρχή διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών (ΑΔΑΕ), και του ΠΔ 47/2005 «Διαδικασίες καθώς και τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών και για τη διασφάλισή του».

Οι προαναφερθέντες λόγοι άρσης του απορρήτου εξειδικεύονται με τις διατάξεις του ν. 2225/1994, όπως ισχύει, ο οποίος περιλαμβάνει στο άρθρο 4 κατάλογο των εγκλημάτων-κακουργημάτων για τη διακρίβωση των οποίων μπορεί να διαταχθεί η άρση του απορρήτου (ενδεικτικώς: προσβολές κατά του πολιτεύματος, βασανιστήρια, δωροδοκία, εγκληματική οργάνωση, εμπρησμός, έκρηξη, ανθρωποκτονία με πρόθεση, αρπαγή, κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια, διευκόλυνση ακολασίας άλλων, πορνογραφία ανηλίκων, διακεκριμένη κλοπή, ληστεία, εκβίαση, στρατιωτικά ποινικά αδικήματα κα.) κατά κανόνα με διάταξη του αρμόδιου Συμβουλίου Εφετών ή Πλημμελειοδικών, κατόπιν αίτησης του εισαγγελέα ή του ανακριτή. Η άρση στις περιπτώσεις αυτές είναι επιτρεπτή μόνο αν αιτιολογημένα το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο διαπιστώσει ότι η διερεύνηση της υπόθεσης ή η εξακρίβωση του τόπου

διαμονής του κατηγορουμένου είναι αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερής χωρίς αυτήν. Στρέφεται μόνο κατά συγκεκριμένου προσώπου ή προσώπων που έχουν σχέση με την υπόθεση που ερευνάται ή για τα οποία, βάσει συγκεκριμένων περιστατικών, προκύπτει ότι λαμβάνουν ή μεταφέρουν συγκεκριμένα μηνύματα που αφορούν ή προέρχονται από τον κατηγορούμενο ή χρησιμοποιούνται ως σύνδεσμοί του.

Το ΠΔ 47/2005, όπως ισχύει, προβλέπει τα είδη, αλλά και τα επιμέρους στοιχεία της επικοινωνίας, τα οποία μπορεί να αφορά η άρση του απορρήτου. Προβλέπει επίσης τα μέσα και τις μεθόδους πραγμάτωσης της άρσης, καθώς και τις σχετικές υποχρεώσεις των παρόχων υπηρεσιών και δικτύων επικοινωνίας.

Απόσπασμα της διάταξης του δικαστικού συμβουλίου, που περιλαμβάνει το διατακτικό της, παραδίδεται με απόδειξη, μέσα σε κλειστό φάκελο στον εκπρόσωπο του νομικού προσώπου στο οποίο υπάγεται το μέσο ανταπόκρισης ή επικοινωνίας. Ενώ στην Α.Δ.Α.Ε. παραδίδεται, μέσα σε κλειστό φάκελο, όλο το κείμενο της διάταξης που επιβάλλει την άρση του απορρήτου.

Ζήτημα, έχει δημιουργηθεί σχετικά με τη διεύρυνση, η συνταγματικότητα της οποίας αμφισβητείται, των περιπτώσεων άρσης του απορρήτου ύστερα από τις υπ' αριθμ. 9/2009 και 12/2009 γνωμοδοτήσεις του τέως εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γ. Σανιδά και του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Ι. Τέντε αντίστοιχα, αλλά και την υπ' αριθμ. 9/2011 γνωμοδότηση του αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Α.Κατσιρώδη που επικυρώνει τις ανωτέρω, οι οποίες τάσσονται υπέρ της άρσης του απορρήτου της επικοινωνίας μέσω Internet ακόμη και για πλημμελήματα στις περιπτώσεις που «τελείται οποιοδήποτε έγκλημα μέσω του Διαδικτύου ή των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων», διότι κατά την αιτιολογία που εκτίθενται σε αυτές: «οι περιπτώσεις στις οποίες οι ανακριτικές αρχές για την εντόπιση του δράστη εξυβριστικών, συκοφαντικών, απειλητικών, εκβιαστικών τηλεφωνικών κλήσεων ή μηνυμάτων, κατά την διενέργεια προκαταρκτικής εξετάσεως, προανακρίσεως ή κυρίας ανακρίσεως, κατόπιν εγκλήσεως κατά κανόνα του παθόντος, δέκτη των εν λόγω κλήσεων κλπ., ζητούν την ανακοίνωση εκ μέρους των παρόχων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στοιχείων σχετικών με την ταυτότητα ή τη θέση της συνδέσεως ή του χρήστη, εκφεύγουν του προστατευτικού πεδίου της διατάξεως του άρθρου 19 § 1 του Συντάγματος. Στις προαναφερόμενες περιπτώσεις δεν πρόκειται για επικοινωνία ή ανταπόκριση κατά την έννοια της συνταγματικής διατάξεως. Οι επαφές αυτές ως, εκ του σκοπού και του περιεχομένου τους, το οποίο είναι ευθέως εγκληματικό, αφενός δεν συνιστούν «ανταλλαγή απόψεων, διανοημάτων κλπ.» και αφετέρου δεν γίνονται

στο πλαίσιο σχέσεως οικειότητας και εμπιστευτικότητας [...] Συνεπώς, προς τα ανωτέρω, οι ανακριτικές αρχές [...] μπορούν, στα πλαίσια του δικαιώματός τους να συγκεντρώνουν τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία για τη βεβαίωση του εγκλήματος (άρθρα 251, 239 §§ 1-2 και 248 ΚΠΔ), να ζητούν τα προαναφερόμενα στοιχεία, χωρίς την προηγούμενη τήρηση της διαδικασίας άρσεως του απορρήτου του εκτελεστικού της διατάξεως του άρθρ. 19 § 1 εδ. β' του Συντάγματος Ν. 2225/1994, αφού, όπως ελέχθη, δεν πρόκειται για απόρρητο». Σύμφωνα, λοιπόν, με τις γνωμοδοτήσεις αυτές, οι πάροχοι υπηρεσιών Διαδικτύου, στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης ύστερα από παραγγελία των εισαγγελικών αρχών, υποχρεούται να γνωστοποιούν στις ανακριτικές αρχές τα στοιχεία του προσώπου στα οποία αντιστοιχούν ηλεκτρονικά ίχνη ή τηλεφωνικοί αριθμοί κλήσεως εγκληματικής πράξεως (ακόμη και πλημμελήματος), συγκεκριμένης ημεροχρονολογίας, χωρίς την τήρηση της διαδικασίας άρσεως του απορρήτου του ν.2225/1994, διότι δεν πρόκειται -ειδικά στις περιπτώσεις των εξυβριστικών, συκοφαντικών ή απειλητικών μηνυμάτων / τηλεφωνημάτων- για οικειοθελή επικοινωνία, αλλά για μονόπλευρη ενόχληση με εγκληματικό περιεχόμενο και σκοπό που δεν εμπίπτει στην έννοια του απορρήτου.

Επικρατούσα άποψη, τόσο στην νομολογία όσο και στην θεωρία, είναι πως και στην περίπτωση της άρσης απορρήτου είναι επιτρεπτή μόνο για τα αυστηρώς προσδιορισμένα εγκλήματα. Οι άνω γνωμοδοτήσεις είναι μια εκτός νομοθετικού πλαισίου άποψη, η οποία για να τύχει εφαρμογής χρειάζεται νομοθετική μεταβολή. Μέχρι τότε όμως απαγορεύεται πλήρως να αρθεί το απόρρητο για εγκλήματα που δεν υπάγονται στον ανωτέρω κατάλογο. Επομένως, η διενέργεια της άρσης του απορρήτου επιτρέπεται με επιφύλαξη νόμου, άλλως σε περίπτωση παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας οδηγεί σε απόλυτη ακυρότητα αυτής.

Είναι αυτονόητο ότι πρέπει να διενεργείται κυρία ανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση ή προανάκριση μετά από παραγγελία εισαγγελέα καθώς και ότι ο τακτικός ανακριτής ή ο παραγγέλλων εισαγγελέας, σύμφωνα με βασική αρχή ισχύουσα επί των ανακρίσεων, θα ζητήσει τα στοιχεία για τα οποία γίνεται λόγος αφού, μετά τήρηση των αρχών της αναλογικότητας, κρίνει ότι, βάσει των στοιχείων που μέχρι τη στιγμή εκείνη διαθέτει, είναι δυνατόν να υποτεθεί ευλόγως ότι μόνο με αυτό το μέσο θα γίνει δυνατή η βεβαίωση του εγκλήματος και η ανακάλυψη του δράστη (Γιαννακούλα και Μηλαπίδου, 2017, σ. 127-130).

Αφού, λοιπόν, αποκτηθεί η πρόσβαση σε αυτά τα μηνύματα, είναι κρίσιμο να αναφερθεί αν είναι επιτρεπτή η χρήση τους ως ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα στο δικαστήριο. Το πρόβλημα που εντοπίζεται είναι πως η χρήση τους θα παραβίαζε συνταγματικές διατάξεις, και πιο συγκεκριμένα αυτές που αφορούν το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα και το δικαίωμα στην επικοινωνία. Ειδικότερα, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 19 Σ, η χρήση οποιουδήποτε αποδεικτικού μέσου που παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, που αναφέρονται στα άρθρα 9 και 9 Α , και του δικαιώματος στην επικοινωνία, είναι απαγορευμένη (Χρυσόγονος και Βλαχόπουλος, 2017, σ. 304 επ.). Ωστόσο, λόγω της αυστηρότητας της συγκεκριμένης πρόβλεψης το Ποινικό Τμήμα του ΑΠ έκρινε πως σεβόμενη την αρχή της αναλογικότητας θα μπορούσε να γίνει χρήση αποδεικτικού μέσου που αποτελεί το μόνο μέσο που μπορεί να αποδείξει την αθωότητα του κατηγορουμένου, ερμηνεία που είναι σύμφωνη με την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας (ΑΠ 42/2004, ΕλλΔνη 2004, σελ. 1557, ΑΠ 453/2016, ΟΛΑΠ 1/2017).

Εντελώς διαφορετική είναι η κατάσταση όταν η πρόσβαση στα μηνύματα γίνεται λόγω της σχέσης θύματος- θύτη. Σύμφωνα με το ΜΟΔ Ηρακλείου (ΜΟΔΗρ 21/2019) έγινε δεκτό ότι : *«...το γραπτό μήνυμα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι και αυτό υπηρεσία της κινητής τηλεφωνίας, με την οποία ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να αποστείλει ή να παραλάβει σύντομο γραπτό μήνυμα από άλλους χρήστες και να το διαβάσει στην οθόνη του κινητού του τηλεφώνου ή του υπολογιστή. Τα σύγχρονα κινητά τηλέφωνα [“smartphones”], σύμφωνα με το δικαστήριο, πρέπει να θεωρούνται ως ηλεκτρονικοί υπολογιστές ... Τα γραπτά μηνύματα μπορούν να αποθηκευθούν στη μνήμη του κινητού τηλεφώνου του παραλήπτη και έτσι μπορούν να ανασυρθούν ανά πάσα στιγμή. Η εν λόγω δυνατότητα τελεί σε γνώση του αποστολέα του μηνύματος και, κατά συνέπεια - κατά το δικαστήριο - υπάρχει τεκμαιρόμενη συναίνεση του αποστολέα να καταστήσει τον παραλήπτη κάτοχο του μηνύματος...».*

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το δικαστήριο απεφάνθη πως τα γραπτά μηνύματα που αποστέλλονται από κινητές συσκευές ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook και το Messenger, υπάγονται στα συνταγματική προστασία που αναφέρθηκε. Ωστόσο, λόγω της τεκμαιρόμενης συναίνεσης των συνομιλούντων, η χρήση των μηνυμάτων ως ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων δεν πρέπει να θεωρηθεί απαγορευμένη ως προσκρούουσα στις συνταγματικές διατάξεις. Σε περίπτωση δηλαδή

που χρησιμοποιηθούν στο δικαστήριο από τους ίδιους τους αντιδίκους και συνάμα συνομιλούντες μέσω αυτών, στο πλαίσιο δικαστικής μεταξύ τους διένεξης, τότε αυτά δεν πρέπει να θεωρηθούν παράνομα. Αυτό δεν ισχύει βέβαια στην περίπτωση που τα προσκομίζει κάποιο τρίτο πρόσωπο κατηγορούμενος και τα αποδεικτικά αυτά στοιχεία είναι τα μόνα ικανά για να αποδείξουν την αθωότητα του. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και ο ΑΠ για τις περιπτώσεις συνομιλιών που δεν περιλαμβάνουν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα (ΑΠ 717/1984, ΤοΣ 1985, σελ. 79, ΑΠ 1060/1997, ΝοΒ 1998, σελ. 549).

Η απόφαση αυτή του δικαστηρίου έρχεται σε σύγκρουση με τη ερμηνεία του ΑΠ . Την άποψή του αυτή ο ΑΠ την στηρίζει με τη σκέψη ότι στην περίπτωση της καταγραφής ιδιωτικής συνομιλίας από το ένα μέρος δίχως τη συναίνεση του άλλου, «...ο καθένας/καθεμία θα ζούσε με ένα αίσθημα καταπίεσης ότι μία αυθόρμητη ή υπερβολική έκφραση κατά τη διάρκεια μίας ιδιωτικής συνομιλίας θα μπορούσε κάποια στιγμή στο μέλλον να χρησιμοποιηθεί εναντίον του/της...» (ΟΛΑΠ 1/2001, ΕλλΔνη 2001, σελ. 374, ΑΠ 1434/2001, ΑΠ 1718/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ. 1646). Το ΜΟΔ Ηρακλείου, παρόλο που αναγνωρίζει την υπαγωγή των ηλεκτρονικών γραπτών μηνυμάτων στη συνταγματική προστασία των δικαιωμάτων της ιδιωτικότητας, των προσωπικών δεδομένων και της επικοινωνίας, δεν κρίνει τη χρήση τους παράνομη (λόγω τεκμαιρόμενης συναίνεσης του αποστολέα) , παρόλο που παραβιάζει την προστασία της επικοινωνίας η οποία διακηρύσσεται ως απολύτως απαραβίαστη, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 19 Σ (Ioannis Iglezakis, 2019).

Ως γενικό πλαίσιο, σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις ισχύει η διάταξη του άρθρου 177 ΚΠΔ στην ποινική δίκη. Με τη διάταξη του άρθρου 177 παρ. 1 του ΚΠΔ, καθιερώνεται στο ελληνικό ποινικό δικονομικό δίκαιο η ονομαζόμενη αρχή της ηθικής απόδειξης *stricto sensu* ή αλλιώς της ελεύθερης εκτίμησης των αποδεικτικών μέσων. Με βάση την ανωτέρω αρχή το δικαστήριο σχηματίζει τη δικανική του πεποίθηση στην προσπάθεια του να ανεύρει την ουσιαστική αλήθεια στην ποινική δίκη, χρησιμοποιώντας κατά βάση όλων των ειδών τα αποδεικτικά μέσα, τα οποία ενδεικτικά αναφέρονται στο άρθρο 178 παρ. 1 του ΚΠΔ, εκτιμώντας τα ελεύθερα, χωρίς δηλαδή να ακολουθεί νομικούς κανόνες αποδείξεων, βάσει των οποίων κάποιο αποδεικτικό μέσο υποχρεωτικά υπερισχύει έναντι κάποιου άλλου ή έχει βαρύνουσα σημασία σε σχέση με τα υπόλοιπα κτλ., με την αυτονόητη όμως υποχρέωση να αιτιολογεί ειδικά και εμπειριστατωμένα τη δικανική του κρίση.

Ωστόσο η αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων υπόκειται σε μία σειρά εξαιρέσεων και περιορισμών, που αναφέρονται τόσο στην αναζήτηση και χρησιμοποίηση ενός αποδεικτικού μέσου, όσο και στη δυνατότητα αξιοποίησής του. Για αυτούς τους περιορισμούς και εξαιρέσεις χρησιμοποιείται συνήθως ο όρος «αποδεικτικές απαγορεύσεις» (Δαλακούρα, 2021, σ. 641 επ.). Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις αφορούν τη διάταξη του άρθρου 177 παρ. 2 του ΚΠΔ σύμφωνα με την οποία «Αποδεικτικά μέσα, που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών, δεν λαμβάνονται υπόψη στην ποινική διαδικασία» (Μιχαλοπούλου, 2021). Ενώ, λοιπόν, φαίνεται να ισχύει μια απόλυτη απαγόρευση της χρήσης αποδεικτικών μέσων, που αποκτήθηκαν παρανόμως, στην πράξη η απαγόρευση αυτή δεν είναι τόσο απόλυτη, αλλά σε εξαιρετικές περιπτώσεις κάμπτεται. Έτσι, το δικαστήριο αφού λάβει υπόψη την αρχή της αναλογικότητας (άρθρ. 25 §1 Συντ.) και εξετάσει ότι η χρήση αυτή είναι συμβατή με τις διατάξεις που προστατεύουν την ανθρώπινη αξία, ζωή και τιμή, μπορεί να συνεκτιμήσει ένα παράνομο αποδεικτικό μέσο, όταν αυτό αποτελεί το μοναδικό ενδεχομένως στοιχείο στο οποίο ο παθών μπορεί να στηρίξει την καταγγελία του, όπως δείχθηκε ανωτέρω (ΑΠ 277/2014, 1202/2011, 816/2006).

Με αυτά τα δεδομένα και από τις αποφάσεις που αναλύθηκαν συμπεραίνεται πως τα εξυβριστικά, συκοφαντικά, απειλητικά, εκβιαστικά μηνύματα μπορούν να αξιοποιηθούν στην ποινική δίκη ως αποδεικτικά μέσα, στην περίπτωση που οι συνομιλούντες έχουν την σχέση θύματος – θύτη, οπότε τεκμαίρεται η συναίνεση των μερών για χρήση των μηνυμάτων ως αποδεικτικών μέσων, και στην περίπτωση που αποτελούν το μοναδικό αποδεικτικό μέσο της αθωότητας τρίτου μη συμμετέχοντα στην συνομιλία.

Επιπρόσθετα σε συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων και μόνο με βάση την αρχή της αναλογικότητας, από την οποία κρίνεται υπέρτερο έννομο αγαθό έναντι εννόμων αγαθών που προστατεύονται μέσω των συνταγματικών διατάξεων του 19, 9 και 9Α, παράνομο αποκτηθέν αποδεικτικό μέσο, όπως ιδιωτικά μηνύματα, δύνανται να χρησιμοποιηθούν από το θύμα, με το κριτήριο του εγκληματικού περιεχομένου και κάνοντας επίκληση της άμυνας ή της κατάστασης ανάγκης, εάν και εφόσον συντρέχουν οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ένα παράδειγμα θα μπορούσε να δοθεί εν προκειμένω όταν το θύμα εκβιάζεται μέσω μηνυμάτων που αποστέλλονται σε τρίτο πρόσωπο και χρησιμοποιεί αυτά τα μηνύματα ως αποδεικτικά στοιχεία εναντίον του κατηγορουμένου. In concreto ο εφαρμοστής του δικαίου είναι ικανός και αρμόδιος να

κρίνει πότε κάμπτεται η απόλυτη απαγόρευση αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων και πότε όχι συμεριζόμενος την αρχή της αναλογικότητας.

Ένα ακόμα ενδιαφέρον ζήτημα που ανακύπτει σε αυτήν την περίπτωση είναι αυτό της εφαρμογής της ανακριτικής πράξης της συγκαλυμμένης έρευνας του άρθρου 254 ΚΠΔ. Στο άρθρο 254 ΚΠΔ καταγράφονται περιοριστικά οι ειδικές ανακριτικές πράξεις που δύνανται να εφαρμοστούν και καθίσταται απαγορευμένη η εφαρμογή οποιασδήποτε άλλης ειδικής ανακριτικής πράξης που δεν εμπερικλείεται στον ως άνω κατάλογο των απαριθμούμενων ειδικών ανακριτικών πράξεων. Ειδάλλως η χωρίς την επιφύλαξη νόμου και η αυθαίρετη διενέργεια μυστικών ανακριτικών πράξεων αφενός παραβαίνει κατάφωρα δικονομικά δικαιώματα και θεμελιώδεις αρχές αφετέρου δεν διασφαλίζει την διαδικασία της απονομής δικαιοσύνης, θέτοντας προσχώματα για τις αρχές της αμεσότητας, της αιτιολογίας των αποφάσεων και της δίκαιης δίκης. Το παλαιό αρ. 253Α ΚΠΔ εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη με το αρ. 9 Ν. 2928/2001 προκειμένου να πετύχει την πάταξη της οργανωμένης εγκληματικότητας. Ένα από τα στοιχεία που διαφοροποιεί αυτές τις ειδικές ανακριτικές πράξεις από τις γενικές είναι ο περιορισμένος αριθμός αδικημάτων που εφαρμόζονται. Επίσης, ο προληπτικός χαρακτήρας είναι κάτι που χαρακτηρίζει την συγκαλυμμένη έρευνα. Ωστόσο, ως προς τον κλειστό αριθμό των αδικημάτων, αυτός ο κανόνας φαίνεται να διαρρηγνύεται με την υπέρμετρη διεύρυνση των αδικημάτων αυτών με πρώτο το Ν. 2928/2001 και τελευταίο το Ν. 4620/2019 και Ν. 4637/2019 (Δημόπουλος, 2021, σ. 688-690).

Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις λαμβάνουν χώρα, αν συντρέχουν σοβαρές ενδείξεις ότι τελείται ήδη ή πρόκειται να επαναληφθεί, η τέλεση κάποιας από τις αξιόποινες πράξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 254 ΚΠΔ και η αποκάλυψη αυτής είναι με άλλον τρόπο αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσχερής. Κατά τη συγκαλυμμένη έρευνα ο ανακριτικός υπάλληλος ή ο ιδιώτης, που ενεργεί υπό τις οδηγίες του, εμφανίζεται ως ωφελούμενος ή ως μεσολαβητής ωφελουμένου προσώπου από την αξιόποινη πράξη της παραγράφου 1 και διευκολύνει στην τέλεση της τον δράστη που την έχει προαποφασίσει. Η συγκαλυμμένη έρευνα ενεργείται για εύλογο κατά τις περιστάσεις χρονικό διάστημα, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει το έτος. Ο ενεργών τη συγκαλυμμένη έρευνα μπορεί να φέρει συγκαλυμμένα στοιχεία ταυτότητας και φορολογικά ή άλλα στοιχεία και να συναλλάσσεται με αυτά για τις ανάγκες της έρευνας που διεξάγει (Νάιντος, 2017).

Επομένως, ειδικές ανακριτικές πράξεις δεν δύνανται να νοηθούν στην περίπτωση της εξύβρισης, της συκοφαντικής δυσφήμισης και του εκφοβισμού στο διαδίκτυο, καθώς δεν εμπεριέχονται σαν εγκλήματα στα αυστηρώς περιοριστικά κατά το γράμμα του νόμου εγκλήματα στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι κατά τον νόμο προσδιορισμένες ειδικές ανακριτικές πράξεις σε συνάρτηση με αυστηρές προϋποθέσεις εφαρμογής.

3.6 Ο ρόλος της Διεύθυνσης Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος

Εμπλεκόμενη στις παραπάνω έρευνες και αρμόδια κυρίως για την καταστολή αλλά και για την πρόληψη των εγκλημάτων αυτών είναι η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος. Ο προληπτικός χαρακτήρας της Υπηρεσίας ερίζει νομοθετικά στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 13 του Ν. 4249/2014 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα, στην οποία αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Οι Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας και το προσωπικό της τελούν σε διαρκή ετοιμότητα για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος και της έννομης τάξης και την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Το ένστολο προσωπικό θεωρείται ότι βρίσκεται σε διατεταγμένη υπηρεσία, σε κάθε περίπτωση που καθίσταται αναγκαία η παρέμβασή του.». Την προληπτική αυτή δράση ενισχύει και η διαδικτυακή παρουσία των υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας αλλά και η όλο και πιο εμπεριστατωμένη παρουσίαση και προβολή θεμάτων που άπτονται των αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας (δελτία τύπου, μηνύματα, κλπ) (Δημόπουλος, 2021, σ. 127-130).

Στο πλαίσιο της διεθνούς αστυνομικής συνεργασίας την προληπτική δράση στα θέματα του κυβερνο-εγκλήματος υποστηρίζουν σε σημαντικότατο βαθμό τόσο η Europol όσο και η Interpol. Η υιοθέτηση καλών πρακτικών από διάφορες χώρες μέλη των παραπάνω οργανισμών βοηθά την ανάπτυξη προληπτικών δράσεων, όπως και η παρουσία τους στα σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter, κλπ). Η διείσδυση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε μεγαλύτερο αριθμό ατόμων δεν μπορεί να αφήσει αδιάφορους τους κυβερνητικούς οργανισμούς τη στιγμή που απευθύνονται στην κοινωνία κι αυτήν υπηρετούν. Οι δημόσιες υπηρεσίες και οι κυβερνητικοί οργανισμοί υπάρχουν χάριν των πολιτών. Το αυτό ισχύει και για τα σχολεία μιας κοινωνίας που υπάρχουν χάριν των μαθητών. Η πολιτο-κεντρική και μαθητο-κεντρική προσέγγιση της προληπτικής δράσης είναι το κύριο χαρακτηριστικό μια σύγχρονης προσέγγισης. Ωστόσο η πρόκληση για το μέλλον είναι η ανάπτυξη και ενίσχυση των

προληπτικών δράσεων της Υπηρεσίας μέσα από την ανάπτυξη της συνεργασίας και των καινοτόμων δράσεων, με φορείς της Ακαδημαϊκής Κοινότητας, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, λοιπούς κοινωνικούς φορείς, κλπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να είναι η αξιοποίηση θεσμών όπως τα Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας τα οποία είναι δυνατό να υπάρχουν σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμους).

Η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Ελλάδας έχει εντοπίσει ότι 15 ως 72 ετών, το 6% έχει υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό (cyberbullying), ενώ 3% ομολογούν ότι έχουν υπάρξει δράστες αυτής της συμπεριφοράς. Στο ένα εκατομμύριο έχουν φτάσει παγκοσμίως τα ανήλικα θύματα διαφόρων εγκληματικών ενεργειών μέσω facebook. Με το 53,6% των ελληνικών νοικοκυριών να έχει πρόσβαση στο ίντερνετ, η ανάγκη για ενημέρωση των γονέων και των χρηστών καθίσταται σήμερα επιτακτική. Η προετοιμασία των ανηλίκων για τους κινδύνους του διαδικτύου πρέπει να ξεκινά από την ηλικία των 5 ετών. Οι ευρωπαίοι πολίτες σε ποσοστό 76%, εκτιμούν ότι ο κίνδυνος να πέσει κανείς θύμα ηλεκτρονικού εγκλήματος αυξήθηκε το 2013 σε σχέση με το 2012. Από την άλλη πλευρά, όλο και περισσότεροι πολίτες της ΕΕ αισθάνονται ότι είναι καλά ενημερωμένοι για τους κινδύνους του ηλεκτρονικού εγκλήματος το 2013 σε σχέση με το 2012 (44% έναντι 38%).

Στην Ελλάδα, το 64% των χρηστών δεν έχει γνώση των κινδύνων του διαδικτύου, ενώ 50% δεν χρησιμοποιεί καν μέτρα προστασίας και προφύλαξης. Άλλωστε, τα λογισμικά φίλτρα που κυκλοφορούν στο εμπόριο, με τα οποία μπορεί να αποκλεισθεί η προσπέλαση σε τόπους του κυβερνοχώρου με παράνομο ή επιβλαβές περιεχόμενο, μπορούν να αντιμετωπίσουν ένα τμήμα μόνο των απειλών του διαδικτύου, καθώς όπως αναλύθηκε ανωτέρω οι κίνδυνοι ελλοχεύουν παντού, σε chat rooms, σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, σε φαινομενικά «ακίνδυνες» ιστοσελίδες, οι οποίες όμως μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν από επιτήδειους για εγκληματικούς σκοπούς.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η ανάγκη πρόληψης και προστασίας κατά του ηλεκτρονικού εγκλήματος καθίσταται σήμερα, στην εποχή της τεχνολογίας, επιτακτική. (Παπαπροδρόμου, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΥΒΡΙΣΤΙΚΑ, ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΒΙΑΣΤΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Τα ηλεκτρονικά δίκτυα αποτελούν αφενός μεν μέσα άντλησης, διακίνησης, συνεχούς ροής και ανταλλαγής πληροφοριών και δεδομένων από απόσταση, αφετέρου δε μέσα επεξεργασίας αυτών των πληροφοριών. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί η εξής ιδιαιτερότητα: για να συμμετέχει κάποιο άτομο σε ένα ηλεκτρονικό δίκτυο, είναι υποχρεωτικό να συμβληθεί εκ των προτέρων με τον πάροχο και να γνωστοποιήσει σε αυτόν ορισμένα προσωπικά δεδομένα, όπως ονοματεπώνυμο, αριθμό τηλεφώνου και άλλα στοιχεία. Το άτομο, επομένως, αυτοεκτίθεται αναγκαστικά, ειδήλλως, στερείται τη δυνατότητα εισόδου στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα. Μάλιστα, πέρα από την παροχή αυτών των προσωπικών στοιχείων, το άτομο εκουσίως προβαίνει σε δημοσίευση επιπρόσθετων ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, αλλά και στιγμών σε χώρους κοινωνικής δικτύωσης. Η συλλογή των προσωπικών δεδομένων των χρηστών ή συνδρομητών των ηλεκτρονικών δικτύων δεν συνιστά εξ ορισμού απειλή για τον ιδιωτικό τους βίο. Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αυτά ακριβώς τα δεδομένα που δημοσιοποιούνται ή απλώς κυκλοφορούν μέσω του προσωπικών ηλεκτρονικών συνομιλιών παραβιάζονται και γίνονται όπλο κακόβουλων χρηστών για εγκληματικές ενέργειες, όπως η αποστολή υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών μηνυμάτων κατά των ίδιων των ιδιοκτητών των δεδομένων αυτών (Νούσκαλη, 2004, σ. 120). Ποια, όμως, είναι η προστασία των δεδομένων αυτών;

4.1 Συνταγματική προστασία

Ένα πλέγμα συνταγματικών διατάξεων κατοχυρώνουν το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο ή, αλλιώς, το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, καθώς επίσης και το δικαίωμα του απορρήτου των επικοινωνιών, και τα ανάγουν σε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα. Το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αναγορεύει τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου σε θεμελιώδη αρχή του πολιτεύματος, επίκεντρο της συνταγματικής τάξης και πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. Το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνει την ελευθερία αυτή μέσω τριών περιορισμών, τον σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων, την τήρηση του Συντάγματος και τη μη προσβολή των χρηστών ηθών. Με την αναθεώρηση του 2001 προσετέθη στο Σύνταγμα το άρθρο 5^Α, το οποίο στην δεύτερη παράγραφο του τυποποιεί το δικαίωμα

συμμετοχής του ατόμου στην Κοινωνία της Πληροφορίας και επιτάσσει ότι το κράτος υποχρεούται να διευκολύνει την πρόσβαση στις ηλεκτρονικές διακινούμενες πληροφορίες, καθώς και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους, τηρουμένων των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9^Α και 19 του Συντάγματος (Μήτρου, 2006, σ. 35).

Επιπλέον, το άρθρο 9 παρ. 1 του Συντάγματος διακηρύσσει το απαραβίαστο του πυρήνα της ιδιωτικής ζωής του ατόμου. Ο δικαιολογητικός λόγος της ρύθμισης ήταν η αποτροπή των κινδύνων ηλεκτρονικής παρακολούθησης και επιτήρησης του ιδιωτικού βίου από την πολιτεία. Η ως άνω διάταξη καθιερώνει ένα αρνητικό δικαίωμα, το οποίο συνίσταται στην υποχρέωση του κράτους να απέχει από αυθαίρετες ενέργειες που παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου. Η έννοια του ιδιωτικού βίου είναι σχετική και καλύπτει το κάθε κομμάτι της ζωής του ατόμου, που αυτό επιθυμεί να αποκρύψει από τρίτα πρόσωπα. Επομένως, δεν περιορίζεται στο στενό πλαίσιο της προσωπικής ζωής του ατόμου, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει και την κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική του ζωή. Μετά την αναθεώρηση του 2001, το άρθρο 9^Α κατοχυρώνει ως απαραβίαστο το δικαίωμα της προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων του ατόμου, δηλαδή το δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης ή άλλως του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου (Γεωργιάδη, 2007).

4.2 Το δίκαιο στην Ευρώπη και διεθνώς

Ο χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο άρθρο 8 ορίζει πως κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών του δεδομένων. Η επεξεργασία τους θα πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων ή για σαφώς προσδιορισμένους από το νόμο σκοπούς. Ακόμη, κατοχυρώνεται το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων για πρόσβαση σε αυτά, καθώς και το δικαίωμα διόρθωσής τους. Σύμφωνα με το Χάρτη η τήρηση των σχετικών κανόνων οφείλει να βρίσκεται υπό τον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής του κάθε κράτους μέλους.

Στο πνεύμα του Χάρτη κινείται η Οδηγία 95/46/EK της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Οδηγία εκδόθηκε με σκοπό την πλήρη εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας των κρατών μελών για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, θέτοντας τις νόμιμες προϋποθέσεις για τη θεμιτή επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, με την ίδρυση

υποχρεώσεων και την αναγνώριση δικαιωμάτων, τα οποία εξοπλίζονται με ένδικα μέσα και επιβολή κυρώσεων (Αρκουλή, 2010, σ. 1-5). Το περιεχόμενο της παρούσας Οδηγίας θα αναλυθεί σε επόμενο υποκεφάλαιο, όπως επίσης και του Κανονισμού 2016/679 που την κατήργησε.

Παράλληλα, η Οδηγία 97/66/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα», ανταποκρίθηκε στην ανάγκη θέσπισης μιας ειδικότερης ρύθμισης στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Ωστόσο, η συνεχής βελτίωση όχι μόνο των τηλεπικοινωνιακών υποδομών και υπηρεσιών, αλλά και της πληροφορικής και του διαδικτύου οδήγησε αναπόφευκτα στην έντονη αμφισβήτηση της ρυθμιστικής ικανότητας της παραπάνω Οδηγίας και στην δημιουργία μειζόνων ερμηνευτικών ζητημάτων, όπως αυτό της εφαρμογής των κανόνων της στο διαδίκτυο.

Ως εκ τούτου, ο κοινοτικός νομοθέτης προχώρησε στην κατάργηση της Οδηγίας 97/66/EK και την αντικατάστασή της από την Οδηγία 2002/58/EK «περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών». Η εν λόγω Οδηγία τυγχάνει εφαρμογής στο πλαίσιο παροχής διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών επικοινωνιών σε δημόσια δίκτυα ηλεκτρονικής επικοινωνίας, ήτοι υπηρεσιών σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας, καθώς επίσης και υπηρεσιών που παρέχονται μέσω διαδικτύου. Κατ' ουσίαν μετατρέπει τις γενικές αρχές που θεσπίστηκαν στην Οδηγία 95/46/EK σε συγκεκριμένους κανόνες για τον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Ενδεικτικά η ανωτέρω Οδηγία περιλαμβάνει ένα πλέγμα κανόνων που αφορούν τις προϋποθέσεις επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ρυθμίσεις για το απόρρητο και την ασφάλεια των επικοινωνιών κ.α. Προβλέπει, επίσης, ευχέρεια στο κράτη μέλη να επιτρέπουν την φύλαξη τέτοιων δεδομένων για ορισμένο χρονικό διάστημα για λόγους, που αφορούν μεταξύ άλλων και την διερεύνηση, διαπίστωση και δίωξη ποινικών αδικημάτων (Μήτρου, 2004).

Λόγω της ευχέρειας που δόθηκε στα κράτη-μέλη δημιουργήθηκε νομοθετική ανομοιομορφία στην Ευρώπη, η οποία οδήγησε σε νόθευση του ανταγωνισμού, καθώς είχε ως συνέπεια την άνιση επιβάρυνση των εταιριών που παρέχουν υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και δραστηριοποιούνται σε κράτη- μέλη που θέσπισα το μέτρο της υποχρεωτικής διατήρησης. Με σκοπό την εναρμόνιση των εθνικών

ρυθμίσεων ψηφίστηκε η Οδηγία 2006/24/EK. Συνοπτικά, οι ρυθμίσεις της Οδηγίας εισάγουν απόκλιση από την προηγούμενη, καθώς προβλέπουν υποχρεωτική προληπτική διατήρηση των εξωτερικών στοιχείων της επικοινωνίας κάθε χρήστη από τους παρόχους διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίου δικτύου επικοινωνιών για χρονικό διάστημα από έξι μήνες έως δύο έτη από την ημερομηνία της επικοινωνίας. Αντιθέτως, η διατήρηση δεδομένων που αποκαλύπτουν το περιεχόμενο των επικοινωνιών απαγορεύεται ρητώς (Πινακίδη 2007, σ. 435-436).

Στο πλαίσιο της τεχνολογικής ανάπτυξης και των λοιπών εξελίξεων στην αγορά, το πλαίσιο των κοινοτικών ρυθμίσεων για τα δίκτυα και τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών επανεξετάζεται και αναθεωρείται τακτικά. Υπό αυτό το πρίσμα ψηφίστηκε και η Οδηγία 2009/136/EK. Οι κυριότερες τροποποιήσεις που επέφερε η Οδηγία είναι οι ακόλουθες: επαναδιατυπώνεται ο ορισμός των δεδομένων θέσης και της παραβίασης προσωπικών δεδομένων, και καταργείται ο ορισμός της κλήσης. Αναφορικά με τα μέτρα ασφαλείας που υποχρεούται να λαμβάνει ο φορέας παροχής διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, αυτά θα πρέπει να εγγυώνται ότι πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα των χρηστών έχει μόνο εξουσιοδοτημένο προσωπικό, θα προστατεύουν από παραβιάσεις τα δεδομένα αυτά και θα διασφαλίζουν την εφαρμογή της πολιτικής ασφάλειας σε σχέση με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Σε περίπτωση παραβίασης ο πάροχος βαρύνεται με την υποχρέωση γνωστοποίησης της παραβίασης στην αρμόδια εθνική αρχή, ενώ στην περίπτωση κινδύνου πρόκλησης επιπτώσεων στα προσωπικά δεδομένα και στην ιδιωτική ζωή ενός χρήστη, τότε υποχρεούται σε γνωστοποίηση και στον ενδιαφερόμενο. Τέλος, τα φυσικά και νομικά πρόσωπα τα οποία θίγονται από παραβιάσεις των εθνικών διατάξεων που θεσπίστηκαν για την προστασία των χρηστών, όσο και οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών έχουν έννομο συμφέρον να προσβάλλουν τις εν λόγω παραβάσεις ενώπιον των δικαστηρίων και να ζητήσουν τον τερματισμό ή την απαγόρευσή τους (Αρκουλή, Κ. Γ., 2010).

4.2.1 Η Οδηγία 95/46/EK

Σύμφωνα με τα άρθρα 2 στοιχείο α' της Οδηγίας 95/46/EK και 2 στοιχείο α' του Ν. 2472/1997, προσωπικό δεδομένο αποτελεί κάθε (προσωπική) πληροφορία, που

αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο, όπως το όνομα και το επάγγελμά του, η ηλικία του, η θρησκεία του, τα πολιτικά του φρονήματα, η υγεία του, η ερωτική του ζωή, η οικογενειακή του κατάσταση κ.α. Τόσο ο κοινοτικός όσο και ο έλληνας νομοθέτης, λοιπόν, υιοθέτησαν έναν εξαιρετικά ευρύ (καθολικό) ορισμό της έννοιας των προσωπικών δεδομένων που περιλαμβάνει κάθε πληροφορία, η οποία είναι δυνατόν να συσχετιστεί με ένα πρόσωπο ανεξάρτητα από το ποια πτυχή της ζωής αφορά. Το πρόσωπο αυτό θα πρέπει να είναι γνωστό ή να μπορεί να προσδιοριστεί αμέσως ή εμμέσως βάσει του αριθμού της ταυτότητάς του ή βάσει στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτική ή κοινωνική. Επομένως, αν μια πληροφορία δεν συνδέεται με εξατομικευμένο πρόσωπο, δεν αποτελεί προσωπικό δεδομένο (Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου 2007, σ. 33-34).

Η Οδηγία 95/46/EK δεν περιείχε ακριβή ορισμό των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν την υγεία του προσώπου. Ωστόσο, περιείχε αναφορές στις αιτιολογικές της σκέψεις και ορισμένες σαφείς ρυθμίσεις σχετικά με τα δεδομένα που αφορούν την υγεία. Στο πλαίσιο αυτό, η Οδηγία 95/46/EK, αφού προσδιόριζε στην αιτιολογική σκέψη υπ' αρ. (33) τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (δηλαδή, τα ευαίσθητα δεδομένα) ως τα δεδομένα που εκ φύσεως ενδέχεται να θίξουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες ή την ιδιωτική ζωή του προσώπου, συμπεριελάμβανε ρητά σε αυτά και τα δεδομένα που αφορούν την υγεία, κατοχυρώνοντας καταρχήν την απαγόρευση επεξεργασίας τους καθώς, επίσης, και την κατ' εξαίρεση δυνατότητα παρεκκλίσεων από την απαγόρευση αυτή, ενώ στην αμέσως επόμενη αιτιολογική σκέψη υπ' αρ. (34) προβλεπόταν η δυνατότητα παρεκκλίσεων από την απαγόρευση αυτή και για λόγους δημοσίου συμφέροντος .

Αντίστοιχα, στο άρθρο 8 της Οδηγίας 95/46/EK διατυπωνόταν, στην παρ. 1, ρητά ο κανόνας της καταρχήν απαγόρευσης επεξεργασίας των ειδικών κατηγοριών δεδομένων, μεταξύ των οποίων και τα δεδομένα που αφορούν την υγεία, ενώ στις παρ. 2 και 3 κατοχυρωνόταν η δυνατότητα της κατ' εξαίρεση επεξεργασίας των δεδομένων αυτών, μέσω της θέσπισης ειδικών νομικών βάσεων για την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων. Σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων που αφορούν την υγεία, η πλέον ενδεδειγμένη νομική βάση για την κατ' εξαίρεση σύννομη επεξεργασία τους κατοχυρωνόταν στην παρ. 3 του άρθρου 8: «3. Η παρ. 1 δεν ισχύει εφόσον η επεξεργασία των δεδομένων είναι αναγκαία για την ιατρική πρόληψη ή διάγνωση, την παροχή ιατροφαρμακευτικής αγωγής ή τη διαχείριση των ιατροφαρμακευτικών

υπηρεσιών, η δε επεξεργασία των δεδομένων αυτών εκτελείται από κατ' επάγγελμα θεράποντα της υγείας υποκείμενο στο επαγγελματικό απόρρητο το οποίο προβλέπει το εθνικό δίκαιο ή από άλλο πρόσωπο το οποίο ομοίως υπέχει αντίστοιχη υποχρέωση».

Από την άλλη βέβαια, στο άρθρο 6 της Οδηγίας ορίζεται πως είναι επιτρεπτή η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για την εκπόνηση έρευνας για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς, εφόσον εκτελείται κατά τρόπο θεμιτό και σύννομο έναντι των ενδιαφερομένων προσώπων, αφορά δεδομένα κατάλληλα και συναφή προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς και όχι υπερβολικά σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται, και οι εν λόγω σκοποί είναι σαφείς, νόμιμοι και καθορισμένοι κατά την συλλογή των δεδομένων.

Ακόμη θα πρέπει τα προσωπικά δεδομένα να διατηρούνται σε μορφή που επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των προσώπων στα οποία αναφέρονται, και μόνο κατά τη διάρκεια περιόδου που δεν υπερβαίνει την απαιτούμενη για την επίτευξη των σκοπών για τους οποίους έχουν συλλεχθεί ή για τους οποίους αργότερα υφίστανται επεξεργασία. Ωστόσο η Οδηγία παρέχει στα κράτη την διακριτική ευχέρεια να προβλέψουν κατάλληλες εγγυήσεις, προκειμένου να διατηρηθούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πέραν της περιόδου αυτής για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς (άρθρο 6 παρ. 1 στοιχείο ε').

Επιπρόσθετα, η μεταγενέστερη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς δεν θεωρείται ασυμβίβαστη με τους σκοπούς για τους οποίους έχουν προηγουμένως συλλεχθεί τα δεδομένα, εφόσον τα κράτη μέλη παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις (άρθρο 6 παρ. 1 στοιχείο β'), σε κάθε περίπτωση, εναπόκειται στον υπεύθυνο επεξεργασίας ο έλεγχος συνδρομής και στάθμισης των προϋποθέσεων νομιμότητας της επεξεργασίας (άρθρο 6 παρ. 2). Στόχος είναι τα δεδομένα να παραμείνουν στην σφαίρα επιρροής του, δίχως δηλαδή να διαβιβασθούν σε τρίτο πρόσωπο προτού ανωνυμοποιηθούν. Αξίζει να σημειωθεί πως, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η μεταγενέστερη επεξεργασία είναι συμβατή με τους κανόνες προστασίας των προσωπικών δεδομένων, πρέπει το αντικείμενο της έρευνας να είναι σαφώς και επαρκώς προσδιορισμένο, έτσι ώστε να είναι εύκολα αντιληπτό εάν τα συλλεχθέντα δεδομένα είναι απαραίτητα για τον επιδιωκόμενο σκοπό (Μενουδάκος και Κοτσαλής, 2021, σ. 82-85).

Η μεταγενέστερη αυτή επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς, που προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 εδάφιο β, αποτελεί και αντικείμενο της Γνώμης 3/2013 της Ομάδας Εργασίας, η οποία συστάθηκε με βάση το άρθρο 29 της εν λόγω οδηγίας, και της οποίας ο ρόλος, κατ' άρθρο 29 παράγραφος 1, είναι συμβουλευτικός. Σύμφωνα με αυτή την γνώμη, η δυνατότητα που παρέχει η οδηγία δεν καθιστά μια γενική εξαίρεση από τον κανόνα που είναι ο θεμιτός σκοπός επεξεργασίας, ούτε στοχεύει στην παροχή γενικής και αόριστης εξουσιοδότησης για μεταγενέστερη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για ερευνητικούς σκοπούς. Σε περίπτωση που ανακύπτει ένα ανάλογο ζήτημα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι περιστάσεις και οι παράγοντες για τον καθορισμό από τα κράτη των ορθών για την περίπτωση αυξημένων εγγυήσεων (Article 29 Data Protection Working Party, 2013).

Ωστόσο τα κράτη έχουν την διακριτική ευχέρεια να αποφασίζουν μέσω της νομοθεσίας τους τι είδους εγγυήσεις είναι οι κατάλληλες, εννοείται πάντως πως πρέπει να είναι τόσο αυξημένες, ώστε ο οποιοσδήποτε κίνδυνος για το υποκείμενο των δεδομένων να είναι ο κατά το δυνατόν ελάχιστος. Η Γνώμη επισημαίνει πως τα δεδομένα που συλλέχθηκαν για διαφορετικό σκοπό μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ιστορικούς, επιστημονικούς και στατιστικούς ερευνητικούς σκοπούς αποκλειστικά και μόνον εάν τα δεδομένα ανωνυμοποιηθούν, ψευδωνυμοποιηθούν ή, σε περίπτωση που κανένας απ' τους τρόπους αυτούς δεν μπορεί να εφαρμοστεί, εφόσον προηγουμένως θεσπιστούν κατάλληλα μέτρα ασφαλείας, όπως κρυπτογράφησης, περιορισμός της πρόσβασης μόνο στις εγκαταστάσεις του υπεύθυνου επεξεργασίας ή σε ελεγχόμενους χώρους, και παρεμβολή τρίτης έμπιστης οντότητας.

Η περαιτέρω χρήση των προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να γίνεται κατόπιν ρητής συγκατάθεσης των υποκειμένων των δεδομένων, και οποιαδήποτε εξαίρεση από τη λήψη συγκατάθεσης επιτρέπεται μόνον εφόσον προβλέπεται σε διάταξη νόμου που παρέχει επαρκείς εγγυήσεις για την προστασία των υποκειμένων των δεδομένων. Εάν προκύψει κάποια τυχόν αμφιβολία πρόσφορο είναι να επιλαμβάνεται της υπόθεσης η αρμόδια αρχή προστασίας δεδομένων. Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 7 στοιχείο στ' της Οδηγίας 96/46/EΚ επιτρέπεται η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, όταν είναι απαραίτητη για την ικανοποίηση του εννόμου συμφέροντος του τρίτου στον οποίο ανακοινώνονται τα δεδομένα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν προέχει το συμφέρον ή τα

θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες του προσώπου στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα (Γιαννόπουλος, 2013).

4.2.2 Ο Γενικός Κανονισμός 2016/679

Έπειτα από τέσσερα χρόνια διαπραγματεύσεων και 4.000 τροποποιήσεις πριν την υιοθέτησή του, υιοθετήθηκε στις 25 Μαΐου 2016 και εφαρμόζεται άμεσα στις έννομες τάξεις όλων των κρατών μελών της ΕΕ από τις 25 Μαΐου 2018, ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΓΚΠΔ – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679). Θεωρούμενος από πολλούς ως ορόσημο στη ρύθμιση της ιδιωτικότητας, ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ) της ΕΕ ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο για την προστασία των δεδομένων.

Ο Κανονισμός εφαρμόζεται σε κάθε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, είτε στο δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα, αποσκοπεί στο να δώσει τη δυνατότητα στους ιδιώτες να ελέγχουν οι ίδιοι την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων και εναρμονίζει το συνονθύλευμα των εθνικών νομοθεσιών για τα προσωπικά δεδομένα σε ολόκληρη την ΕΕ, με την εισαγωγή ενός νέου συνόλου πανευρωπαϊκών κανόνων άμεσης εφαρμογής, ώστε να τεθούν τα θεμέλια μιας ευημερούσας ενιαίας ψηφιακής αγοράς. Προς εκπλήρωση των σκοπών αυτών ο Κανονισμός εισάγει ένα εκτεταμένο πλέγμα δικαιωμάτων για τα υποκείμενα των δεδομένων και νέες υποχρεώσεις για τους υπεύθυνους επεξεργασίας (Πλιαβέσης, 2019, σ. 21-24)

Αναλύοντας τις διατάξεις του Κανονισμού, σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 1 του Κανονισμού 2016/679, *«απαγορεύεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό»*, των ευαίσθητων δηλαδή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Πολλές φορές, λοιπόν, προβαίνουν οι χρήστες των μέσων μαζικής δικτύωσης σε αποστολή τέτοιων ευαίσθητων προσωπικών τους δεδομένων, μέσω των λογαριασμών τους σε τρίτους χρήστες. Πόλυ διαδεδομένο είναι, επίσης, στην εποχή αυτή το sexting. Η ανταλλαγή δηλαδή σεξουαλικών μηνυμάτων ή γυμνών φωτογραφιών μέσω

διαδικτύου ή μέσω κινητών τηλεφώνων. Τα μηνύματα αυτά μπορεί να σταλούν σε ένα μόνο άτομο ή σε πλήθος ατόμων ενώ οι πιο κοινοί διαδικτυακοί τόποι όπου μπορεί να λάβουν χώρα τέτοια φαινόμενα είναι τα κοινωνικά δίκτυα και μέσω κινητών τηλεφώνων. Η γνωστοποίηση σε τρίτους μηνυμάτων ή φωτογραφιών σεξουαλικού περιεχομένου που αφορούν σε ανήλικους είναι μια πολύ σοβαρή παραβατική συμπεριφορά που μπορεί, κατά περίπτωση, να υπαχθεί στη νομοθεσία που απαγορεύει τη συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων.

Από την άλλη πλευρά, είναι σύνηθες και η δημοσιοποίηση μέσω των μέσων κοινών δικτύωσης προσωπικών δεδομένων, φανερών ανοιχτά στους υπόλοιπους χρήστες. Αυτό ακριβώς το περιεχόμενο των μηνυμάτων και των δημοσιεύσεων, είτε αυτούσιο είτε παραποιημένο ή αλλοιωμένο, μπορεί να αποτελέσει παράλληλα και περιεχόμενο μεταγενέστερων υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών μηνυμάτων. Δεν μπορεί να λογιστεί ως συγκατάθεση της παρ. 2 στοιχείο α του άρθρου 9 η δημοσιοποίηση των δεδομένων από το υποκείμενό τους για την επεξεργασία τους, εφόσον αυτά παρουσιαστούν παραποιημένα ή αλλοιωμένα. Σύμφωνα, λοιπόν, με το κείμενο του νέου Κανονισμού, όπως και με της παλαιότερης Οδηγίας 95/46/EK, τέτοιες ενέργειες αποτελούν παραβίαση των προσωπικών δεδομένων που εμπιστεύθηκε ο ιδιοκτήτης τους στον τελών την επεξεργασία. Σύμφωνα μάλιστα με το άρθρο 4 στοιχείο 12 του Κανονισμού, παραβίαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ορίζεται ως «η παραβίαση της ασφάλειας που οδηγεί σε τυχαία ή παράνομη καταστροφή, απώλεια, μεταβολή, άνευ άδειας κοινολόγηση ή πρόσβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που διαβιβάστηκαν, αποθηκεύτηκαν ή υποβλήθηκαν κατ' άλλο τρόπο σε επεξεργασία» (Κανέλλος, 2020).

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να αναφερθεί, ότι σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχείο δ του Κανονισμού 2016/679, τα προσωπικά στοιχεία πρέπει να ανταποκρίνονται προς της πραγματικότητα, δηλαδή να είναι επίκαιρα και ακριβή (αρχή της ποιότητας των δεδομένων) και προκειμένου να μπορέσουν να αξιοποιηθούν θα πρέπει να υποβάλλονται σε ενημέρωση, πράγμα που προϋποθέτει τη συμμετοχή του ενδιαφερομένου, ώστε να είναι εφικτή η διόρθωσή τους. Τα δυσμενή για το υποκείμενο προσωπικά δεδομένα που διαβιβάζονται κάθε φορά στον αποδέκτη πρέπει να είναι ακριβή και ενημερωμένα μέχρι το χρόνο της διαβίβασης. Η ακρίβεια και ενημέρωση των στοιχείων αποτελεί βάρος του υπεύθυνου επεξεργασίας και σε καμιά περίπτωση του υποκειμένου, το οποίο σε αντίθετη περίπτωση διατηρεί τα δικαιώματα που

προκύπτουν από τις σχετικές διατάξεις του νόμου και τις γενικές διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας. Γι' αυτό το λόγο απαγορεύεται η αξιοποίηση δεδομένων που δεν είναι επίκαιρα ή ακριβή και η αποστολή μηνυμάτων με περιεχόμενο τέτοια δεδομένα μπορεί να θεωρηθεί παραβίαση του Κανονισμού και κινδυνεύει να χαρακτηριστεί ως υβριστική, συκοφαντική ή εκβιαστική, ανάλογα με το κίνητρο του εκτελούντα την επεξεργασία.

Σε αντίστοιχες περιπτώσεις, όπου το υποκείμενο των δεδομένων διαπιστώσει λανθασμένα, ανακριβή ή μη επικαιροποιημένα προσωπικά του δεδομένα, έχει το δικαίωμα απαίτησης διόρθωσης και συμπλήρωσής τους από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, σύμφωνα με τον σκοπό επεξεργασίας (δικαίωμα διόρθωσης). Εναλλακτικά, μπορεί να απαιτήσει την διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (δικαίωμα στη λήθη), ενώ το υποκείμενο έχει ακόμα και το δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας, μεταξύ άλλων και όταν η ακρίβεια των δεδομένων είναι αμφισβητήσιμη, είτε η επεξεργασία είναι παράνομη (δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας).

Σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης του υπεύθυνου επεξεργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 77 του Κανονισμού, το υποκείμενο έχει δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε εποπτική αρχή που έχει ορίσει το κράτος-μέλος, με την επιφύλαξη άλλων διοικητικών ή δικαστικών προσφυγών. Εφόσον διαπιστωθεί πως το υποκείμενο των δεδομένων υπέστη υλική ή μη υλική ζημία από την επεξεργασία, που πραγματοποίησε ο υπεύθυνος επεξεργασίας, έχει δικαίωμα αποζημίωσης από τον τελευταίο, σύμφωνα με το άρθρο 82 του Κανονισμού. Η φύση της ευθύνης που υπέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι αυτής του διοικητικού προστίμου και εναπόκειται στην εκάστοτε εποπτική αρχή να ορίσει το ποσό του, με βάση τους γενικούς όρους του άρθρου 83 του Κανονισμού. Παράλληλα, ο Κανονισμός στο άρθρο 84 καλεί τα κράτη-μέλη να θεσπίσουν και άλλες αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις, επιπρόσθετα με το διοικητικό πρόστιμο που θα επιβληθεί (Μενουδάκος, και Κοτσαλής, 2021, σ. 73-75).

4.3 Το δίκαιο στην Ελλάδα

4.3.1 Ο Νόμος 2472/1997

Με το Ν. 2472/1997 η Ελλάδα ανταποκρίθηκε στο αίτημα των καιρών και συμμορφώθηκε προς την αντίστοιχη κοινοτική Οδηγία 95/46/EK για την προστασία

του πολίτη από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση η θέσπιση της ειδικής ρύθμισης δικαιολογείται από τη διαπίστωση ότι για την προστασία του ατόμου από την πληροφορική δεν αρκούν οι γενικές διατάξεις προστασίας της προσωπικότητας, αλλά επιβάλλονται ειδικές ρυθμίσεις, επειδή οι κίνδυνοι από την απεριόριστη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών είναι ασυγκρίτως πιο άμεσοι για το άτομο και την ιδιωτική από τις συνήθεις προσβολές της προσωπικότητας.

Περαιτέρω, από τις σχετικές διατάξεις του Ν. 2472/1997 προβλέπεται η διχοτόμηση των πληροφοριών σε απλά (προσωπικού χαρακτήρα) δεδομένα, τα οποία θεωρούνται «κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο δεδομένων» και σε ευαίσθητα δεδομένα, τα οποία αφορούν φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες. Η διχοτόμηση αυτή των πληροφοριών κρίθηκε απαραίτητη, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος του νόμου που συνίσταται στην αποτελεσματική προστασία του ατόμου από την ανέλεγκτη συλλογή και χρήση προσωπικών δεδομένων κατά τρόπο ρεαλιστικό, δίχως δηλαδή να προκαλεί η προστασία αυτή φραγμούς στην ομαλή καθημερινή οικονομική, επαγγελματική και κοινωνική δραστηριότητα (Σταθόπουλος, 2000, σ. 3 επ.).

Μπορεί, λοιπόν, να είναι επιτρεπτή η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων σε οποιαδήποτε από τις παρακάτω περιπτώσεις όπου το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του, εντάσσεται στο πλαίσιο της εκπλήρωσης μίας συμβατικής σχέσης στην οποία το υποκείμενο των δεδομένων είναι συμβαλλόμενο μέρος, είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρέωσης από το νόμο, αποσκοπεί στη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του προσώπου στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση έργου δημοσίου συμφέροντος ή κρίνεται αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος του υπεύθυνου επεξεργασίας, εφόσον δεν προέχει το συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων. Ειδικότερα στην περίπτωση της συγκατάθεσης, η τελευταία πρέπει να είναι ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή και εν πλήρη επιγνώσει και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα που το αφορούν.

Ωστόσο, η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα υπόκειται σε συγκεκριμένους κανόνες θεμιτής επεξεργασίας με σκοπό αφενός τη μείωση του κινδύνου προσβολής της προσωπικότητας του υποκειμένου των στοιχείων και αφετέρου στη διασφάλιση της δυνατότητας διαρκούς ελέγχου της επεξεργασίας τόσο από την πλευρά των υποκειμένων των προσωπικών στοιχείων όσο και από την πλευρά του κράτους. Με αυτά τα δεδομένα, κυρίαρχη αρχή αποτελεί η θεμιτή και νομική συλλογή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, η αρχή αυτή προβλέπει ότι τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να συλλέγονται με θεμιτό και νόμιμο τρόπο και η επεξεργασία πρέπει να επιδιώκει εκ των προτέρων καθορισμένους σκοπούς, οι οποίοι είναι σαφείς και νόμιμοι. Οι σκοποί που συνδέονται με τη συλλογή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο ειδικού προσδιορισμού το αργότερο τη στιγμή της συλλογής, ενώ πρέπει να είναι και πρόσφορα τα δεδομένα αυτά για την επιδίωξη του σκοπού αυτού.

Στις περιπτώσεις, λοιπόν, αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών μηνυμάτων με περιεχόμενο δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, που έχουν συλλεχθεί από προσωπικές συνομιλίες ή από δημοσιεύσεις του ίδιου του υποκειμένου, δεν νοείται σιωπηρή συγκατάθεση του υποκειμένου, καθώς προφανώς δεν έχει συναινέσει στην επεξεργασία των δεδομένων του για έναν καταφανώς ζημιογόνο για τον εαυτό του λόγο (Μπουτουνάς, 2012).

Σε οποιαδήποτε περίπτωση η συλλογή και αποθήκευση των πληροφοριών ελέγχεται ήδη, πριν από τη δυνατότητα της ενδεχόμενης κακής χρήσης και αξιοποίησης, από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, σύμφωνα με την προληπτική λειτουργία της προστασίας που παρέχεται (άρθρο 15 Ν. 2472/1997). Για το λόγο αυτό ιδρύονται τρία συστήματα προληπτικού ελέγχου:

- το σύστημα προηγούμενης έγγραφης γνωστοποίησης στην Αρχή της συλλογής, αρχειοθέτησης και εν γένει επεξεργασίας των δεδομένων από όλους τους κατόχους τους,
- σύστημα προηγούμενης άδειας από την Αρχή για την συλλογή και επεξεργασία εκείνων των δεδομένων που χαρακτηρίζονται ως ευαίσθητα και
- το σύστημα προηγούμενης ενημέρωσης του υποκειμένου, δηλαδή στο στάδιο πριν από την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Με τα άρθρα 15 επ. Ν. 2472/1997 προβλέπεται η σύσταση της Αρχής Προστασίας και κεντρικό όργανο για τον έλεγχο της εφαρμογής του νόμου και την προστασία από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Η Αρχή αυτή αποτελεί ανεξάρτητη αρχή και υπάγεται στον Υπουργό Δικαιοσύνης. Ο κάθε ενδιαφερόμενος έχει δικαίωμα να προσφύγει σε αυτή, εφόσον τα δικαιώματά του θίγονται, ενώ με την παράγραφο 7α, που προστέθηκε με το Ν. 2951/2001, το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων έχει το δικαίωμα να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστήριο και να ζητήσει την άμεση αναστολή ή μη εφαρμογή πράξης ή απόφασης που τον θίγει, εφόσον η επεξεργασία αυτή αποβλέπει στην αξιολόγηση της προσωπικότητάς του και ιδίως της αποδοτικότητάς του στην εργασία, της οικονομικής φερεγγυότητάς του, της αξιοπιστίας του και της εν γένει συμπεριφοράς του (Γέροντας, 2002, σ. 234-235).

4.3.2 Ο Νόμος 4624/2019

Μετά από χρονική αναμονή ενός περίπου έτους και δύο νομοπαρασκευαστικές επιτροπές, που συνήλθαν, για να εργαστούν επί του σχεδίου νόμου, κατ' εφαρμογή του Κανονισμού ΕΕ 679/2016, ψηφίστηκε ο Ν. 4624/2019. Ο εν λόγω νόμος δεν δικαιώνει την χρονική αναμονή του, δεδομένου του γεγονότος ότι παρουσιάζει ερμηνευτικά προβλήματα. ο Ν. 4624/2019 ατυχώς επαναδιατυπώνει διατάξεις του Γενικού Κανονισμού, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για Κανονισμό, ο οποίος έχει άμεση ισχύ και άρα μία τέτοιου είδους επαναδιατύπωση είναι εκ του περισσού.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 22 επαναδιατυπώνει τις διατάξεις του άρθρου 9 παρ. 2 στοιχεία β, ζ, η και θ προκειμένου να αποτελέσουν εσωτερικό δίκαιο, γεγονός μη απαραίτητο, εφόσον οι ανωτέρω διατάξεις έχουν άμεση ισχύ. Ο Γενικός Κανονισμός και οι εν γένει ρήτρες ανοίγματος, που θεσπίζει, δεν αποσκοπούν σε επαναδιατύπωση των διατάξεών του από τον νομοθέτη του κράτους-μέλους, διότι πρόκειται για κανονισμό με άμεση ισχύ και όχι για οδηγία. Προφανώς, στις διατάξεις του άρθρου 9 παρ. 1 θέτονται οι γενικές κατηγορίες των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Ο ακριβής προσδιορισμός τους επαφίεται στον ενωσιακό και τον εσωτερικό νομοθέτη. Οι τελευταίοι δεν καθορίζουν την νομική βάση του άρθρου 9 παρ. 1 του Κανονισμού με επαναδιατύπωση αυτής, αλλά εξειδικεύουν αυτήν, προσδιορίζοντας νομοθετικά ποια είναι τα ειδικότερα αυτά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που θεωρούνται ευαίσθητα και υπάγονται στις κατηγορίες του Κανονισμού (Χριστοδούλου, 2020).

Ο νομοθέτης κάνει χρήση μίας ακόμη ρήτρας ανοίγματος του Κανονισμού και δη αυτής του άρθρου 85 παρ. 1, σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη διά νόμου συμβιβάζουν το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του παρόντος κανονισμού με το δικαίωμα στην ελευθερία της εκφράσεως και πληροφορήσεως, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής εκφράσεως. Ο νομοθέτης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις νομολογιακές προσεγγίσεις του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, θεσπίζει τέσσερις νομικές βάσεις για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για τον ανωτέρω σκοπό.

Συγκεκριμένα, το άρθρο 28 παρ. 1 στοιχείο α προβλέπει την νομική βάση της συγκαταθέσεως, η οποία πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις των άρθρων 4 περ. 11 και 7 του Κανονισμού. Το δε άρθρο 28 παρ. 1 στοιχείο β θέτει ως νομική βάση για την συγκεκριμένη επεξεργασία τα προσωπικά δεδομένα να έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το ίδιο το υποκείμενο. Πρόκειται για νομική βάση αντίστοιχη της προβλεπόμενης στο άρθρο 9 παρ. 2 στοιχείο ε του Κανονισμού για τα προσωπικά δεδομένα ειδικών κατηγοριών. Οι ανωτέρω νομικές βάσεις επικεντρώνονται στην δεδηλωμένη και ελεύθερη βούληση του ίδιου του υποκειμένου των δεδομένων να τύχουν τα δεδομένα του επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής εκφράσεως. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα δικαίωμα αυτοδιαθέσεως του υποκειμένου των δεδομένων όσων αφορά στα προσωπικά δεδομένα του.

Ακολούθως, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 στοιχείο γ, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων επιτρέπεται όταν υπερέχει το δικαίωμα στην ελευθερία της εκφράσεως και το δικαίωμα της πληροφορήσεως έναντι του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του υποκειμένου, ιδίως για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος ή όταν αφορά σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δημοσίων προσώπων. Κατά το άρθρο 28 παρ. 1 στοιχείο δ, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων επιτρέπεται, όταν περιορίζεται στο αναγκαίο μέτρο για την εξασφάλιση της ελευθερίας της εκφράσεως και του δικαιώματος ενημερώσεως, ιδίως όταν αφορά σε ειδικών κατηγοριών δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και ποινικές διώξεις, καταδίκες και τα σχετικά με αυτές μέτρα ασφαλείας, λαμβάνοντας υπ' όψιν το δικαίωμα του υποκειμένου στην ιδιωτική και οικογενειακή του ζωή. Επομένως, όταν η απειλή δημοσιοποίησης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

δημοσίων προσώπων πραγματοποιείται εκβιαστικά με σκοπό την προσπόριση οικονομικού οφέλους, αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί παράνομη, καθώς δεν καλύπτει δημοσιογραφικούς σκοπούς.

Σημειώνεται, ότι μία περίπτωση επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής εκφράσεως εμπίπτει στην νομική βάση του άρθρου 28 παρ. 1 στοιχείο γ, όταν η στάθμιση των ανωτέρω δικαιωμάτων οδηγεί σε υπεροχή του δικαιώματος εκφράσεως και πληροφόρησης έναντι του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Αντιθέτως, όταν η στάθμιση των ανωτέρω δικαιωμάτων δεν καταλήγει σε υπεροχή του δικαιώματος εκφράσεως και πληροφόρησης, εξετάζεται εάν υπάρχει δυνατότητα η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων να περιοριστεί στο αναγκαίο μέτρο, ώστε να εξασφαλιστεί η ελευθερία εκφράσεως και το δικαίωμα ενημερώσεως, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 στοιχείο δ. Εν προκειμένω, δέον είναι να λαμβάνονται υπ' όψιν τα νομολογιακά κριτήρια, τα οποία έχουν διατυπωθεί από το ΕΔΔΑ, που είναι τα ακόλουθα: 1) κατά πόσον το συμβάν στο οποίο αφορά το δημοσίευμα είναι γενικότερου ενδιαφέροντος: η σύλληψη και καταδίκη ενός προσώπου είναι δημόσιο δικαστικό περιστατικό, συνεπώς ενδιαφέρει το κοινό, 2) κατά πόσον το θιγόμενο πρόσωπο είναι δημόσιο πρόσωπο, 3) πώς αποκτήθηκαν οι πληροφορίες και κατά πόσον ήταν αξιόπιστες: οι πληροφορίες προέρχονταν από την εισαγγελία και η ακρίβεια του περιεχομένου των δημοσιευμάτων δεν αμφισβητήθηκε από τους διαδίκους και 4) εάν το συμβάν συνέβαλε τουλάχιστον ως ένα βαθμό σε μία δημόσια συζήτηση γενικότερου ενδιαφέροντος (Καμίτση, 2019).

Όσον αφορά στο άρθρο 28 παρ. 2, ο νομοθέτης, εφαρμόζοντας το άρθρο 85 παρ. 2 του Κανονισμού, θεσπίζει εξαιρέσεις για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής και λογοτεχνικής εκφράσεως από συγκεκριμένες διατάξεις του Κανονισμού. Εν προκειμένω, πρέπει να τονιστεί η αστοχία του νομοθέτη να εξαιρέσει από την εφαρμογή το άρθρο 7, εφόσον επιλέγει ως νομική βάση για την εν λόγω επεξεργασία, την συγκατάθεση. Βέβαια, εξακολουθεί να εφαρμόζεται ο ορισμός της συγκαταθέσεως του άρθρου 4 παρ. 1 περ. 11 του Κανονισμού, ο οποίος είναι σαφής αναφορικά με τις προϋποθέσεις, που πρέπει να πληροί η συγκατάθεση. Ωστόσο, αποκλείεται, με τον τρόπο αυτό, το δικαίωμα ανακλήσεως της συγκαταθέσεως του υποκειμένου των δεδομένων (Πλιαβέσης, 2019).

Τέλος, για τις περιπτώσεις παραβίασης των προσωπικών δεδομένων προβλέπεται στο άρθρο 39 παρ. 1 του Ν. 4624/2019 διοικητικό πρόστιμο, ποσού έως 10.000.000 ευρώ, προσαρμοσμένο σύμφωνα με τους γενικούς όρους της παραγράφου 2. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το άρθρο 38 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις ως εξής για τις περιπτώσεις, μεταξύ άλλων, που: α) «ο δράστης επιτρέπει σε μη δικαιούμενα πρόσωπα να λάβουν γνώση των δεδομένων αυτών, φυλάκιση», β) «εάν η πράξη της παραγράφου 2 αφορά ειδικών κατηγοριών δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του άρθρου 9 παράγραφος 1 του Κανονισμού ή δεδομένα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα ή τα σχετικά με αυτά μέτρα ασφαλείας του άρθρου 10 του Κανονισμού, φυλάκιση τουλάχιστον 1 έτους και χρηματική ποινή έως 100.000 ευρώ, εάν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη», και γ) «με κάθειρξη μέχρι 10 ετών τιμωρείται ο υπαίτιος των πράξεων των προηγούμενων παραγράφων, εάν είχε σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος ή να προκαλέσει περιουσιακή ζημία σε άλλον ή να βλάψει άλλον και το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνει το ποσό των 120.000 ευρώ». Επομένως, αντίστοιχες θα είναι και οι κυρώσεις στις περιπτώσεις αποστολής υβριστικών, συκοφαντικών ή εκβιαστικών μηνυμάτων με περιεχόμενο τέτοια δεδομένα (Μενουδάκος, και Κοτσαλής, 2021).

Ειδικότερα, ο Γενικός Κανονισμός μπορεί να μην προβλέπει ποινικές κυρώσεις για την παραβίασή του, ωστόσο, στο άρθρο 84 προβλέπει την δυνατότητα του εθνικού νομοθέτη να τις θεσπίσει, υπό τον όρον της αποτελεσματικότητας-αποτρεπτικότητας και αναλογικότητάς τους. Ο εκτελεστικός του Γενικού Κανονισμού Ν. 4624/2019 εισήγαγε με το άρθρο 38 αυτού την ευρύτερη δυνατή ποινικοποίηση της παραβίασης προσωπικών δεδομένων, προβλέποντας ποινικές κυρώσεις για κάθε εκ δόλου παράβαση του νόμου αυτού και του Γενικού Κανονισμού, παράβαση διωκόμενη αυτεπαγγέλτως. Αυτό το άρθρο εισήγαγε δυο βασικές πλημμεληματικές μορφές παραβίασης: α) το ελαφρότερο πολύτροπο (διαζευκτικώς μικτό) έγκλημα της §1, για το οποίο τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 1 έτος όποιος προβαίνει σε οποιαδήποτε από τις παρακάτω αντικειμενικές υποστάσεις: Σημειώνεται ότι η αρχή «nullum crimen sine lege stricta» θα υπαγόρευε μάλλον να μην διώκεται ποινικώς συλλήβδην κάθε προσβολή της ιδιωτικής σφαίρας. Εξαιτίας μάλιστα της ευρείας διατυπώσεως του αντιστοίχου προϊσχύοντος άρθρου 22 ν. 2472/ 1997 είχε γεννηθεί αμφιβολία αναφορικά με το εύρος της ειδικής υπόστασης της ποινικώς κολάσιμης προσβολής

της ιδιωτικής σφαίρας. Σήμερα η ακόμη πιο απερίφραστη και ευρεία διατύπωση του άρθρου 38 του Ν. 4624/2019 δεν φαίνεται να καταλείπει περιθώρια αμφιβολιών για το νόημα του γράμματος της διατάξεως αυτής. Εξάλλου για το βαρύτερο έγκλημα της κοινολόγησης δεδομένων σε τρίτους της §2 διώκεται με φυλάκιση ακόμη και μακρότερη του 1 έτους εάν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη. Αυτή η ποινή μπορεί να επαπειληθεί στην περίπτωση των συκοφαντικών ηλεκτρονικών μηνυμάτων, καθώς σε αυτήν την περίπτωση ο δράστης επιτρέπει σε μη δικαιούμενα πρόσωπα να λάβουν γνώση των δεδομένων αυτών (Χριστοδούλου, 2020, σ. 165-166).

4.4 Ευθύνη των παρόχων υπηρεσιών διαδικτύου για σχόλια χρηστών που παραβιάζουν την ελευθερία της έκφρασης

Το ζήτημα της ευθύνης των ιδιοκτητών ιστολογίων για σχόλια τρίτων συνδέεται στενά με το ευρύτερο ζήτημα της ευθύνης των παρόχων online υπηρεσιών διαδικτύου, για κάθε είδους παράνομα περιεχόμενα που αναρτώνται και διακινούνται σε δικτυακούς τόπους, στο βαθμό που οι τελευταίοι συμβάλλουν ή παρέχουν τα μέσα για την ανάρτηση των περιεχομένων αυτών, μέσω blogs, mailing lists, newsgroups και ιστοσελίδες που φιλοξενούν.

Με την έννοια «πάροχος» εννοούμε τόσο τον πάροχο που φιλοξενεί περιεχόμενα (hosting provider) όσο και τον πάροχο πρόσβασης. Ο πρώτος μπορεί να φιλοξενεί ιστοσελίδες (blogs) ή δηλώσεις σε δική του ιστοσελίδα, ενώ ο δεύτερος μπορεί να παρέχει σε ιδιώτη τα μέσα, για να δημιουργήσει και να ανεβάσει στο διαδίκτυο πλήρη διαδικτυακό τόπο (Καράκωστας, 2005).

Το ερώτημα, που τίθεται εδώ είναι αν πρέπει οι πάροχοι, λόγω της δραστηριότητάς τους, να εξομοιωθούν με παρόχους περιεχομένων «content providers», ώστε να καθίστανται αυτομάτως υπεύθυνοι για τα παρανόμου και επιβλαβούς περιεχομένου «Gigabytes», που διακινούνται μέσω των διακομιστών τους, στο μέτρο που είναι, από τεχνικής άποψης, δυνατός ο έλεγχος από αυτούς του περιεχομένου ή μήπως πρέπει, αντίθετα, να συνεχίσουν να χαρακτηρίζονται ως κοινοί πάροχοι τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και, άρα, μη υπεύθυνοι για τα διακινούμενα περιεχόμενα;

Στα παραδοσιακά Μέσα ο διευθυντής σύνταξης της εφημερίδας, ο οποίος είναι ένας από τους υπεύθυνους για την τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων κατά το Ν.

1178/1982, ευθύνεται για τον έλεγχο του θεμιτού του περιεχομένου των δημοσιεύσεων, στο πλαίσιο της υποχρέωσης «εκδοτικής επιμέλειας». Έτσι, κάθε δημοσίευμα, πριν δει το φως της δημοσιότητας, περνάει μέσα από το φίλτρο του διευθυντή σύνταξης. Στο διαδίκτυο όμως, το περιεχόμενο, που αναρτούν οι χρήστες, συνήθως, δημοσιεύεται χωρίς, προγενέστερο έλεγχο. Παράλληλα, ένα άλλο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τα παραδοσιακά μέσα από τα διαδικτυακά είναι ότι η αποκατάσταση μπορεί να επέλθει μόνο με νέα δημοσίευση ή με νέα εκπομπή, ενώ στα διαδικτυακά μέσα είναι τεχνικά δυνατή και εύκολη η απόσυρση των παράνομων ή προσβλητικών ισχυρισμών (Σωτηρόπουλος, 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορετική φύση του διαδικτύου και των συμμετοχικών Νέων Μέσων, η ευρωπαϊκή νομοθεσία προέβλεψε διατάξεις αρκετά επιεικείς για τους παρόχους φιλοξενίας. Σε δυο διαφορετικές διατάξεις της, στα άρθρα 14 και 15, η Οδηγία 31/2000 για το ηλεκτρονικό εμπόριο, θέσπισε ένα καθεστώς απαλλαγής από την ευθύνη τους, ενώ η Οδηγία 2002/58/EK και ο Γενικός Κανονισμός 2016/679 δεν προβλέπουν κάποια υποχρέωση ελέγχου και αναφοράς των πληροφοριών που μεταδίδονται και αποθηκεύονται. Έτσι, το άρθρο 15 της Οδηγίας 31/2000, απευθυνόμενο στο σύνολο των παρόχων υπηρεσιών, προβλέπει την αρχή της απουσίας γενικής υποχρέωσης ελέγχου. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή:

1. Τα κράτη-μέλη δεν επιβάλλουν στους φορείς παροχής υπηρεσιών, για την παροχή των υπηρεσιών, που αναφέρονται στα άρθρα 12, 13 και 14, γενική υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών, που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν ούτε γενική υποχρέωση δραστηρίας αναζήτησης γεγονότων ή περιστάσεων, που δείχνουν, ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητες.

2. Τα κράτη-μέλη δύνανται να υποχρεώσουν τους φορείς παροχής υπηρεσιών της Κοινωνίας της Πληροφορίας, να ενημερώνουν, πάραυτα, τις αρμόδιες κρατικές αρχές για τυχόν υπόνοιες περί χορηγούμενων παρανόμων πληροφοριών ή δραστηριοτήτων, που επιχειρούν αποδέκτες των υπηρεσιών τους ή να ανακοινώνουν στις αρμόδιες αρχές, κατ' αίτησή τους, πληροφορίες, που διευκολύνουν την εντόπιση αποδεκτών των υπηρεσιών τους με τους οποίους έχουν συμφωνίες αποθήκευσης (Βαγενά, 2000).

Το άρθρο 14 θέτει, στη συνέχεια, τους όρους απαλλαγής από την ευθύνη των παρόχων φιλοξενίας (webhosts):

1. Τα κράτη-μέλη διασφαλίζουν ότι σε περίπτωση παροχής μιας υπηρεσίας της Κοινωνίας της Πληροφορίας, η οποία συνίσταται στην αποθήκευση πληροφοριών παρεχομένων από έναν αποδέκτη υπηρεσίας, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής της υπηρεσίας για τις πληροφορίες, που αποθηκεύονται, μετά από αίτηση αποδέκτη της.

Παρόλο, που η οδηγία δεν προβλέπει σε, ποιες περιπτώσεις ο πάροχος θεωρείται ότι έχει λάβει επαρκή γνώση του αποθηκευμένου παράνομου περιεχομένου, συνάγεται από τα 14-3 και 17-1 σε συνδυασμό με το σημείο 40 της εισηγητικής έκθεσης, ότι τα κράτη-μέλη καλούνται να υιοθετήσουν ειδικές διαδικασίες για τη γνωστοποίηση, απόσυρση και ενδεχομένως επαναφορά των αμφισβητούμενων ιστοσελίδων.

Έτσι, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του ΠΔ 131/2003 που εισήγαγε την παραπάνω Οδηγία στην ελληνική νομοθεσία, οι υπεύθυνοι των διαδικτυακών τόπων απαλλάσσονται, μεν, από κάθε υποχρέωση προληπτικού ελέγχου του περιεχομένου, υποχρεούνται δε να λειτουργούν με μεγάλη αμεσότητα (όπως επιβάλλεται από τη φύση του διαδικτύου) όταν έχουν ενημερωθεί, ότι υπάρχει παράνομο υλικό, στο πλαίσιο της υποχρέωσής τους για κατασταλτικό έλεγχο.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, εξυπακούεται πως φέρει πλήρη ευθύνη ο πάροχος εκείνος, ο οποίος δηλώνει, πως το περιεχόμενο που προσφέρει, ελέγχεται από τις δικές του υπηρεσίες. Στην περίπτωση αυτή, ευθύνεται, πλήρως τόσο για τις δηλώσεις, που ηθελημένα δημοσιεύονται στο διαδίκτυο με τη βοήθειά του όσο και για εκείνες, που δημοσιεύονται χωρίς τη θέλησή του (Εφετείο Παρισιού, απόφαση 7.7.2006, Tiscali Media c / Dargaud Lombardet Sté Lucky Comics).

3 Επίλογος

3.1 Σύνοψη και συμπεράσματα

Από τα εργαλεία που αναπτύχθηκαν στην παρούσα εργασία, εξετάστηκε η ποινική αντιμετώπιση της εξύβρισης και συκοφαντικής δυσφήμισης στο διαδίκτυο, μέσω των άρθρων 361 επ.. ΠΚ. Αυτό που φαίνεται είναι πως νομολογιακά πριν τις νομοθετικές μεταβολές του Ν. 4619/2019, τα ελληνικά δικαστήρια στην μειοψηφία τους αντιμετώπιζαν τις περιπτώσεις εξύβρισης και συκοφαντικής δυσφήμισης μέσω διαδικτύου ως διά του Τύπου τελούμενη εξύβριση ή συκοφαντική δυσφήμιση (ΠολΠρΑθ 1765/2015), αφού επικρατούσα άποψη ήταν πως αφού το διαδίκτυο και η τηλεόραση δεν αποτελούν τυπογραφία, ούτε θεωρούνται μηχανικά μέσα πολλαπλασιασμού χειρογράφων δεν στοιχειοθετούν αδίκημα τελούμενο δια του τύπου, και άρα πρέπει να εφαρμοστούν οι διατάξεις του κοινού ποινικού δικαίου (ΑΠ 192/2017). Το πρόβλημα ήταν πως η καταχώριση στο διαδίκτυο κειμένου με δυσφημιστικά γεγονότα και η ανακοίνωση από τηλεοράσεως δυσφημιστικών γεγονότων δεν στοιχειοθετούν αδίκημα τελούμενο δια του τύπου, αφού το διαδίκτυο και η τηλεόραση δεν αποτελούν τυπογραφία, ούτε θεωρούνται μηχανικά μέσα πολλαπλασιασμού χειρογράφων και δεν θεωρούνται «τύπος» ή «έντυπο» (ΑΠ 726/2010, ΑΠ 1030/2009, ΝΟΜΟΣ, 345/2002 ΝΟΒ 2002, ΑΠ 136/2000 ΠοινΧρ 2000). Με τις νομοθετικές αλλαγές που επέφερε ο Ν. 4619/2019, η παραπάνω υπαγωγή δεν είναι πλέον αναγκαία, καθώς προστέθηκε ως επιβαρυντική περίπτωση, η περίπτωση της πράξης που τελείται δημόσια ή μέσω διαδικτύου (ΑΠ 1432/2019). Ωστόσο, η νεότερη διάταξη, παρότι τυποποιεί διακεκριμένη παραλλαγή του εγκλήματος, είναι επιεικέστερη σε σχέση με την προηγούμενη.

Στην περίπτωση του cyberbullying παρά το γεγονός πως έχει καταστεί ιδιαίτερα διαδεδομένο την τελευταία δεκαετία, ο έλληνας νομοθέτης δεν έχει ακόμη προβεί στην πρόβλεψη μιας ρητής νομοθετικής διάταξης που να ποινικοποιεί τέτοιες εγκληματικές συμπεριφορές, παρά μόνο επαφίεται στην έμμεση αντιμετώπιση αυτών των περιστατικών μέσω του άρθρου 312 παρ. 4 του Ν.4332/2015, το οποίο και προβλέπονταν και στον παλαιό Ποινικό Κώδικα. Η διαφορά της καινούργιας διάταξης από την προηγούμενη έγκειται στο γεγονός πως πλέον το πεδίο εφαρμογής της διάταξης περιορίζεται, καθώς απαιτείται μια σχέση εξάρτησης μεταξύ του θύματος και του δράστη που δεν προβλέπονταν ως προϋπόθεση για την πλήρωση της αντικειμενικής υποστάσεως του προηγούμενου άρθρου.

Περαιτέρω, στην παρούσα εργασία εντοπίστηκαν ζητήματα παραβίασεως προσωπικών δεδομένων στις περιπτώσεις που το περιεχόμενο των εν λόγω μηνυμάτων συνίσταται από δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του θύματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις εφαρμογή έχουν οι διατάξεις του Ν. 4624/2019 και επικουρικά οι διατάξεις του Γενικού Κανονισμού 2016/679. Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε έγινε αντιληπτό πως ο Γενικός Κανονισμός είναι ένα νομοτεχνικά άρτιο νομοθέτημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από πληρότητα και σαφήνεια, ενώ ο έλληνας νομοθέτης δεν αξιοποιεί με τον καλύτερο τρόπο τις ρήτρες ανοίγματος, που προβλέπει αυτός, και χάνει μια πρωτοφανή ευκαιρία να διασφαλίσει την προστασία των προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες με το Ν. 4624/2019.

3.2 Όρια και περιορισμοί της έρευνας

Για την πραγματοποίηση της παρούσας μελέτης συναντήθηκαν εμπόδια όσον αφορά την ελλιπή βιβλιογραφία που αφορά συγκεκριμένα την παραβίαση προσωπικών δεδομένων μέσω κάποιου άλλου χρήστη των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, σε αντίθεση με την ποικιλία βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας που συναντήθηκε πάνω στην παραβίαση προσωπικών δεδομένων από τους δημιουργούς και διαχειριστές των υπηρεσιών των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Ως προς τα όρια της έρευνας, αυτά περιορίστηκαν στην παρούσα χρονική και τοπική πραγματικότητα και δεν μπορούσε να ερευνηθεί το θέμα διαχρονικά, λόγω της δυναμικότητας που παρουσιάζει το διαδίκτυο και η τεχνολογία των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Επομένως, προφανώς και δεν μπορούσαν να ερευνηθούν μεταγενέστερες προσπάθειες του νομοθέτη να οριοθετήσει νομοθετικά την δραστηριότητα στις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

3.3 Μελλοντικές Επεκτάσεις

Λόγω της δυναμικής που έχει ο τομέας του διαδικτύου και ειδικότερα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, είναι επιτακτική η παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων από τους μελλοντικούς ερευνητές, ώστε να παρασχεθεί η κατάλληλη κάθε φορά καθοδήγηση του νομοθέτη να λάβει τα καταλληλότερα μέτρα για την οριοθέτηση του τομέα αυτού, περιορίζοντας στον μικρότερο δυνατό βαθμό τις συνταγματικές ελευθερίες του ατόμου.

Βιβλιογραφία

Ελληνικές

Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, Ε., 2007. *Προσωπικά Δεδομένα*.

Αντωνιάδου, Ν. και Κόκκινος, Μ., 2013. Κυβερνο-εκφοβισμός και κυβερνο-θυματοποίηση σε παιδιά και εφήβους: Συχνότητα εμφάνισης και παράγοντες επικινδυνότητας. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 1 (1), σελ. 138-169.

Αρκουλή, Κ. Γ., 2010. *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, Σειρά Μελετών Αστικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη.

Βαγενά, Ε., 2000. *Ευθύνητων Internet Service Providers*, ebusiness forum.

Βλαχόπουλος, Σ., 2017. *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Βόζεμπεργκ, Ε., 2016. *Ηλεκτρονικό έγκλημα και ... τιμωρία;* στο Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, Νομική Βιβλιοθήκη.

Γέροντας, Α., 2002. *Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων*, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Γεωργιάδη, Γ., 2007. Ο ν. 3471/2006 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, *Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου*, 18.

Γιαννακούλα, Α. και Μηλαπίδου, Μ., 2017. *Προστασία επικοινωνίας και εξυβριστικές, συκοφαντικές, απειλητικές ή εβιαστικές τηλεφωνικές κλήσεις ή μηνύματα*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Γιαννόπουλος, Γ. 2013. *Η ευθύνη των παρόχων υπηρεσιών στο Internet*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Δαγτόγλου, Π. Δ., 2012. *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Δαλακούρας, Θ., 2019. *Ηλεκτρονικό Έγκλημα*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Δαλακούρα, Θ., 2021. «Η αποδεικτική διαδικασία κατά τον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», Μελέτη-Αρθρογραφία, *Ποινικά Χρονικά*, Τεύχος Νοεμβρίου 2021.

Δεληγιάννη, Ε., 2012. *Δίκαιο και Επικοινωνία στα Ιστολόγια (Blogs) και στα Νέα Μέσα. Νομικά ζητήματα, ηθική δεοντολογία της δημοσιογραφίας των πολιτών*.

- Δημόπουλος, Χ., 2012. *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δημόπουλος, Χ., 2021. *Εγκληματολογική, Αστυνομική και Δικανική Ανακριτική*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Θεολόγη, Β., 2012. Ανήλικοι και σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Τα συνήθη λάθη και η νομική προστασία των θυμάτων, *Εγκληματολογία*, 1/2012.
- Καμίτση, Ε., 2019. Μία πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση ορισμένων βασικών διατάξεων του νέου νόμου περί προσωπικών δεδομένων (Ν 4624/2019) - Νομικές βάσεις επεξεργασίας, *ΣΥΝήΓΟΡΟΣ*, 5/2019, σελ. 40 – 45.
- Κανέλλος, Λ., 2020. *The GDPR Handbook (Για DPOs, Επιχειρήσεις & Οργανισμούς)*. Σχέση τεχνικών προτύπων και Κανονισμού 2016/679, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καρακώστας, Γ., 2006. *Το Σύνταγμα – Ερμηνευτικά Σχόλια – Νομολογία*.
- Καράκωστας, Ι., 2005. *Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα.
- Καρράς Α. (1998). *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Κωσταράς, Α., 2020. *Ποινικό Δίκαιο. Επιλογές Ειδικού Μέρους*, 4 η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.
- LawNet (2009). *Υπέρ της άρσης του απορρήτου στο διαδίκτυο σε ειδικές περιπτώσεις τάχθηκε ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου*, [<https://lawnet.gr/law-news/dikeo-technologia/yper-tis-arsis-tou-aporritou-sto-diadiktuo-se-eidikes-periptoseis-taxdikeo-eisaggeleas-tou-areiou-pagou/>] ανακτήθηκε στις 22/06/2022.
- Μενουδάκος, Κ. και Κοτσαλής, Λ. 2021. *Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μήτρου, Λ. 2004. Η νέα Οδηγία 2002/58/EK για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, *ΔιΜΜΕ*, 3/2004.
- Μήτρου, Λ., 2006. Το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας, στο Παπαχρίστου, Θ. Κ., Βιδάλη, Τ., Μήτρου Λ. και Τάκη Α., *Το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας*, σειρά: Δίκαιο & Κοινωνία στον 21^ο αιώνα.
- Μιχαλοπούλου, Α., 2021. *Παράνομα αποδεικτικά μέσα στην ποινική δίκη*, Offline Post, [<https://www.offlinepost.gr/2021/12/28/paranoma-apodeiktika-mesa-stin->

poiniki-diki/] ανακτήθηκε στις 30/05/2022.

Μπιτζιλέκη, Ν., 1999. *Γεγονότα και Κρίσεις στο Δίκαιο και ειδικότερα στο Ποινικό Δίκαιο*, σελ. 125 επ.

Μπουτουνάς, Κ. Μ., 2012. *Οριοθέτηση της Προσωπικότητας στην Αντιπαράθεση της με τα ΜΜΕ. Το πρόβλημα του παρανόμου*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Ναζίρης, Γ., 2020. Ζητήματα διαχρονικού δικαίου που απορρέουν από την εφαρμογή των διατάξεων του νέου Ποινικού Κώδικα (ΜΕΡΟΣ Β'), *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2/2020, σελ. 164-183.

Νούσκαλη, Γ., 2004. Η ποινική προστασία της ψηφιακής πληροφορίας, στο *Ψηφιακή Τεχνολογία και Δίκαιο*, Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος.

Παπανδρέου, Π., 2010. Εγκλήματα κατά της τιμής [άρθρα 361, 361Α ΠΚ] - ΜΕΡΟΣ Α', *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/2010, σελ. 729 – 733.

Παπανδρέου, Π., 2010. *Εγκλήματα κατά της τιμής [άρθρα 362, 363 ΠΚ] – Μέρος Β'*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Παπαπροδρόμου, Γ., 2017. *Ο ρόλος της Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του κυβερνοεγκλήματος*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Πινακίδη, Γ., 2007. Η υποχρεωτική διατήρηση τηλεπικοινωνιακών δεδομένων κατά την Οδηγία 2006/24/ΕΚ αντιμετώπιη με τις εγγυήσεις της ΕΣΔΑ, *ΕΕΕυρΔ*, 2/2007.

Πλιαβέσης, Γ., 2019. *Η Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στη σχέση Τράπεζας – Πελάτη*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Ράϊκος, Α., 2008. *Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2^{ος} τόμος, 3^η Έκδοση.

Σατλάνης, Χ., 2019. *Εισαγωγή στο Ποινικό Δίκαιο. Ειδικό Μέρος (με τον Νέο Ποινικό Κώδικα Ν 4619/2019)*, 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.

Σταθόπουλος, Μ., 2000. *Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Σπαθή, Θ., 2017. Κυβερνοεκφοβισμός: Μια νέα μορφή βίας που βρίσκεται ανάμεσά μας, *Εγκληματολογία*, 1/2017, σελ. 51-52.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., 2020. *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 4^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.

Σωτηρόπουλος, Β., 2010. *Η ευθύνη για τα «σχόλια» χρηστών σε διαδικτυακούς τόπους*, [<http://elawyer.blogspot.com/2010/12/h.html>] ανακτήθηκε στις 5/12/2021.

Χαραλαμπάκης, Α., 2021. *Ο νέος Ποινικός Κώδικας. Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019*, 2^{ος} Τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη.

Χλούπης, Γ., 2015. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, *Εγκληματολογία*, 1-2/2015.

Χριστοδούλου, Κ., 2020. *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*, 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.

Χρυσόγονος, Κ., 2006. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, 3η έκδοση.

Ξενόγλωσσες

Article 29 Data Protection Working Party, 2013. *Opinion 3/2013 on protection limitation*, paragraph III.2.3. Further processing for historical, statistical or scientific purposes, [https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2013/wp203_en.pdf] retrieved at 18/01/2022.

Auerbach, S., 2009. *Screening out cyberbullies: remedies for victims on the internet playground*, 30 *Cardozo L. Rev.*, 1641.

Belsey, B., 2004. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the "Always On" Generation*.

Boyd, D. M., and Ellison, N. B., 2007. Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), pp. 210-230.

Chugh, R., 2012. Social networking for businesses: is it a boon or bane?. In *Handbook of research on business social networking: Organizational, managerial, and technological dimensions*, IGI Global, pp. 603-618.

Dhingra, M., and Mudgal, R. K., 2019. Historical Evolution of Social Media: An Overview. In *International Conference on Advances in Engineering Science*

Management & Technology (ICAESMT)-2019, Uttarakhand University, Dehradun, India.

Gerben, B. and Weisburd, D., 2014. *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer.

Goodno, N., 2007. *Cyberstalking, a New Crime: Evaluating the Effectiveness and Current State of Federal Laws*, 72 Mo. L. Rev., 125.

Hanna, R., Rohm, A., and Crittenden, V. L., 2011. We're all connected: The power of the social media ecosystem. *Business Horizons*, 54, pp. 265-273.

Hendricks, D., 2013. *Complete history of social media: Then and now*. Small Business Trends.

Jager, T., Arbinger, R. and Lissmann, U., 2009. "Cyberbullying –The Situation in Germany-." Cyber Training.

Kaough, E., 2018. *Combating cyberbullying: Government, NGO and the private sector*. Ministry of Public Security, Israel.

Kaplan, A. M. and Haenlein, M., 2010, Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, Vol. 53, pp. 59-68.

Mark, W., 2012. "Better Digital Citizens' – Law Commission on Cyber Bullying." Scoop.

Medaglia, R., Rose, J., Nyvang, T., and Sæbø, Ø., 2009. Characteristics Of Social Networking Services. *MCIS*, 91.

Patchin, J. W. and Hinduja, S., 2006. Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4(2), pp. 148–169.

Servanc, R., 2003. *Comment, Cyberbullying, Cyber-Harassment, and the Conflict Between Schools and the First Amendment*, Wis. L. Rev., 1213, 1218.

Tan, F., 2018. *Guide on Article 18 of the European Convention on Human Rights*.

Tettegah, S.Y., Betout, D. and Taylor, K.R., 2006. Cyber-bullying and schools in an electronic era. *Advances in Educational Administration*. 8, pp. 17–28.

Vallor, S. (2012). *Social networking and ethics*, Stanford Encyclopedia of Philosophy.

Wolak, J. and Mitchell, K., 2007. *Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts*, 41 J. Adolescent Health , 51-52.